

18 сакавіка 1994 г.

№ 11 (3733)

Кошт 50 руб.

«УСЕ МЫ ПРЫНАЛЕЖЫМ ЕЎРОПЕ...»

Гутарка карэспандэнтаў «ЛіМа»
з Надзвычайным і Паўнамоцным
паслом Федэратыўнай Рэспублікі
Германіі ў Беларусі спадаром
Готфрыдам АЛЬБРЭХТАМ.

5,12

УСВЯДОМЛЕНАЕ — РАТУЕ

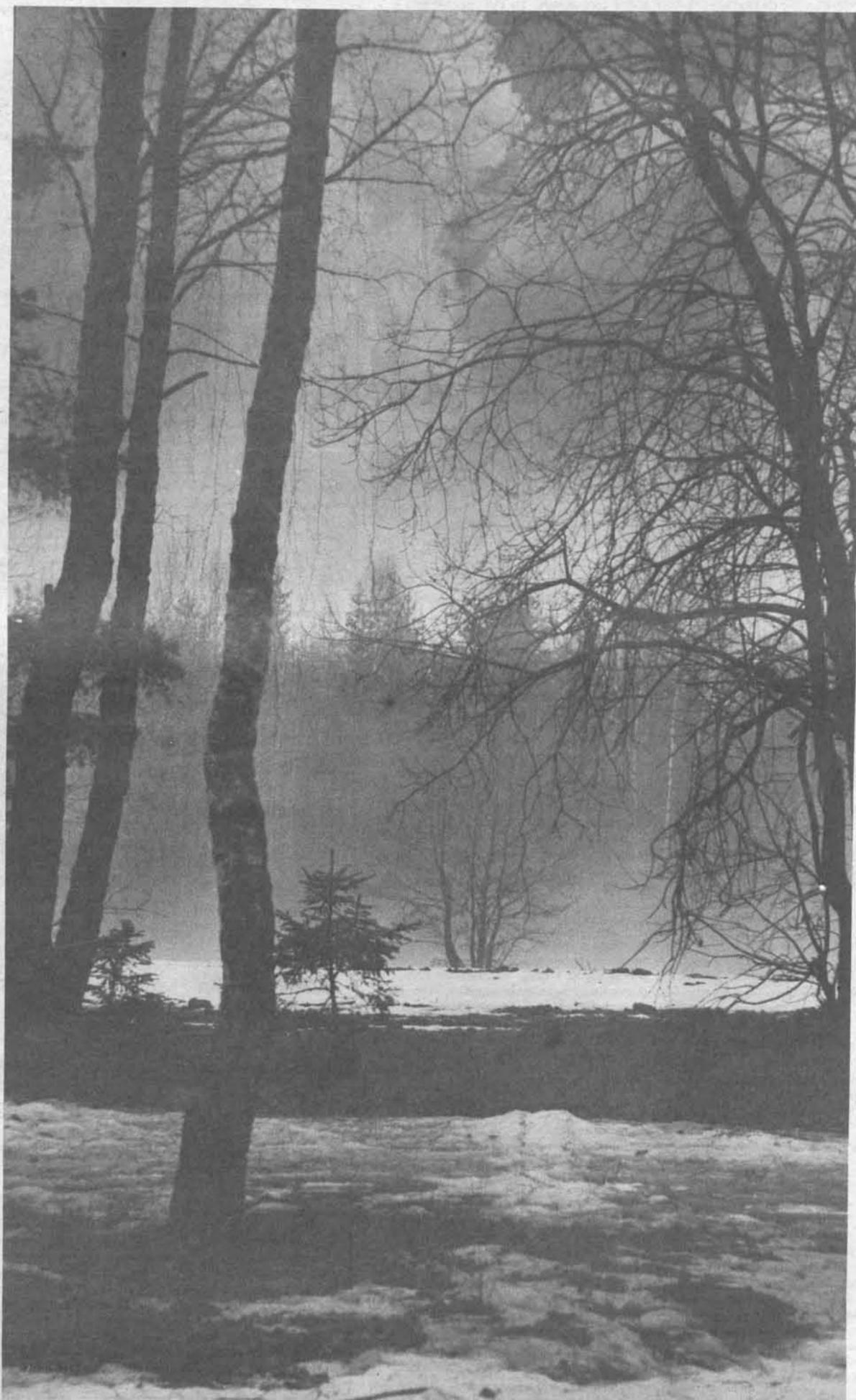
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ: «Вобраз
таленавітага творцы,
які нішчыць, злачынна марнуе
Божы дар, несмяротны, мабыць,
ва ўсіх літаратурах свету,
як несмяротныя Дабро і Грэх.
Беларуская літаратура не стала
выключэннем. Зварот да тэмы
балючай і агульназначнай
гаворыць пра рост
яе самасвядомасці і пазбаўленне
ад некаторых комплексаў. Адзін
з такіх комплексаў — звычка
глядзець на героя-літаратара
праз ружовыя акулеры, рабіць
яго рупарам ідэй, пазбаўляючы
тым самым мастацкай
паўнакроўнасці».

6—7

ТАМ Я НЕ АДЧУВАЎ СЯБЕ ЭМІГРАНТАМ...

Леанід ПРАНЧАК: «Вандруючы
па Амерыцы, размаўляючы
з эмігрантамі, працуючы
ў беларускіх архівах, я штораз
вяртаўся да адной і той жа
высновы: самае вялікае
і дарагое, што мы, беларусы,
маем — гэта Беларусь, наша
радзіма. Дзе б мы ні жылі, — мы
яе дзеці. Яна адна можа нас
памірыць, з'яднаць, парадніць,
напоўніць сэнсам наша існаванне
на гэтым свеце. Ад нас,
беларусаў, патрабуецца толькі
адно: любіць сваю
маці-радзіму».

13—15

Рассоўваецца неба.

Вышыня

Прыцягвае і сэрцы, і пагляды.

Апошні снег ні ў чым не вінаваты:

Вясна кіруе —

ўсімі і штодня...

Фота Аліны БАЙДАК

«СЁННЯ АДБЫЛОСЯ ГІСТАРЫЧНАЕ САБЫЦЦЕ»

У бліжэйшы час разліковы білет Нацыянальнага банка Беларусі набудзе статус нацыянальнай валюты. Гэта значыць — бывай, зона! Рублёвая. Палітычная логіка выштурхоўвае Беларусь у вольны свет. Зоны няма, а гульні вакол яе працягваюцца.

Прэс-сакратар прэм'ера У. Замяталін пасмялеў настолькі, што нават павышае голас на тэлекампанію «Астанкіна» і на газету «Известия». Лімаўцы памятаюць, як на пачатку «перабудовы» наша газета паспрабавала завязаць спрэчку з «Комсомольской правдой», — які вэрхал узяўся ва ўладных структурах! А людзі на версе ўсё тыя ж, і менталітэт падхалімскі той жа, і ўяўленне аб субардынацыі з савецкіх часоў засталася. А бач ты, Маскве выгаворваюць.

«Не гайдары і не федоравы пишуць історию двух славянских государств», — сцвярджае прэс-сакратар «І не замяталіны», — дададзім мы. Але згодзім з У. Замяталіным у тым, што гісторыю пішуць «народы і трэзвомыслящие политики».

ПАДЗЕЯ ТЫДНЯ

15 сакавіка на сесіі Вярхоўнага Савета адбылася падзея, да якой так доўга і пакутліва ішоў наш парламент. Прынята Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь. Дзень гэты абвешчаны святочным.

ПАДВЫШКА ТЫДНЯ

Буханка чорнага хлеба, якая раней каштавала 120 рублёў, цяпер абдызецца пакупніку ў 300 «зайчыкаў». Помніцца, не так даўно сп. Кебін адмяніў сваёй уладай падвышку цэнаў на хлеб, заявіўшы, што Саўмін пра гэта не ведаў, і што той, хто такім чынам абірае народ, будзе пакараны. Што скажа прэм'ер на гэты раз?

АХВЯРА ТЫДНЯ

На мінулым тыдні ў сваёй кватэры забіты спецыяльны карэспандэнт спартыўнай рэдакцыі Беларускай тэлерэдыёкампаніі Аляксандр Чуланаў. Наўрад ці прычынай смерці былі спартыўныя рэпартажы. Каля двух гадоў назад ён здымаў у Польшчы таёмнай камерай «працу» савецкага рэкету, і гэты матэрыял быў паказаны па тэлебачанні. Год назад ва ўласнай кватэры забіты сябра А. Чуланава, які пэўны час працаваў разам з ім, карэспандэнт маладзёжнай рэдакцыі тэлерэдыёкампаніі Леанід Патруша.

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

«Рэальнае аб'яднанне грашовых сістэм без аб'яднання эканомік — эксперымент над жывымі людзьмі. Гэта з той оперы, што і перыядычныя абмены грашовых купюр з наступным прыдумваннем аргументацыі, бо сапраўдныя матывы проста сорамна абнарсдаць — сур'ёзныя людзі смяяцца будучы. Валютная, грашовая інтэграцыя — вышэйшая ступень інтэграцыі. У нашым выпадку з яе спрабуюць пачаць, хоць не наладжаны гандаль, пераліў капіталаў, рух рабочай сілы. ЕЭС 30 год ідзе да адзінай валюты, у нас жа хочучы ўсё завяршыць і падпісаць за 30 дзён».

Мы не можам цывілізавана разабрацца з сепаратыстамі ўнутры Расіі, дзе адзін за другім абвешчваюцца нацыянальныя цэнтральныя банкі, якія патрабуюць долі эмсіі, і спадзяёмся, што буйная суверэнная дзяржава з легітымным парламентам і сваім войскам будзе ездзіць узгадняць дэфіцыт бюджэту і эмсію ў Маскву. Ілюзія. /.../ Эксперты ўказваюць, што ў аб'яднанні, якое прапаноўваецца, ёсць палітычны падтэкст — падтрымка канкрэтных палітычных дзеячаў Беларусі. Не вазьмуся судзіць, але зразумела, што Шушкевіч пакінуў сваю пасаду не па добрай волі, а той, хто прынясе Беларусі дармавыя рублі, стане «бацькам» нацыі».

/Барыс Фёдарай, дэпутат Дзярждумы. «Телега впереди лошади. Объединение денежных систем Беларуси и России», «Известия», 15 сакавіка/.

ПРАЦЭС ТЫДНЯ

Днямі ў Запарожжы /Украіна/ мае адбыцца судовы працэс над дырэктарам мінскай камерцыйнай фірмы «Алгрим» Аляксандрам Пісьменным. Паводле звестак следства ён арганізаваў у 1991 годзе ў Лодзі /Польшча/ падпольную друкарню дзеля вытворчасці фальшывых украінскіх купонаў. Апошнімаю словам тэхнікі адвадала абсталяванне, ды і «прадукцыя» была даволі высокай якасці. Дастаўка і збыт былі таксама наладжаны выдатна. Усё гэта навяло украінскіх следчых на думку, што трэба весці гаворку аб аперацыі, спланаванай расійскімі спецслужбамі з маўклівай згоды КДБ Беларусі.

СУТЫЧКА ТЫДНЯ

Беластоцкая філія прафсаюза «Салідарнасць» збіраецца звярнуцца да гарадскіх уладаў, каб тыя прымуслі рэдакцыю беларускай газеты «Ніва» вызваліць памішканне, якое яна займае на вуліцы Суражскай. Падставой для звароту стала сутычка паміж сябрам «Салідарнасці» і супрацоўнікам «Нівы» ў калідоры рэдакцыі.

НАСТАЛЬПЯ ТЫДНЯ

Настальгіяй па СССР альбо па Расійскай імперыі можна лічыць тое, што з панядзелка Расійскае тэлебачанне і радыё /«Астанкіна» таксама/ перайшлі да паслядоўнага скарыстання колішніх назваў гарадоў і рэспублік былога СССР. Зноў мы чуем «Киргизия» замест «Кыргызстан», «Белоруссия» замест «Беларусь» і гэтак далей. Афіцыйнае тлумачэнне: неабходнасць абароны рускай мовы як нацыянальнага здабытку.

ЗАЯВА ТЫДНЯ

Арганізацыйная рада Патрыятычнага руху «Беларускае згуртаванне вайскоўцаў» выступіла з заявай пратэсту супраць дзейнасці ўрада Кебіча, якую ПР «БЗВ» класіфікуе як антыдзяржаўную. Найбольшую занепакоенасць Патрыятычнага руху выклікае намер урада скасаваць незалежнасць Беларусі праз уваходжанне нашай краіны ў склад Расіі. Гэта, акрамя ўсяго іншага, уцягне беларусаў у вайну ў Сярэдняй Азіі і Закаўказзі. «Мы ведаем імяны тых, хто вядзе кампанію па скасаванні палітычнай незалежнасці Беларусі. Хто гаворыць: «Мы спынім вядоў, і беларусы самі пабегуць у Расію». Мы лічым сваім маральным абавязкам засцерагчы гэтых людзей ад вельмі небяспечных наступстваў такіх дзеянняў, якія могуць зрабіцца трагічнымі перш за ўсё асабіста для іх».

СВЯТКАВАННЕ ТЫДНЯ

Мінскія гарадскія ўлады далі дазвол на правядзенне ў парку Янкі Купалы 20 сакавіка з 11 да 16 гадзін святочных мерапрыемстваў у гонар 76-х угодкаў БНР. Для помніка Песняру адбудзецца мітынг, потым — канцэрт. Выступяць фальклорныя гурты. Арганізатары наладзяць продаж беларускіх кніг.

Такімі словамі Старшыня ВС М. Грыб падвёў вынікі работы народных дэпутатаў над тэкстам Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь. Гэтыя словы адпавядалі настрою большасці прысутных у Авальнай зале. Цяпер, калі іх запытаюць, што яны зрабілі, каб прадухіліць абвальныя працэсы ў беларускім грамадстве, яны з горадасцю адкажуць: «Мы прынялі Канстытуцыю!»

Зрэшты, гэта не першая наша канстытуцыя. Як і Рэспубліка Беларусь — не першая Беларуска дзяржава. Мы маем Статут Вялікага княства Літоўскага, Канстытуцыю Рэчы Паспалітай /прынята 3 траўня 1791 года/, Устаўныя граматы Беларускай Народнай Рэспублікі. Так што Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь толькі дапаўняе існуючы шэраг.

Адразу пасля прыняцця Канстытуцыі дэпутацкай большасцю была зроблена спроба супрацьпаставіць Дзень Канстытуцыі Дню Незалежнасці і закрыць пытанне з наданнем статусу дзяржаўнага свята 25 сакавіка — Дню абвешчання незалежнасці БНР. Было выказана меркаванне, што Дэкларацыя аб дзяржаўным

суверэнітэце Беларусі 27 ліпеня 1990 года толькі пачатак працэсу, а яго лагічнае завяршэнне — Канстытуцыя, таму, маўляў, з прыняццем Канстытуцыі Дзень Незалежнасці губляе сэнс. Акрамя таго, прыгадалі, што менавіта 27 ліпеня нямецкія акупацыйныя ўлады дазволілі карыстанне Беларускай нацыянальнай сімвалай, адсюль двухсэнсоўнасць гэтай даты. /Хай бы яны гэтаксама глыбока капалі ў гісторыю, калі зацвярджалі Днём Беларускага войска 23 лютага — дзень утварэння Беларускай Краёвай абароны/.

Ну ды Бог з ім, з тым «красным днём календаря» — 15 сакавіка. Усе ж разумеюць, што гэтая канстытуцыя нішто іншае, як юрыдычны падмурак

Закана аб прэзідэнцтве. А вось гэта ў нашых варунках рэч ужо сур'ёзная. Тут вельмі лёгка «дэмакратычным шляхам» прыйсці да дыктатуры, але магчымы і прарыў у прававую прастору, да сапраўднай, а не дэкларатывнай дэмакратыі. Таму і Закон аб прэзідэнцкіх выбарах зроблены так, каб у выбарчым маршале стварыць максімум перашкод апанентам існуючай палітычнай вярхушкі.

Драматыргія абсурду мае ў нашых палітычных шчыртах даўнюю традыцыю. Не дзіва, што яна мае сваіх карыфеяў і прыхільнікаў. Час ад часу абсурд на палітычнай сцэне — гэта нават цікава. Але калі абсурд кожны дзень, калі відэавочны перабор, дык падсвядома цягне на «класіку». Хоць чагосьці нахшталт усенароднага рэфэрэндуму, Брытанскага парламента, амерыканскага прэзідэнта. Ды баюся, што зноў «адбудзецца сабыцце», а хацелася б — падзеі...

Пётра ВАСІЛЕЎСкі

АДРАДЖЭННЮ АЛЬТЭРНАТЫВЫ НЯМА

Як заўсёды актыўна, прайшло чарговае пасяджэнне Рэспубліканскай Рады Таварыства Беларускай мовы імя Ф. Скарыны, што адбылося ў мінулыя пятніцу. На парадак дня былі вынесены два асноўныя пытанні — арганізацыйна-прапагандысцкая дзейнасць таварыства і работа рэдакцыі газеты «Наша слова», заснавальнікам якой, як вядома, і з'яўляецца ТБМ. Пытанні гэтыя, можна сказаць, узаемазвязаны, бо і тое, што робіць «НС» — гэта ў нейкай ступені намаганні прапагандысцкія, скіраваныя на тое, каб любоў да роднага слова, матчынай мовы былі падначалены адной

мэце — выхоўваць з беларусаў беларусаў.

Безумоўна, няма дзейсна, але, бадай, не менш і трэба зрабіць. Асабліва сёння, калі, з аднаго боку, працэс нацыянальнага Адраджэння набывае незваротны характар, а з другога — усё яшчэ знаходзяцца ахвотнікі марыць аб «добрых старых часах». Ці ёсць патрэба нагадваць, наколькі, у сувязі з гэтым, важна прадуманая работа таварыства і мэтаанакіраваная дзейнасць «Наша слова»? Эсць!

Вёў пасяджэнне старшыня Рэспубліканскай Рады ТБМ імя Ф. Скарыны Н. Гілевіч. Па надзён-

ных, набалелых пытаннях выступілі галоўны рэдактар «Нашага слова» Э. Ялугін, Я. Цумараў, С. Запрудскі, З. Сянько, В. Вячорка, В. Вільтоўскі, М. Савіцкі, В. Адамчык, А. Казловіч і іншыя.

Увогуле, гэты дзень, можна сказаць, стаў святам беларускасці. Працавала выстава А. Белага «Любіць Радзіму — шанавай родную мову!». Адбылася Вечарына Беларускага Слова, якую наладзіла Менская гарадская Рада ТБМ. Кожны прысутны на ёй атрымаў сувенір Рэспубліканскай Рады ТБМ імя Ф. Скарыны.

На здымках: у зале вечарыны; вялікую цікавасць выклікала выстава-продаж літаратуры па гісторыі і культуры рэспублікі.

Фота Яўгена КАЗЮЛІ, БЕЛІНФАРМ

ШТО ЗА ПРЭТЭНЗІІ ДА МІНІСТЭРСТВА...

На мінулым тыдні Міністэрства адукацыі падзіла прэс-канферэнцыю па пытаннях гістарычнай адукацыі ў нашай краіне.

Распачала яе Л. Сухнат, намеснік міністра, потым да гаворкі далучыліся іншыя супрацоўнікі міністэрства, распрацоўшчыкі канцэпцыі выкладання беларускай і сусветнай гісторыі ў навучальных установах Беларусі і канкрэтных праграм на падставе канцэпцыі. Распавядалася пра падручнікі і дапаможнікі, што ўжо выйшлі з друку і прайшлі «абкатку» ў школах, і тыя, што толькі рыхтуюцца навукоўцамі.

Доўгі час беларусаў прывучалі глядзець на сябе і сваю спадчыну чужымі вачыма. Быў курс гісторыі СССР, які ўяўляў сабою гісторыю расійскай дзяржаўнасці плюс гісторыю КПСС. Беларусь у гэтым курсе калі і прыгадвалася, дык у якасці спачатку «страчанага», а потым «вернутага» часткі Расіі. «Гісторыя СССР» была гібрадам сталіншчыны і маскоўскага шавінізму, ідэалагічным абгрунтаваннем ператварэння /«зліцця»/ шматлікіх народаў адной шоста часткі планеты ў адзіны

выхаваны ў імперскім духу рускамоўны «савецкі народ». Фактычна ў нас вывучалася антынацыянальная гісторыя.

Цяпер жа гістарычная адукацыя на Беларусі павінна грунтавацца на факце шмалекавага існавання Беларускага этнасу на сваёй спрадвечнай тэрыторыі, гуманістычных агульначалавечых каштоўнасцях, зыходзіць з патрэб будаўніцтва незалежнай Беларускай дзяржавы. Навукоўцы і супрацоўнікі міністэрства даволі падрабязна расказалі, што робіцца ў гэтым кірунку.

На прэс-канферэнцыі прагучала пытанне: якія прэтэнзіі, палітычныя і метадычныя, ёсць да навукоўцаў і міністэрства, і ад каго тыя прэтэнзіі зыходзяць? Так, прэтэнзіі сапраўды ёсць. І калі метадычныя пытанні вырашыць адносна лёгка, дык з палітычнымі цяжка. Л. Сухнат прыгадала выступленні з трыбуны Вярхоўнага Савета Беларусі дэпутатаў ад ветэранскай арганізацыі і «На-

роднаго движения Белоруссии», у якіх дэрусіфікацыя навучальнага працэсу ў школах Рэспублікі Беларусь трактуецца як прапаганда беларускага нацыяналізму і знявага расійскага народа. Спадарыня Сухнат выказала спадзяванне, што калі б паманёныя дэпутаты былі лепей інфармаваны /тут надзея на сродкі масавай інфармацыі/, дык пазбеглі б агрэсіўна-катэгарычных ацэнак.

Журналістам паведамілі, што, распрацоўваючы канцэпцыю гістарычнай адукацыі, беларускія навукоўцы імкнуцца пазбегнуць канфліктаў з суседнімі народамі, шукаюць паразумення з калегамі з блізкага замежжа. Так, дзейнічаюць беларуска-жамойцкая, беларуска-расійская, беларуска-украінская і беларуска-польская камісіі. Яны здымаюць напруж там, дзе гэта магчыма.

На заканчэнне было сказана, што беларускія навукоўцы толькі распачалі вялікую працу, падводзіць яе вынікі, а тым болей даваць ёй катэгарычную ацэнку — рана.

П. В.

ЯКАЯ ЯНА, БЕЛАРУСКАЯ КНІГА-93?

Безумоўна, аматары літаратуры, якія рэгулярна сочаць за кніжнімі навінкамі, лёгка могуць адказаць на гэтае пытанне, таму што яны з задавальненнем папоўнілі новымі выданнямі свае бібліятэкі. І ўсё ж кожнаму паасобку немагчыма, як кажуць, ахапіць неахопнае. Тым больш, што выходзіла і нямала кніг па розных галінах ведаў, якія ў паўсядзённым карыстанні патрэбны далёка не кожнаму. Аднак звычайная цікаўнасць вымагае пазнаёміцца з імі.

Такая магчымасць выпала ўсім, хто наведаў у ДOME кнігі, што па праспекце Машэрава ў Мінску, выставу «Беларуская кніга-93». На ёй былі прадстаўлены амаль усе выданні, якія на працягу мінулага года пабачылі свет у дзясці дзяржаўных і дваццаці двух недзяржаўных выдавецтвах.

Перад адкрыццём выставы 15 сакавіка прайшла прэс-канферэнцыя. У ёй прынялі ўдзел адказныя работнікі Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь, кіраўнікі выдавецтваў. Выступаючы перад журналістамі,

міністр А. Бутэвіч зазначыў, што, нягледзячы на цяжкае становішча ў выдавецкай справе, беларуская кніга па шэрагу паказчыкаў утрымлівае даволі высокі ўзровень. Павялічыўся агульны аб'ём выданняў, паліграфічнае іх афармленне, паліграфічнае выкананне.

Розныя аспекты нацыянальнага кнігавыдання закранулі ў сваіх выступленнях дырэктары выдавецтваў: «Мастацкая літаратура» — С. Андрэюк, «Юнацтва» — В. Лукша, «Вышэйшая школа» — А. Жадан, «Навука і тэхніка» — Ф. Савіцкі, намеснік міністра інфармацыі Ю. Кедзіч; пра папулярнасць беларускай кнігі гаварыў галоўны рэдактар літаратурна-драматычных перадач Беларускага радыё М. Пацёмкін.

На выставе былі прадстаўлены альбомы, брашурны, мастацкая, дзіцячая, галіновыя літаратура, даведнікі і кнігі ўніверсальнага зместу, энцыклапедычныя выданні — усяго 690 назваў, выпушчаных дзяржаўнымі выдавецтвамі і 211 — недзяржаўнымі. Асобна можна было пазнаёміцца з выдан-

нямі, што сталі пераможцамі на чарговым Рэспубліканскім конкурсе «Мастацтва кнігі», і літаратурай, прысвечанай 50-годдзю вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Цяпер кнігі, як вядома, выпускаюцца не толькі ў Мінску, але і ў Маладзечне, Баранавічах. «Прадукцыя» гэтых друкарняў заняла асобны стэнд.

На ўрачыстым адкрыцці экспазіцыі выступілі А. Бутэвіч, старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі В. Зуёнак, народны дэпутат Рэспублікі Беларусь А. Вярцінскі, рэктар Беларускай акадэміі мастацтваў В. Шарангоў, галоўны рэдактар выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя» імя Пётруса Броўкі Б. Сачанка.

16 сакавіка ў рамках выставы прайшоў «круглы стол» па тэме «Асаблівасці распаўсюджвання нацыянальнай кнігі і перыядыкі ва ўмовах рынку» /у адным з нумароў расказаў пра яго/. У іншыя дні адбыліся прэзентацыі асобных выданняў, сустрэчы чытачоў з аўтарамі, пісьменнікамі, выдавецкімі работнікамі.

ПАМЯЦІ ПЕРШАГА НАРОДНАГА

У мінскім ДOME афіцэрша адбылася дабрачынная вечарына памяці першага народнага артыста Беларусі Уладзіслава Галубка. Удзел у ёй разам з мясцовымі «зоркамі» У. Пузынем, А. Ярмоленкам, В. Вуячычам узялі і народныя артысты Расіі В. Талкунова і Украіны В. Зяревіч. Варта адзначыць і прыемную акалічнасць — адным з арганізатараў вечарыны, поруч з творчымі саюзамі, выступіла Міністэрства абароны Беларусі, засведчыўшы такім чынам увагу і прыхільнасць да нацыянальнай культуры. У выкананні духавога аркестра Міністэрства прагучаў «Паланез» М. Агінскага.

Быў паказаны дакументальны фільм пра У. Галубка, сцэнка з ягонай п'есы, разыграная вучнямі тэатральнага аддзялення, Беларускага ўніверсітэта культуры, гучалі ўспаміны і добрыя словы С. Грахоўскага, І. Лучанка, сведкаў і прыхільнікаў яго жыцця і творчасці.

На здымку: сцэнка з п'есы У. Галубка.

Фота В. СТРАЛКОўСКАГА

ПЯТАЕ КОЛА Ў ВОЗЕ КУЛЬТУРЫ

З НАГОДЫ ПЛЕНУМА САЮЗА МАСТАКОў БЕЛАРУСІ

Трэба сказаць, што спачатку меркавалася правесці з'езд, але справа аказалася задужа складанай — не хапіла грошай. Гэты, ледзь не галоўны сёння фактар, і быў «актыўна» абмеркаваны сталічнымі і дзясцікам абласных мастакоў на апошнім пленуме саюза.

Каму трэба даводзіць, што выяўленчае мастацтва, як і іншыя галіны культуры — у крызісе. Знік дзяржаўны заказ і, натуральна, аказаліся не пры справе мастацка-вытворчых камбінатаў, вакол якіх групаваліся дзясцікі як таленавітых, так і проста «дыпламаваных» мастакоў. Камбінаты яшчэ трымаюцца, спрабу-

ючы выцягнуць хоць бы дэкаратыўна-ужытковы мастацтва, якое нідзе больш не мае неабходнай матэрыяльнай базы і абсталявання для вытворчасці. Але, на жаль, як структуры былой сістэмы, з яе заганами і недахопамі, яны патрабуюць неадкладнай рэарганізацыі. А гэта амаль немагчыма з-за слабасці саюза, які развальваецца, ператвараецца ў кола дробных групавак.

Як выжываць у віхуры рынку — асабістая справа кожнага мастака. Альтэрнатыва акрэслілася досыць выразна: ісці на мінскі манмарт ля мастацкага салона, альбо за мяжу — там даўно ацанілі наша мастацтва. І

саюз тут выступае хутчэй намінальнай, а не дзейнай асобай. Што ж далей — змяніць кіраўніцтва саюза? Прасіць Міністэрства культуры? Звярнуць увагу Вярхоўнага Савета?

Адказу няма. Як не было яго год і два назад. Ці не таму адзіным выйсцем для мастакоў, як гэта ні парадаксальна, можа стаць забастоўка — выставачная, з пустымі рамамі над «кура-патрыятычнымі» подпісамі. Апошні адчайны покліч, які, як заўжды, будзе лёгка нівеліраваць. Мастакі, яны ж такія арыгінальныя...

Наталля ЖОГЛА

«ПАКАЙЦЕСЯ, БЕЛАРУСЫ! ВАМ ПАВІННА БЫЦЬ СОРАМНА»

ДРАМАТЫЧНЫ ЭПІЗОД У АВАЛЬНАЙ ЗАЛЕ

3 сакавіка на сесіі Вярхоўнага Савета пры абмеркаванні праекта новай Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь вырашалася пытанне — быць ці не быць беларускай мове адзінай дзяржаўнай мовай нашай краіны. Канстытуцыйная камісія, як вядома, не прыдумала нічога лепшага, як зусім зняць з праекта артыкул 17 — аб дзяржаўнай мове Рэспублікі Беларусь. Маўляў, хай будзе Асноўны Закон дзяржавы без артыкула аб мове. Гэта значыць: у Канстытуцыі беларуская мова не ўзаконена як адзіная дзяржаўная, а «памылку» ў Законе аб мовах мы пасля лёгка выправім — звычайнай большасцю галасоў на чарговай сесіі, абвешцім дзяржаўнымі дзве мовы... Тут і пачалося! «Народная газета» зазначыла, што выступленне дэпутата Ніла Глывіча, пасля зробленай прапановы, прагучала «на апошняй ночце стрыманасці». Так, напал эмоцый быў вельмі высокі. Але іначай не магло і быць. Бо гэта быў той момант, калі вырашаўся лёс нашай мовы. Падаём кавалак стэнаграмы з таго драматычнага эпизоду ў рабоце сесіі.

Старшыня. Калі ласка, супакойцеся. Зараз будзе ўсім такія магчымасці прадстаўлены. І пытанні будучы. Уключыце шосты мікрафон.

Глывіч Н. С. Шаноўныя дэпутаты! Па-першае, на Канстытуцыйнай камісіі ўчора былі розныя прапановы. Вельмі пераканана выступіў народны дэпутат Мачуленка Міхаіл Арцёмевіч, які сказаў, што ні ў якім разе нельга здымаць з праекта Канстытуцыі артыкул аб мовах. І сапраўды гэтага рабіць не трэба. Нельга, калі мы не прыйшлі да згоды, адразу прымаць такое рашэнне, якое здзіўляе цэлы свет. Я звяртаюся да ўсіх прысутных: давайце мы яшчэ раз — хоць ужо былі галасаванні, адзін раз 204 набралі, учора менш, — і ўсё ж такі давайце вернемся да гэтага варыянта і прагаласуем яшчэ раз. Я звяртаюся да нашых рускіх братоў, — у гэтай зале, у дэпутацкім корпусе вас 70 чалавек. Звяртаюся да вас, браты нашы палкі, украінцы, яўрэі — вас тут больш за 20. Падтрымайце вы перш за ўсё! Не бярыце грэх на душу! Шаноўныя дэпутаты Новікаў, Гецц, Гарэлік і іншыя, вазьміце вы словы! Вы звярніцеся да залы і скажыце,

што пасля таго генацыду над беларускай мовай, які цягнуўся дзясцігоддзямі і стагоддзямі, трэба аднавіць беларускую мову ў правах. Вы, шаноўны дэпутат Грыбануў, вельмі красамоўна выступаеце, але — вазьміце назад вашу прапанову аб рэфэрэндуме па мове. У гэтай вашай прапанове святатцаць, кашчунства ў сто разоў больш, чым праўды. Няўжо вы гэта не разумееце?! Я думаю, што няма патрэбы даказваць: рускай мове ад Смаленска да Сахаліна нішто не пагражае. Яна жыве і будзе жыць у стагоддзях. Памажыце сёння, у гэты гістарычны, у гэты лёсавызначальны момант нам — памажыце! Калі гэта не будзе зроблена — гэта пасее ў краіне страшную смуту. Вы не думайце, што маладыя беларусы, маладыя людзі прымуць гэта і змірацца з гэтым. Пачнецца вялікая смута на нашай зямлі. Не рабіце гэтага! Вельмі ж добра сказана ў праекце: беларуская мова — дзяржаўная, статус іншых моў вызначаны законам. Паглядзіце Закон аб мовах: там жа дакладна сказана: руская мова з'яўляецца мовай міжнацыянальных зносін. Там сказана, што руская мова абавязкова

вывучаецца ва ўсіх школах, на ўсіх узроўнях. Усё гэта там ёсць... Калі ж гэта не будзе зроблена, паверце мне... Я звяртаюся да ўсіх беларусаў, у каго з вас жыве памяць пра вёску, дзе вы нарадзіліся, пра мову вашых бацькоў. У такім разе я заклікаю вас — не галасаваць за Канстытуцыю наогул. Не галасаваць зусім за Канстытуцыю!..

Старшыня. Дзякую. Трэці мікрафон, калі ласка.

Баршчэўскі Л. П. Па-першае, сапраўды, прапанова зняць гэты артыкул набрала ўчора ўсяго 79 галасоў. Гэта была самая меншая колькасць. Па-другое, у парадак увядзення Канстытуцыі ў дзеянне такі, што трэба будзе 100 тысяч подпісаў сабраць, каб адно слова там замяніць... Што ж да закона, то яго змяняць, адмяняць можна простым галасаваннем. 175 галасоў — і Закона аб мовах няма! І не трэба, прабацьдэ, думаць, што ніхто тут не разумее, для чаго гэта робіцца.

Трэба падумаць пра сябе, пра дзяцей, якіх ні на які рэфэрэндум мы не выведзем і якія толькі да пятага класа ў беларускіх школах давучыліся.

Гэтыя дзеці яшчэ не могуць сказаць сваё слова, бо ў іх няма права галасу. Няма такога права і ў будучых пакаленняў. Можна, канешне, націснуць на кнопку і прыняць закон, што чорнае гэта белае, зялёнае гэта чырвонае, але нельга рабіць злачынства перад сваёй нацыяй і дзяржавай...

Старшыня. Я прашу ўключыць другі мікрафон.

Гецц Б. Г. У мяне працягненне пытання. Васіль Іванавіч, першая частка гэтай стэнаграмы была прагаласавана канстытуцыйным большасцю? Шаладонаў В. І. Нет.

Гецц Б. Г. Нет? Все, прошу прощения. Я считаю, что голосов было достаточно много для того, чтобы Конституционная комиссия отменила решение по этому голосованию.

Второе. Я бы хотел воспользоваться микрофоном и ответить писателю Белоруссии Нилу Семеновичу Гилевичу. Уважаемый Нил Семенович, подумайте, вы — пожилой человек, к чему вы призываете? Уважаемый Нил Семенович! В вашей памяти должны быть свежие события, которые развернулись в нашей братской в недалеком прошлом Республике Молдова, с чего там началось. Нил Семенович, не обманывайте людей и не призывайте их к тому, к чему не нужно никогда призывать! А нужно находить те решения, которые мы должны найти в Верховном Совете. Покайтесь за свое выступление! Оно не красит вашего лица!

Старшыня. Першы мікрафон уключыце.

Цумараў Я. А. Я папрасіў бы спачатку навесці парадак, Мячэслаў Іванавіч, у зале.

Старшыня. Паважаныя народныя дэпутаты, я прашу вас супакойцеся. Вы павінны выслушаць усіх.

Цумараў Я. А. Паважаны Мячэслаў Іванавіч, вы ж кіраўнік парламента!

Старшыня. Паважаныя народныя дэпутаты, я прашу вас супакойцеся. Я звяртаюся да ўсіх.

Цумараў Я. А. Паважаныя народныя дэпутаты, паважаны старшыня Канстытуцыйнай камісіі! Вы зараз парушаеце той агульны прынцып, па якому мы працавалі некалькі дзён. Гэта прынцып рэйтынгавага галасавання. Учора 212 галасамі Вярхоўны Савет прагаласаваў за тое, каб артыкул 17 — аб мове — у Канстытуцыі быў.

Не хапіла літаральна некалькіх галасоў. І вы цяпер прапануеце скасаваць гэты артыкул. Гэты ваш выбарачны падыход мне незразумелы. Другое. Тут гаварылася, што ніхай людзі на рэфэрэндуме выбіраюць. Я вам прывяду два канкрэтныя факты, што людзі ўжо выбралі. Выбравалі тое, што дзяржаўнай мовай з'яўляецца беларуская. Першы факт. Сёлета ўпершыню ў гісторыі ў Рэспубліцы Беларусь больш за 80 працэнтаў першакурснікаў пайшлі ў беларускамоўныя класы — незалежна ад таго, якой з'яўляецца школа. Прычым ніводнай скаргі не прыйшло ні ў Камісію Вярхоўнага Савета, ні ў Міністэрства адукацыі. Значыць, людзі добраахвотна прынялі тое, што беларуская мова з'яўляецца дзяржаўнай. Другі факт. Амаль у два-тры разы ўпалі тыражы газет на рускай мове, і ў столькі ж разоў падняліся тыражы газет на беларускай мове і двухмоўных — такіх, як «Народная газета». Вось вам два красамоўныя факты. Што б вы тут ні галасавалі, народ прыняў рашэнне, прагаласаваў ужо за дзяржаўную беларускую мову. Нам засталося гэта толькі ўзаконіць.

ДА ПЯЦІГОДДЗЯ
ВУЧЭЛЬНІ

Пяцігоддзю Гомельскай мастацкай вучэльні прысвечана выстава, што адкрылася ў абласным цэнтры. Характар і манера выканання работ досыць разнастайныя і паказваюць майстэрства навучэнцаў.

Радуе, што гамялячана праяўляюць да выставы значную цікавасць. І ў дзень адкрыцця, і ў наступныя дні зала не пустуе. На здымку: адзін з удзельнікаў экспазіцыі Юры Шаціла са сваёй дачкой Ганнай на выставе.

Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА,
БЕЛІНФАРМ

ГАСЦЮХІН ВЫЙДЗЕ
НА ПАДМОСТКІ

Надарылася так, што п'еса М. Варфаламеева «З Новым годам!» спазнілася зрабіцца спектаклем Мінскага тэатра-студыі кінаакцёра, пад гэтае самае штогадовае свята. Але, вядома, спектакль набуду іншую назву зусім з іншай прычынай: падзеі, чымі сведкамі ў хуткім часе зробіцца глядач, маюць няшмат святочнага, а тым больш — непаўторнага штогадовага... «Міленькі ты, мой...», — гучыць, паўтараючыся, радок з вядомай рускай п'есы, даўшы назву спектаклю, які даўно быў задуманы ў тэатры-студыі кінаакцёра для сапраўднай зоркі еўрапейскага экрану Уладзіміра Гасцюхіна. Цяпер разам з партнёраю Алаю Проліч яго можна будзе бачыць і на тэатральных падмостках... Перадусім — 22, 23 і 24 сакавіка, у прэм'ерныя дні. Варта!

«КАЛОСЬСЕ»...
БЫЛО? ЁСЦЬ!

Як вядома, у 1935—1939 гадах у Вільні выходзіў часопіс пад такой назвай, на старонках якога друкаваліся самыя розныя аўтары з былой Заходняй Беларусі. Але, безумоўна, твар выдання вызначаў і ксбндз Адам Станкевіч.

Дык, кажаце, «Калосьсе» было? Чаму было, яно ёсць! Першы нумар часопіса пад такой назвай з'явіўся напрыканцы мінулага года ў Паставах. Таварыства Вольных Літаратараў, якое стала яго заснавальнікам, у невялікім звароце «Ад рэдакцыі» гаворыць, што не імкнецца «ў чым-небудзь канкрэтна наслідаваць старому «Калосьсью», але аб'явае друкаваць творы «не паводле прынятай «эмоцыйнай рэч» — слабых рэч... Важней стварыць прастору для новых мастацкіх адкрыццяў, для «непануючых» плыняў. І наш суб'ектыўна тут толькі на карысць».

Сярод аўтараў нумара С. Адамовіч, Ю. Паціопа, А. Касцень, Ю. Гуменюк, А. Аркуш, І. Сідарук, К. Гаманец, А. Дабравольская, Л. Сом, С. Шыдлоўскі, А. Майсейнак, А. Чэмер, А. Іверс. Выданне фінансавана часткова калектывам Пастаўскага завода «Белітэ», часткова Беларускай сацыял-дэмакратычнай Грамада. Нумар падрыхтаваны на грамадскіх пачатках і выйшаў накладам 500 паасобнікаў.

З ССЫЛКІ НЕ ВЯРНУЎСЯ

Я зноў пра Мікуліча. Але не з успамінамі, не з аналізам творчасці, а з кароткаю прадмоваю да публікацый у даўніх газетах Краснаярскага краю пра яго жыццё і смерць. Лічу патрэбным сцісла расказаць пра адносіны карэнных насельнікаў тых глухіх сібірскіх і казахстанскіх вёсак да сасланых сюды навечна сумленых пакутнікаў.

Далёкія ад чыгункі і торных дарог паселішчы Краснаярскага краю, Нова-сібірскай вобласці, паўночных абласцей Казахстана былі ператвораны ў лагеры без вышак і калючага дроту, а самі ссыльныя былі прыпнуты на кароценькую шворачку: нават пайсці ў суседнюю вёску забаранялася пад пагрозай — 25 гадоў катаргі.

У 1948—49 гадах лексікон папоўніўся новым тэрмінам «паўторнік». Так называлі людзей, якія паўторна пайшлі па п'якельным крузе. Гэта былі «недабіткі» шматгадовага сталінска-яжоўска-берыёўскага тэрору. З мільёнаў ні за што пакараных вярталіся адзінкі. Крыўда і боль за пакуты не давалі збыту, многія пачалі пісаць скаргі і хадаініцтвы аб рэабілітацыі, а былія камуністы аб аднаўленні ў партыі. Ого, чаго захацелі! Кіруючыя органы палічылі гэта небяспечным нахабствам. Відаць, Берыя адчуў абурэнне «гаспадарам», што не ўсіх «ворагаў народа» вынішчыў, што жывыя яшчэ рыпаюцца, і выдаў інструкцыю: выпушчаных на волю арыштоўваць зноў, калі знойдзецца хоць якая зачэпка — адпраўляць як рэцыдывіста ў лагер, а не назбіраецца нічога — вечная ссылка ў далёкія вобласці Сібіры і Казахстана.

З некаторых з нас Вярхоўны Савет БССР нават зняў судзімасць, але і гэта не выратавала: пайшлі адзін за адным Александровіч, Пальчэўскі, Мікуліч, Шушкевіч і я. У Эстоніі дасталі Скрыгана, з Узбекістана ў Енісейск загналі Хведаровіча і ўсіх астатніх.

У пералынку паміж лагерам і ссылкаю я двойчы сустракаўся з Мікулічам у Бабруйску, не кажучы ўжо пра тое, што мы актыўна пералісваліся. З зімы 1949 года яго лісты становіліся карацейшымі і ўсё больш трывожымі. Вясной перасталі прыходзіць зусім. У красавіку Барыса забралі зноў, мяне ж — 19 мая. Наша пераліска была канфіскавана, ды там яшчэ быў ташкенцкі адрас Сцяпана Ліхадзіёўскага. Следчыя ўхапіліся, каб «зварганіць» рэстаўрацыю нацдэмаўскай арганізацыі такога шырокага дыяпазону: Бабруйск — Урэчча — Ташкент. Але следчаму Проніну ?? нічога скляпаць не ўдалося. Абмежаваліся вечнаю ссылкай. Барысу — Краснаярскі край, мне — Нова-сібірскую вобласць. На этапе ў Сібір у куйбышаўскай перасыльцы праз паўгадзіны пасля адпраўкі Барыса я трапіў у тую ж камеру і заняў яго месца на верхніх нарах. А маглі ж і сустрацца.

У Сібіры мне хацелася звязца з Барысам, але на першым часе было небяспечна заводзіць пераліску. У вёсках, абраных для ссыльных, аператыўнікамі папярэдне вялася вялікая «растлумачальная» работа сярод насельніцтва, што ў сяло хутка прыбудуць ворагі народа, — шпіёны, тэрарысты, дыверсанты, забойцы Горкага і Кірава. Ні ў якія кантакты з імі не ўступаць. Яны будуць жыць у вас на кватэрах, працаваць у калгасе, або ў арцелях, але ніякай дружбы і панібратства з імі не заводзіць, асабліва папярэджвалі ўдоў і развядзёнак. І што вы думаеце — некаторыя напачатку тым «аператыўнікам» верылі, а большасць — баялася. Таму, па першым часе, некаторыя стараніліся нас. А ў ссылку ж прыехалі настаўнікі, урачы, інжынеры, аграномы, евангелісты, святары, манашкі, пісьменнікі, адным словам, — інтэлігентныя і далікатныя людзі.

У ссыльцы ў першыя тыдні было горш, як у лагеры: там быў хоць казёны дах над галавою, пайка хлеба і міска баланды. А тут пра ўсё клапаціўся сам. Пры адпраўцы ўсе грошы ў нас забралі, выдалі квітку. Ні ў кога не было пяці капеек на марку, каб паведаміць родным, дзе мы.

Але сібіракі вельмі хутка расшалопаці, якія мы «ворагі народа». Далі месца ў хатах, павялі ў лазню, пасадзілі за стол, нават некаторым /як Ціхан Каргаполаў/ паднеслі чарку і свежыя шаньгі. Неўзабаве абарыгены і даўнія перасяленцы з Украіны і Беларусі сталі нашымі шчырымі і спагадлівымі сябрамі, а маладыя ўдовы нават «прыручылі» некаторых ссыльных.

«Паўторнікі» прынеслі і замацавалі пэўную культуру ў побыце тубыльцаў: навучылі замест «прыгонаў» будаваць цёплыя хлявы для скаціны, лазні «па беламу», крыць дахі не бяроства і дзёрнам /глатом/, а гонтаю, драмкаю і цёсам. Ссыльныя ажывілі работу клубаў — стваралі хоры, танцавальныя і драматычныя гурткі, ставілі спектаклі, ладзілі навагоднія маскарადы, рыхтавалі калектывы

Барыс Мікуліч з пляменніцай Марыяй Вікенцьеўнай Тарайкоўскай 4 лістапада 1947 г. Вось як Барыс успамінае гэты дзень у «Аповесці для сябе»: «Чацвёртага выехаў у Мінск. Маня праводзіла мяне аж да горада... Потым я пайшоў у Дом урада і атрымаў вытліску. Божа! 1 лістапада адбылося пасяджэнне камісіі, на якім і знялі з мяне судзімасць. «На радасцях» пайшлі з Маняй да Камароўкі пеша, там сфатаграфаваліся, і я развітаўся з ёю. /ст. 165/.

Мемарыяльная дошка на хаце Вінцэса Мікуліча, дзе Барыс Міхайлавіч жыў і працаваў у 1947—48 гадах.

самадзейнасці да раённых і абласных аглядаў. Словам, вёскі ажылі, павесялелі. Гэта трывожыла нашых наглядчыкаў з оперчэкісцкіх аддзелаў, але адносіны ўжо змяніць не маглі.

Калі 5 сакавіка 1953 года мы, дзякаваць Богу, «асірацелі», летам нас пачалі вызваляць «без зняцця судзімасці». Без рэабілітацыі вызыджаць на «вялікую зямлю» было страшнавата і небяспечна. Але цяпер можна было шукаць і звязца з ссыльнымі сябрамі. Я напісаў у Бабруйск сястры Барыса Мікуліча, атрымаў яго адрас — Краснаярскі край, Тасеўскі раён, сяло Машукоўка. Адказу доўга не было. Уліпені Марыя Міхайлаўна Мікуліч паведаміла, што Барыс у чэрвені раптоўна памёр.

Як ён жыў у Машукоўцы, што рабіў, што пісаў, бо не пісаў ён не мог, я даведаўся толькі ў 1970 годзе, калі ўдалося вырваць з архіва КДБ яго дзённік. Пра гэта я пісаў у «ЛіМе» 14 жніўня мінулага года.

Рукалісы Барыса яго сястры пераслала з Машукоўкі ягоная ўдава Марыя Іванаўна Смелякова. Я іх скарыстаў пры падрыхтоўцы да друку першых кніг Мікуліча.

Зусім нядаўна супрацоўнік Чэрвеньскага музея Анатоль Сцяпанавіч Фурык прыслаў мне два нумары газеты «Ангарскі рабо-

чай» за 1988 і 1989 гады. Іх збераглі краснаярскія беларусы і, едучы ў госці да радні, прывезлі сюды і перадалі музею. У абодвух нумарах газеты — цікавейшыя матэрыялы пра жыццё і смерць за тры месяцы да рэабілітацыі нашага таленавітага празаіка Барыса Мікуліча.

Летась заехаў да мяне з Літвы былы ссыльны машукоўскі фельчар Аляксандр Мацвеевіч Курчэйка і расказаў, што ў чэрвені 1954 года ён на кацеры плыў у раён па лекі. Праводзіў яго Мікуліч і спадзяваўся, што зямляк прывязе неабходныя таблеткі для яго хворага сэрца. Калі Аляксандр Мацвеевіч вярнуўся, Мікуліча ўжо пахавалі.

Асабліваю ўвагу і клопат пра ўвекавечанне памяці ссыльнага беларускага пісьменніка праявіла супрацоўніца рэдакцыі раённай газеты «Ангарскі рабочы» Л. Ламаева. Яе публікацыі перадрукавала краёвая газета «Краснаярскі рабочы». На іх азвалася ўдава Мікуліча Марыя Смелякова, якая прыслала свае цікавыя ўспаміны ў раённую газету. Я іх прачытаў з вялікім хваляваннем. Лічу, што імі зацікавіцца даследчыкі творчасці Мікуліча, літаратуразнаўцы, усе аматары і прыхільнікі нашай скалечанай літаратуры, усе чытачы «Літаратуры і мастацтва».

Прапануючы ліст М. І. Смеляковай, я дазволіў сабе самыя нязначныя купюры. У пачатку яна ўспамінае сваіх сяброў юнацтва ў Машукоўцы, а далей расказвае:

«Барыс Мікуліч... Першае, што асабліва ярска ўспомнілася, дык гэта этап зняволеных у ботах і сярод іх інтэлігентны чалавек у тупфліках, у лёгкім бежавым паліцэчку і капелюшы. А наўкол — непразлазная гразь.

Праз некалькі дзён ён зайшоў у школу, дзе я настаўнічала, і папрасіў паперы на пісьмо. Тут трэба трохі расказаць пра сябе. У 1931 годзе мае бацькі, як кулак і ворагі

народа, былі сасланы з Беларусі ў Ігарку. Бацьку пазней забралі, і да гэтай пары ніхто не ведае, дзе ён пахаваны. Рэабілітавалі яго пасмяротна. Мама часова жыла са мною. Я была замужам за нейкім Цімошынём. Калі муж пачаў уступаць у партыю, дык яму адмовілі праз мяне, жонку-кулачку і дачку «ворага народа». І ён з'ехаў, пакінуўшы мяне з маленькім сынам. Райана прыслаў загад аб маім пераводзе ў іншае месца за сто сорок кіламетраў. Дарогі туды не было ніякай. Толькі пехатою, і з кватэры ўжо гоняць. Сяджу з маленькім сынам на ганку і плачу. І тут падышоў да мяне Барыс Міхайлавіч. Калі дазнаўся, што са мною здарылася, сказаў: «Я ведаю і кахаю вас даўно, але ніколі б не сказаў пра гэта, каб не ваш развод. Зараз пайду і скажу, што жанюся. Вам дадуць прытулак у барак». Я дужа плакала. На наступны дзень згадзілася. А калі мы сталі мужам і жонкай, рэгістраваць нас не дазволілі. Такі быў час.

У першыя ж дні пасля нашага «шлюбу» Барыс пачаў будаваць дом. Прывёз дошчак, слупоў, пілавіння. І літаральна праз тыдзень засыпны каркас быў гатовы. Вядома, гэта было незвычайна. Гэта ж ён першы з ссыль-

Шырокае супрацоўніцтва з Германіяй ва ўсіх галінах — адна з асноўных умоў інтэграцыі Беларусі ў Еўропу. Мае свае інтарэсы ў балтыйска-чарнаморскім рэгіёне і ФРГ. Беларусь і Нямецчына ўзаемна патрэбны адзін аднаму. Сённяшнім стасункам дзвюх краін і перспектывам супрацоўніцтва прысвечана інтэрв'ю Надзвычайнага і Паўнамоцнага пасла Федэратыўнай Рэспублікі Германіі ў Беларусі спадара Готфрыда АЛЬБРЭХТА карэспандэнтам «Літаратуры і мастацтва». Газету прадстаўлялі Наталля ШАРАНГОВІЧ і Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

«УСЕ МЫ ПРЫНАЛЕЖЫМ ЕЎРОПЕ...»

— Паважаны спадар пасол, перш-наперш распавядзіце, калі ласка, пра сябе. Было б цікава даведацца пра жыццё чалавека, які прадстаўляе ў нашай краіне Германію.

— Пра гэта гаворыць можна і доўга і каротка. Згадаю толькі асноўныя моманты і фактары, якія паўплывалі на мае станаўленне. У дзяцінстве я перажыў другую сусветную вайну і пакутаваў разам з іншымі. Пасля яе заканчэння хлопчыкам працаваў на ферме ў баўэра. Грошы на вучобу ў першым семестры вымушаны былі зарабляць на будаўніцтве дапаможных работамі. Як гаворыцца ў нас, не ўсе немцы нараджаюцца са срэбнай ці залатой лыжкай ў роце.

Я вывучаў эканоміку, а пасля асноўнага курса зацікавіўся і спецыяльна займаўся савецкай эканомікай у берлінскім Інстытуце Усходняй Еўропы Волнага Універсітэта. Пазней выпадкова трапіў на дыпламатычную службу і нават не мог сабе ўявіць, што прысвечу ёй вось ужо трыццаць год. Гэта надзвычайна прыцягальная прафесія, тым больш, што працаваў я ў Маскве, Варшаве, Вільні. Магчыма, вас зацікавіць такі факт, што на Беларусь я трапіў упершыню ў 1961 годзе, праўда, праездом. І менавіта тады, у Брэсце, я выкруціў сваю першую паляросу «Беламорканал».

— Увогуле, гавораць, што немцы, як і беларусы, народ вельмі шчыры і адкрыты. Па сутнасці, вы ў нас першы раз і цікава было б пачуць вашу ўражанне ад Беларусі. Што пазітыўнага і што негатывнага вы для сябе адкрылі?

— Калі я згадаю беларускіх людзей, з якімі знаёміўся і якіх бачыў апошнім часам, свае ўражанні ад сустрэч з імі, мне думаецца, аб тым, як цяжка працуе гэты вельмі таленавіты і здольны народ. На жаль, ён пастаўлены ва ўмовы, якія не спрыяюць плённаму развіццю і развіццю нацыі. Мне асабіста ў тутэйшых людзях дападобы тое, што напачатку яны доўга і грунтоўна разважаюць, і толькі потым прымаюць нейкае рашэнне. Я сказаў бы, што беларусы, як нацыя, вельмі настойлівыя і нават упартыя. Але не падумаць, што я стаўлюся да гэтага адмоўна, бо баварцы, а я сам баварац, дакладна такія ж.

— Вы маглі заўважыць, што ў нашай эканоміцы і палітыцы ёсць дзве тэндэнцыі. Першая — армантацыя на Усход, на звычайнае супрацоўніцтва з Савецкага Саюза, другая — вяртанне ў Еўропу, згадаючы часы Рэчы Паспалітай, калі Беларусь была інтэграванай часткай Еўропы. Сёння пэўныя палітычныя сілы, у прыватнасці Беларускі народны фронт і шэраг блізкіх да яго партый лічаць Германію патэнцыяльным стратэгічным саюзнікам, хоць Беларусь і нейтральная дзяржава. Бо Германія — адна з самых развітых краін свету, якую нельга ігнараваць, з якой трэба не проста лічыцца, а кантактаваць. Хацелася б запытаць, якая роля Беларусі ў геапалітычных, ці найперш геакультурных інтарэсах Германіі?

— Адрозна адзначу, што Беларусь не вяртаецца ў Еўропу. Яна ёсць і была яе неад'емнай часткай. І мне незразумела, чаму ў гэтым сумняваюцца самі беларусы. Яны — еўрапейцы. Гэта лепшы адказ на тое, як мы, у Федэратыўнай Рэспубліцы Германія, разглядаем Беларусь. Беларусь — частка еўрапейскай супольнасці, з ёю мы імкнемся як мага больш шырока супрацоўнічаць ва ўсіх накірунках культуры і эканомікі.

— Ці з'яўляецца Беларусь Еўропай, па сутнасці, не выклікае прэчанняў. Еўропа — яна ад Атлантыкі да Урала. Але справа

ў тым, што Беларусь працягла час была нібыта памежжам вольнай Еўропы і Савецкага Саюза, якой ён у пэўным сэнсе супрацьстаяў. Сёння мы жывём у новай палітычнай рэальнасці, і таму адбываюцца пэўныя змены ва ўспрыманні нашым грамадствам суседзяў. Для многіх беларусаў стала непрыемным адкрыццём, што Расія займаецца ў адносінах да нас палітычным і эканамічным шантажом. З бліжэйшым суседзям — Польшчай — узнікае праблема псіхалагічнай сумяшчальнасці: розныя ацэнкі перадаваенай гісторыі, напрыклад, адносіны да Заходняй Беларусі і Заходняй Украіны. Гэта не афіцыйная пазіцыя дзяржаўнага кіраўніцтва, гэта думка польскага грамадства. Дадайце сюды працэс апаліявання пэўнай часткі беларускага народа. Мы не драматызуем гэту сітуацыю, але, тым не менш, такія праблемы вельмі надзённыя.

На фоне ўсіх гэтых працэсаў у лепшы бок змяняецца імідж Германіі. Гэта звязана з тым, што Германія дапамагае Беларусі сцвярджаць сваю дзяржаўнасць, уваходзіць у рыначныя адносіны. Да таго ж, мы выдатна разумеем, што гэта ўжо не тая Германія, якая прыходзіла на нашу зямлю ў 1941—1944 гадах. Таму ёсць падставы задаць пытанне аб ролі Беларусі ў геапалітычных інтарэсах Германіі. Некаторыя эканамісты, прадстаўнікі дэмакратычных партый Беларусі арыентуюцца на германскую схему эканомікі і, у перспектыве, на цвёрдую германскую марку. Да таго ж, беларусы і немцы сумяшчальныя і псіхалагічна. Мы прыналежым адзін аднаму культурнаму арэалу. Мікола Шчакаціхін, пачынальнік беларускага мастацтвазнаўства, адзначаў, што ў XII—XVI стагоддзях для Беларусі характэрны мастацкія і культурныя сувязі з Захадам менавіта праз Германію. Усё гэта нараджае пэўныя настроі беларускага грамадства — арыентацыю на Германію. Тым больш, што ў савецкі час вобраз немца фарміраваўся пад уплывам другой сусветнай вайны, а сёння ён асаціруецца хутчэй з гуманітарнай дапамогай і надзвычай сур'ёзнымі культурнымі кантактамі. Выставы нямецкага мастацтва, што праходзілі ў нас адносна нядаўна і мяркуюцца ў будучым, пацвярджаюць сур'ёзнасць намераў вашай краіны. Імпрэзаў такога маштабу мы не мелі ні з адной краінай свету.

На падставе гэтага хацелася б вас запытаць, калі і як у Мінску будзе працаваць культурны цэнтр Гётэ, падобны таму, што існуе цяпер у Маскве?

— Тут вы назвалі мноства праблем, не менш розных поглядаў. Шмат аб'ектыўнага, шмат суб'ектыўнага. Гэта правільна, і выклікае шкадаванне тое, што падзел Еўропы змяніў свядомасць людзей, што толькі апошнім часам людзі, якія жывуць на ўсход ад Одэры і Буга, сталі ўсведамляць, што яны сапраўды прыналежаць Еўропе, хоць яны чыталі Беля і Захтэра. Я думаю, даўно ўжо варта вызваліцца ад гэтага павярхоўнага погляду. Усе мы еўрапейцы, усе мы прыналежым да традыцый Еўропы, культурных, мастацкіх, гуманітарных, традыцый дэмакратыі, братэрства, салідарнасці. І мы не павінны дазваляць скажаць наш погляд на сённяшні дзень і будучыню пад уздзеяннем дробнага падзелу Еўропы.

Камунікацыі паміж людзьмі ў самым шырокім сэнсе — вельмі істотная рэч, і цяпер у нас ёсць шанец зноў да яе вярнуцца. Таму такое вялікае значэнне ў нашых двухбаковых адносінах аддадзена культурным сувязям.

Вельмі істотна, які стратэгічны вобраз Германіі ствараецца ў Беларусі. На гэтым пытанне адказ можна сфармуляваць так: не герман-

ская Еўропа, а еўрапейская Германія. Таму мы імкнемся да еўрапейскасці, да пашырэння і паглыблення нашых сувязей з іншымі народамі. Гэта датычыць у немалой ступені і Беларусі.

Што ж да сувязей канкрэтна ў галіне культуры, я вельмі рады, што яны набылі найбольшае развіццё з таго часу, як я працую тут. Мяне асабіста ўразілі мерапрыемствы, на якіх сумесна выступалі беларускія і нямецкія артысты. Я рэдка сустракаўся з такім выдатным выкананнем «Страсей па лаану», як тут, на Беларусі. Камерны аркестр, Дзяржаўны камерны хор і нямецкія музыканты за адзін тыдзень

падрыхтавалі выключны канцэрт. Як тут можна сумнявацца, што ўсе мы прыналежым Еўропе?

Культурны цэнтр Гётэ, над якім мы надзвычай інтэнсіўна працуем, працягне і павялічыць наша культурнае супрацоўніцтва.

— Скажыце, спадар пасол, ці падтрымліваеце вы сувязі з беларускімі немцамі? Гэта, вядома, не такая шматколькасная група, як рускія, палкі або яўрэі, але тым не менш немцы маюць сваё аб'яднанне. Ці кантактуюць яны з пасольствам?

— Што датычыць пытання немцаў, як я яго бачу, дык тут, на тэрыторыі цяперашняй Беларусі, ніколі не было вялікіх нямецкіх паселішчаў. Тыя немцы, што жывуць у вашай краіне, пераязджалі сюды хутчэй паасобку, а не групамі. У асноўным гэта людзі нямецкай нацыянальнасці, у сям'ях якіх некалі гучала родная мова, і якім давялося многа перажыць падчас вайны. Усе яны ўсведамляюць сувязь з Германіяй, сваю кроўную роднасць з немцамі. Яны арганізуюцца ў маленькія групы, разам збіраюць невялікія бібліятэкі нямецкай літаратуры, праводзяць сумесныя заняткі нямецкай мовы. Яны імкнучыся па-своёму захаваць традыцыі, напрыклад, спяваюць калядныя песні, інсцэніраваць нямецкія казкі і іншае. Усё гэта не выходзіць за межы законаў, што дзейнічаюць на Беларусі і дазваляюць такім нацыянальным меншасцям свабодна культываваць свае традыцыі. Я думаю, што гэтыя грамадзяне ў будучым — той найважнейшы элемент, які дазволіць паглыбіць і пашырыць адносіны паміж нашымі краінамі. Яны ведаюць сваю цяперашнюю радзіму намнога лепш за нас, іх парады і ініцыятывы будуць вельмі карыснымі ў развіцці двухбаковых адносін.

— Спадар пасол, вы выказалі цікавы тэзіс: еўрапейская Германія, а не германская Еўропа. Ці не думаеце вы, што аб'яднанне Еўропы пагражае знікненнем самабытнасці нават такім моцным у культурных адносінах народам, як немцы, ангельцы, іспанцы? І ў сувязі з гэтым наступнае пытанне. Германія — гэта федэратыўная дзяржава, кожная зямля якой мае сваю асобную гісторыю, сваю самабытную культуру. Ці існуе ў Федэратыўнай Рэспубліцы спецыяльная праграма па захаванні самабытнасці рэгіёнаў альбо гэта ўнутраная справа кожнай з зямляў?

— Еўрапейская Германія — гэта не тэзіс, а палітычная мэта, якую абвясціў федэратыўны ўрад, выказаў федэратыўны канцлер, прыняў і падтрымаў бундэстаг. Гэта — па-першае.

Далей. Я не думаю, што ў працэсе аб'яднання Еўропы асобныя краіны пазбавяцца свайго ідэнтытэта, самабытнасці. Індывідуальнасць народаў вызначаецца глыбокімі сіламі, якія маюць свае вытокі з народных пластоў. Іх немагчыма пераадолець так ужо лёгка. Пра гэта ж гаворыць і тое, што асобныя землі, рэгіёны ФРГ вызначаюцца індывідуальнымі рысамі, што людзі ў іх самабытныя і імкнучыся гэтую самабытнасць захаваць. Ва ўсіх федэратыўных землях ёсць праграма па захаванні помнікаў мастацтва той ці іншай зямлі, па захаванні твораў народнай творчасці, музыкі і г. д. Такім чынам, у асобных рэгіёнах Федэратыўнай Рэспублікі дзейнічаюць дэталёва распрацаваныя праграмы. Сам я з Баварыі, таму ахвотна прыводжу ў прыклад сваю зямлю, дзе самабытнасць вызначаецца не толькі і не столькі нацыянальнымі касцюмам, а, хутчэй, ладам думак.

— А ці існуе агульнанацыянальная праграма?

— Такая праграма ахоплівае ўсю краіну, але

ў той жа час не з'яўляецца кампетэнцыйнай федэральнага ўрада. Пытанні культуры, адукацыі займаюцца самі землі. І зроблена гэта менавіта дзеля таго, каб улічваць асаблівасці асобных рэгіёнаў Германіі.

— Зыходзячы са звестак, што даходзяць да нас з друку, існуе вельмі шырокае разыходжанне паміж заходнімі і ўсходнімі немцамі. Думаецца, тут можна правесці паралель з падзяленнем Беларусі на заходнюю і ўсходнюю, і мяжа культурнага, эканамічнага ўзроўню, рэлігійнага мяжа паміж імі акрэслена досыць выразна. Хоць за апошнія дзесяцігоддзі многае згладзілася, вы, нашы бліжэйшыя суседзі, таксама пакутавалі ад падзелу краіны на дзве часткі. І, зразумела, нас цікавіць, як вы будзеце вырашаць свае праблемы, пераадольваць такую, напрыклад, негатывную з'яву, як пагардлівая адносіны да ўсходніх немцаў. Бо калі ўсходнянемецкае лічыцца другасным, нязначным, мы ж яшчэ далей на ўсходзе... Нават у апошніх выставах нямецкага мастацтва, якія мы бачылі ў Мінску, прадстаўлена творчасць заходнянемецкіх майстроў, хоць існавала вельмі моцная мастацкая школа і ў ГДР.

— Гэтыя выставы былі падобныя, калі Германія яшчэ не аб'ядналася. Тое, што на яе трапілі творы толькі заходніх аўтараў, абумоўлена чыста тэхнічнымі прычынамі. Інакш яе падрыхтоўка зацягнулася б на неакрэслены час. Наступныя выставы будуць выглядаць зусім інакш.

На само ж пытанне пра размежаванне Германіі я хацеў бы адказаць не ў якасці пасла, а выказаць асабістае меркаванне. Мне здаецца, што мы ў сябе, у Германіі, вельмі шырока абмяркоўваем, дыскутуем пра ўсход і захад краіны. Але я не лічу, што нашых суайчыннікаў у так званых новых федэральных землях мы разглядаем як людзей другога, ніжэйшага класа. Тое самае, калі паглядзець далей на Усход, напрыклад, на беларусаў. Праблема, хутчэй, у тым, што мы паміж сабой павінны прызначыцца да іншых, непадобных на нашы традыцыі. Так, напрыклад, зямля Брандэнбург адрозніваецца ад Баварыі, і людзі, якія там жывуць, у нечым іншыя. У Беларусі таксама, напрыклад, ландшафт не падобны на італьянскі. І гэта, вядома, абумоўлівае розніцу ў паводзінах і жыцці людзей. Такія адрозненні — састаньня часткі ідэнтытэта пэўнага рэгіёна альбо мясцовасці. Было б шкада, каб востраў Майнаў выглядаў, як востраў Руген. Гэтым адрозненнямі і абумоўліваецца прыцягальнасць розных мясцін і народаў. Гэта мае асабістае меркаванне.

Варта было б паглядзець, ці не з'яўляюцца многія адрозненні, на якія мы звяртаем так многа ўвагі, і многія праблемы суіснавання надуманымі, суб'ектыўнымі, без жыццёвай асновы.

— У апошнія гады, пасля аб'яднання Германіі, мы жывём у выключным інфармацыйным голадзе. Раней звесткі пра ФРГ, а пасля і цалкам Германія даваў часопіс «Гутэн Таг», даходзілі газеты, цяпер жа — практычна ніводнага выдання, акрамя выдання прывезеныя знаёмымі з самай Германіяй. Ці спрыяе пасольства таму, каб да нас даходзіла нямецкая перыёдыка, каб быў створаны на Беларусі інфармацыйны орган для немцаў нашай рэспублікі? Думаецца, для развіцця культурных адносін проста неабходна запойны інфармацыйны прагал.

— Я лічу вельмі істотным наяўнасць інфармацыі адзін ад аднаго. Што ж да часопіса «Гутэн Таг», на Беларусь яго даходзіць толькі сто экзэмпляраў. Аднак мы мяркуюч дамоўціцца з «Белсаюздрукам» для перавозкі гэтага часопіса на Беларусь і продаж у вялікай колькасці.

Па-другое, я хачу нагадаць вам фестываль «Залатое п'розе», на які прыехалі калі дваццаці нямецкіх журналістаў з газет, радыё і тэлебачання. І большасць з іх займелі цесныя кантакты з мясцовымі сродкамі інфармацыі. Таму можна спадзявацца і чакаць, што на гэтым узроўні абмен інфармацыяй будзе больш інтэнсіўны і больш актуальны.

Вядома, правядзенне такіх мерапрыемстваў залежыць ад пэўных умоў, найперш ад сітуацыі ў вашай краіне. І калі будучы аб'ектыўныя магчымасці, мы паўторныя такі фестываль у наступным годзе. Варта не забывацца, што для развіцця краіны неабходна свабодная, незалежная, аргінальная і адказная прэса, калі гэта краіна не хоча пайсці па шляху памылак. У сувязі з фестывалем, і гэта была адна з прычын яго правядзення, у нямецкай прэсе з'явілася мноства матэрыялаў пра Беларусь. І многія мае суайчыннікі ўпершыню даведаліся, што ёсць такая суверэнная дзяржава ў Еўропе. Цяпер многія, хоць і не кожны немец, ужо адкажуць на пытанне, дзе знаходзіцца Мінск. У гэтым сэнсе фестываль быў вельмі карысным знаёмствам з вашай краінай. Зрабіць Беларусь вядомай — гэта адна з найважнейшых задач, якая паўстала перад маім калегам Садоўскім у Боне і перада мною.

— У свой час Беларусь уваходзіць ў склад Вялікага княства Літоўскага як яго арганічная частка, як культурная, палітычная і эканамічная аснова дзяржавы, межавала з Прусіяй, можна сказаць, з Германіяй. Паміж Германіяй і Беларуссю цяпер знаходзіцца Польшча. Але можна, бадай, гаварыць і пра тое, што Беларусь і Германія маюць і этнічную мяжу. Пасля вайны паміж урадам Польшчы і Савецкага Саюза было заключана пагадненне, згодна з якім бы-

ПЯТАЕ,
ДЫ НЕ АПОШНЯЕ?

Што ні кажыце, а цікавае да беларускай мовы павялічваецца. Усё ж грамадзяне суверэннай дзяржавы пачынаюць прывыкаць да таго, што яна з'яўляецца дзяржаўнай. Гэтым можна растлумачыць і ўсёўзрастаючы попыт на розныя слоўнікі. І, безумоўна, найперш руска-беларускія. Толькі што выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя» імя Петруся Броўкі выпусціла апошні, трэці том чацвёртага і выпраўленага выдання слоўніка, як наспела патрэба ў чарговыя — пятым. Чытачы атрымалі нядаўна першыя два томы. Дарэчы, наклад немалы — 75 тысяч асобнікаў.

«МАСТАЦТВА»,
N 2

З аўтабіяграфіяй Ларысы Александроўскай можна пазнаёміцца ў другім нумары часопіса «Мастацтва». На жаль, напісаная яшчэ ў 1947 годзе, яна засталася незавершанай. Тым не менш, багатая на фактычны матэрыял, які тычыцца не толькі асобных момантаў жыцця знакамітай спявачкі. Прапануюцца таксама чарговы раздзел з кнігі па гісторыі музычнага шоу-бізнесу Д. Падбярэзскага — «Чарыя з табакеркі, альбо Крыху пра джаз». В. Дадзіёнава пераглядае старонкі жыцця і творчасці М. К. Агінскага. У раздзеле «Тэатр» — артыкулы Б. Бур'яна «Душа і вочы глыбіні» /пра актрысу А. Рышковіч/, А. Міхеевай «З дабрыйні і вясёлым настроем...» /пра Мінскі альтэрнатыўны тэатр/, І. Шмыровой «Юра» /загадка пра Ю. Казючыца/, Л. Грамыка /«Імпрэза»/ знаёміць з Дзяржаўным тэатрам-лабараторыяй нацыянальнай драматургіі. Шырока прадстаўлены раздзелы «Эстэтыка», «Выяўленчае мастацтва», «Падзеі, факты, інфармацыя» і іншыя.

У ВАС
СПРАВАВОДСТВА
ПА-РУСКУ?

Як жа, прабачце, у такім разе быць з выкананнем Закона аб мовах? Няўжо вы не ведаеце, што ў нашай суверэннай рэспубліцы родная, беларуская мова і з'яўляецца дзяржаўнай. Кажыце, слаба ведаеце яе? У такім разе не грэх і падвучыцца, а практычную дапамогу ў гэтым, безумоўна, акажа кніга, выпушчаная выдавецтвам «Полымя», якая так і называецца — «Дапаможнік па справаводства». Аўтары А. Міхальчанка і Э. Давыдава даюць шэраг парадаў, што спатрэбіцца многім у паўсядзённай рабоце.

«БІБЛІЯТЭЧНЫ
РЫНГ»

Пад такой назвай прайшоў конкурс прафесійнага мастацтва бібліятэчных работнікаў Маладзечанскага раёна, што ператварыўся ў сапраўднае свята беларускай кнігі і нацыянальнай культуры. Канкурсантаў было чацвёрта — загадчыца Радзашковіцкай дзіцячай гарпасляковай бібліятэкі Л. Падлеўская, бібліятэкар з вёскі Селяўцы С. Бабровіч, яе калега з Сасновага Бору Г. Трус і галоўны бібліятэкар Цэнтральнай раённай бібліятэкі Н. Жук. Больш за ўсё набрала балаў і перамагла Л. Падлеўская. Цяпер яна — лепшы бібліятэкар раёна.

М. КАПЫЛОВІЧ

І КІРАЎНІК
НЕ КІРАЎНІК,
КАЛІ...

не ведае дзяржаўнай мовы Рэспублікі Беларусь. У гэтым упэўнены ў Беларускім камерцыйным універсітэце кіравання. Нездарма для таго, каб выкладчыкі і студэнты добра размаўлялі па-беларуску, на факультэце права створаны курсы роднай мовы. Нядаўна тут адбылася сустрэча са старшынёй Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына» Ганнай Сурмач і пазтам, прэзідэнтам Дабрачыннага фонду садзельнян развіцця літаратуры і культуры «Палескі смутак» Міколам Мятліцкім. Госці, а таксама дэкан факультэта права Уладзімір Пухоўскі вялі шырокую размову аб нацыянальным адраджэнні, месцы і ролі моладзі ў гэтых жыццёвых працэсах.

УСВЯДОМЛЕНАЕ — РАТУЕ

«Гандлярка і паэт» І. Шамякіна, «Лабірынты страху» А. Асіпенкі, «Запіскі Занядбайлы» Б. Сачанкі, «Камень з гары» У. Дамашэвіча... Гэтыя і іншыя творы розных аўтараў аб'ядноўвае адно: іх галоўнымі героямі з'яўляюцца пісьменнікі. Добра тое ці блага — разважаць не мае сэнсу. Не станем жа мы надаваць перабольшанае значэнне таму, напрыклад, факту, што мастакі яшчэ часцей малююць сябе, сваіх жонак ды сяброў-калег...

Вышэйпрыведзены шэраг займеў працяг. «Малодосць» надрукавала апавяданне Вольгі Куртаніч «Пакіньце яго плакаць...» /N 1/ і раман Уладзіслава Рубанава «Не аднойчы забіты» /NN 1—2/. Адно тое, што на твор ёсць жаданне адгукнуцца, сведчыць на карысць гэтага твора. Значыць, высклася іскра супержывання /славыты саспен!/, узнік ланцужок асацыяцый, зараіліся думкі — яскрава прыкмета, што твор не мёртва-роджаны, што ў яго ўкладзена субстанцыя з назвай «душа». Ці дасканала ён «зроблены», як скроены і пашыты — таксама рэч для нас істотная, мы яе не абмінём. А для зручнасці найперш класіфікуем герояў на тыпы.

Тып АДМОУНЫ, створаны В. Куртаніч, вызначаецца цалкам негатыўнай афарбоўкай і змрочным змацяняльным фонам. Перад намі паўстаюць некалькі дзён з жыцця таленавітага паэта Стася Брыга. «За кадрам» засталіся ўмовы, у якіх фарміраваўся яго характар, нам невядома, чаму такім звыродлівым і пакрычатым вырастае дужае разгалістае дрэва. Відавочна, аднак, што аўтарка не шукае прычын у грамадскіх варунках, справядліва лічыць, што вытокі ўсяго — і добрага, і благага — найперш у чалавечай душы.

Зрэшты, да вытокаў дакапаецца не ўсялякі доктар. Сам Стась усвядоміў пакуль што адно: ён гіне. Пра гэта яму казалі аднойчы раніцай хваравітым таханнем — сэрца, дрыжжаннем пальцаў — рукі, ліхаманкавым бляскам — вочы на схудлым няголым твары. Муза болей не наведвае яго, карабель узяў

курс на дно, і «гэтае таёмнае разуменне давала яму права на гнеў і абурэнне, бо ён любіў сябе так моцна, як ні адзін чалавек у свеце». У знак пратэсту пабітае фізіяноміяй люстэрка выступае як сімвал разбітага жыцця, робіцца лейтматывам твора.

У апавяданні многа някідкіх, але шматзначных дэталей. Дзынкнула шкло, «гарачыя кроплі папаўзлі ўніз, на мокрую шэрую ракавіну». Заўважце — шэрую. Белай ракавіны ў гэтага чалавека быць не можа. Як няма сям'і і каханай, як няма дома /пакой з батарэяй пустых пляшак — хіба гэта дом?/ Сваім домам ён лічыць бар — адзінае месца, дзе ён можа ўзбадзёрыцца ад чарговай порцыі зеля і ўвагі заўсёдных наведвальнікаў. Ён раб бара /паводле У. Сцяпана/. Варта жалю мясцовая літаратурная багема зрабіла паэта сваім кумірам, рада і падсесці, і паднесці. Сюды Стась часцяком прыходзіць з апошнім сваім сябрам /астатнія адхіснуліся/, тут яго самалюбства цешаць нечыя поціскі, дзівочыя позірк і заляцанні.

В. Куртаніч /а гэта, заўважце, яе дэбют у прозе/ стараецца пазбягаць прамых характарыстык: вобраз Стася Брыга яна стварае сродкамі лакачымі і стрыманымі, прычым перавагу аддае дэталі, а не эпітэту. Тонкасці і дакладнасці псіхалагічнага аналізу, глыбіні пранікнення ў свет чужой душы можна падзівіцца. Пры досыць аб'ектывізаванай манеры расповяду выразна гучыць у ім ноткі чалавечага спачування — адзінае, што надае прасветленасць змрочнай атмасферы твора. А завяршае яго эпізод проста «забойчы» — нават на агульным фоне дэградацыі героя.

Выпхнутая на лесвіцу голай наіўная дзеўчыніха, якая паспачувала «куміру» і на ўсё жыццё запомніць жах гэтай «любоўнай» ночы — сведчанне канчаткова маральнага падзення Стася, яго жорсткасці і цынзму.

Вобраз таленавітага творцы, які нішчыць, злачынна марнуе Божы дар, несмяротны, мабыць, ва ўсіх літаратурах свету, як несмяротныя Зло і Грэх. Беларуская літаратура не стала выключэннем. Зварот да тэмы балючай і агульназначнай гаворыць пра рост яе самасвядомасці і пазбаўленне ад некаторых комплексаў. Адзін з такіх комплексаў — звычка глядзець на героя-літаратара праз ружовыя акуляры, рабіць яго рупарам ідэй, пазбаўляючы тым самым мастацкай паўнакроўнасці.

Тып СТАНОУЧЫ, што належыць пярэ У. Рубанава, у нейкай ступені ілюструе апошняю тэзу. Хаця вобраз пісьменніка Чуйкевіча нельга лічыць праекцыяй аўтарскага «Я», паміж імі, аднак, няма належнай дыстанцыі. Мне падалося, што У. Рубанава яго герой уяўляецца намнога лепшым, чымся старонняму воку. Нягледзячы на гэта, вобраз Чуйкевіча сапраўды станючы — у тым сэнсе, што перад намі чалавек нармальны, здольны прыкмятаць і аналізаваць, пры ўсёй зацукленасці на сваіх праблемах не страціўшы цікавасці да людзей і да жыцця.

У рамане «Не аднойчы забіты», як і ў апавяданні В. Куртаніч, перад намі таксама разгортваецца працэс дэградацыі — аж да фізічнай гібелі героя, аднак завельмі ўжо ён імклівы, гэты працэс, каб быць псіхалагічна пераканаўчым. А галоўнае — гід яго замнога падводзіцца тлумачэнняў. Коротка я сфармулюю іх наступным чынам.

1/. Злыя сілы ў асобе прыгожай жанчыны Нямілы і яе памагатых палічылі, што пісьменнік Чуйкевіч дасягнуў высокай ступені ў духоўным развіцці, а значыць стаў іх кроўным ворагам. Адсюль курс на яго кампраметацыю з усімі выцякаючымі сумнымі наступствамі.

Назавём гэта прычынай містычнай. Яна заяўлена першай.

2/. Адбыўся разлом калісь непакіснага

ЗЭК СЯМЁН ІВАШКІН
І ІНШЫЯ...

12 студзеня Васілю Хомчанку споўнілася 67 гадоў. На жаль, недажыў ён да гэтага юбілею. Паспеў парадавацца сваёй кнізе «Цар — зэк Сямён Івашкін», якая выйшла ў выдавецтве «Мастацкая літаратура», жыві новымі творчымі планами, ды... Пайшоў з жыцця нечакана — не вытрымала сэрца: занадта шмат зведала і перажыла. З гэтага перажытага, пабачанага ў лагерах нарадзілася і кніга «Цар — зэк Сямён Івашкін», якая, па сутнасці, дагэтуль так і прайшла міма ўвагі нашай крытыкі. Друкуючы рэцэнзію на кнігу, адначасова добрым, спагадным словам прыгадваем і Васіля Фёдаравіча, які мог быць яшчэ з намі...

Творы, якія ўвайшлі ў апошнюю кнігу В. Хомчанкі «Цар — зэк Сямён Івашкін», напісаны відавочам тагачасных падзей, а больш дакладна — ахвярай. «Я лічу, — прызнаецца пісьменнік у прадмове да аповесці ў апавяданнях «Крэсла з гербам і розныя крываўныя гісторыі», — што маё пакаленне, выбітае даваенным тэрорам і вайной, самае няшчаснае і такое парадзелае, што вельмі рэдка сустранеш сваіх равеснікаў». Прызнаецца і прыгадвае асноўныя перыпетыі свайго няпростага лёсу.

Аказваецца, В. Хомчанка сутыкнуўся з пільнасцю ідэалагічных «цнатліўцаў» яшчэ недзе ў шостым класе, калі, не надта разбіраючыся ў палітычных партыях, на сценную газету, якую даручылі яму рэдагаваць, назваў «Сацыялісты». Аказалася, што «сацыялісты» — гэта здраднікі рабочага класа, алартуністы, ворагі Трэцяга Інтэрнацыянала /так дакараў юнага рэдактара настаўнік/. А «...нейкі энквэдзіст, — прызнаецца аўтар, — выклікаў мяне ў сельсавет і ўсё дэпываўся, хто мяне навучыў назваць газету так. Ён мне і растлумачыў, што за антысавецкую дзейнасць нясуць крываўную адказнасць

з чатырнаццаці гадоў. А мне ўжо было столькі».

Тым разам абышлося абмеркаваннем на класным сходзе і занясеннем «прозвішча на ганебную чорную дошку, дзе яно красавалася тыдні два». А праз чатыры гады, у страшна вядомым сёння ўсім трыццаць сёмым, калі В. Хомчанка вучыўся на апошнім, чацвёртым курсе рабфака пры Беларускім дзяржаўным універсітэце, ён быў арыштаваны. За што? Атрымаў ад бацькі ліст, у якім той «скардзіўся, што зноў у калгасе атрымалі на прыцадні грамы. З падаткам не разлічыўся, здаў толькі мяса, малако, воўну, а грошай няма». Сын, уражаны, занатаваў гэта ў дзённіку, не прамінуўшы пракаментаваць: «І ўсё гэта адбываецца пад шчаслівым сталінскім сонцам».

Арышт, зняволенне ўмінскай турме, знаёмства з гэтакімі ж бедлагамі, маладымі пазтамі Янкам Туміловічам і Масвем Сяднёвым, з пісьменнікам, акадэмікам Янкам Нёманскім, бльым міністрам, а затым старшынёй Беларускай Народнай Рэспублікі Аляксандрам Цвікевічам. Сядзеў спанату ў Мінску, пасля — у Віцебку: «Паколькі мінскай турмы былі перапоўнены, іх паналі разгружаць і адпраўляць арыштаваных у іншыя гарады».

Нарэшце, адбылася вызная сесія Спецыяльнай калегіі Вярхоўнага суда БССР. Адначасова на ёй разглядалася сотні спраў. Быў вынесены прысуд і яму, васемнаццацігадоваму хлопцу: пазбавіць волі ў папраўча-працоўным лагера тэрмінам на чатыры гады і на тры гады паражэння ў правах пасля адбыцця пакарання.

«...Потым, — даведваемся з успамінаў В. Хомчанкі, — быў доўгі, цяжкі этап праз усю Расію, Сібір аж да станцыі Усуры ў Бамлаг, дзе я апынуўся на пачатку зімы ўжо трыццаць васьмага года». Пасля Бамлага апынуўся ў Ніжне-Амурскім лагера, дзе я раз пачалі будаваць чыгунку ад Камсамольска-на-Амуры да Нікалаеўска-на-Амуры. Пераважна, канечне, сіламі зэкаў, бо гэта была самая танная рабочая сіла.

Перажытае, як тая вялізная глыба. Чым часцей падступаеш да яе, тым цяжэй зрушыць з месца. Сілы слабуюць, але і жадання зрушыць яе з месца не меншае. Гэтаксамі і з успамінамі. Яны і ачышчальныя, бо пасля іх наступае палёгка, дыхаецца вольна, быццам на азонавым паветры пасля навалыніцы. Аднак яны ж і боль прыносяць з сабой. Гэткі тупы, ньючы, што з гадамі не слабне. В. Хомчанка ўсё ж варушыць мінулае, ведаючы, што па-сапраўднаму развітацца з ім можна толькі пры ўмове поўнага ачышчэння. Маральнага, духоўнага.

Яго гулагаўскія творы народжаны з уласна-перажытага, асабіста выпакутанага. Аднак свой боль аўтар не надае, я б сказаў, афішуе. Пра тое, што сам ведаў, расказвае стрымана, месцамі нават мімаходзь. Магчыма, прычына гэтага і звычайная пісьменніцкая і чыста чалавечая сціпласць, нежаданне ўзвышаць сябе над іншымі, бо яны ж былі — зусім не горшымі. І хто, калі не ён, які валодае прамом, можа расказаць пра іх?

мацерыка, які называўся савецкім ладом жыцця. Прыйшла перабудова з цэлым шлейфам негатыўных з'яў, з неабходнасцю пераглядаць такія ж непахісныя перакананні і да т. п. Сумленныя, незагартаваныя людзі, якім з'яўляецца Канстанцін Рыгоравіч, у гэтым новым жыцці месца сабе не знаходзяць і, натуральна, асуджаны на гібель.

Гэта фактар грамадска-палітычны, таксама досыць выразна падрабязна «вылісаны».

3/. Чуйкевіч як асоба не ў вакууме сфармаваўся, па яго сям'і праехаўся жорсткі каток паслярэвалюцыйных выпрабаванняў. Раскулачаны дзед, рэпрэсаваны бацька — вось той спадчыны ланцуг, дзе ён сам, пакорная ахвяра сістэмы, — заканамернае апошняе звяно. Адсюль, дарэчы, і назва твора — «Не аднойчы забіты».

Гэта прычына генная, або спадчынная.

4/. Сярод іншых у тэксце мы знаходзім і яшчэ адно досыць арыгінальнае тлумачэнне п'янства героя: «ён спіўся наўмысна — каб з хворага грамадства вырацца ў чужы ПРБ-ГОЖЫ свет, дзе няма гвалту і крыві».

Прычына, скажам так, эстэтычная і самая непераканаўчая.

Было б добра, каб усе гэтыя прычыны-версіі былі зліты, сплечены ў мастацкай тканцы твора і не тырчалі вузельчыкамі, не выпіналіся, не супярэчылі адна адной.

На самай справе, хто ўсё ж губіць пісьменніка — вышэйшыя сілы /Няміла/, развал у грамадстве ці яго асабістая непрыстасаванасць да рэзкіх грамадскіх змен?

Ёсць падстава меркаваць, што задума твора мянялася ў працэсе напісання, што аўтар сам добра-такі заблытаўся ў жыццёвых мітронгах і псіхалагічных тонкасцях свайго незадачлівага героя. Каб не быць галаслоўнай, звярнуся да раманага тэксту.

«Жанчына Няміла людзей высокай духоўнасці лічыла сваімі найпершымі ворагамі». Наступ быў фронтальным. У вуснах яе чорнага воінства намер выглядаў павайсковаму чотка: «Кампраметыцыя. Курс на фізічнае знішчэнне. Алкаголь. Развал сям'і». Непрыемнасці пачынаюцца з таго, што Чуйкевіч выклікаюць у пракуратуру. Пакрыўджаная старая графманка /а герой наш працуе ў рэдакцыі/ абвінавачвае яго ў тым, што ён нібыта ўкраў і скарыстаў рукапіс ейнага твора. Абвінавачванне абсурднае, справа юрыдычна бесперспектыўная. Між тым памочнік пракурора справу закрыць не спяшаецца, і Чуйкевіч доўгі час пад падазрэннем.

Паралельна напаткала яшчэ адна нягода:

у чарзе за гарэлкай нейкія тыпы выцягнулі з кішэні партманет з грашыма і візітнай карткай, пачаліся падазроныя званкі дадому. Канцэнтрацыя нягод /аж дзве запар/ здаецца пісьменніку невыпадковай: «...У тым, што яго заганяюць у пастку варожыя сілы, ён не сумняваўся». Нас жа цікавіць не столькі непрыемнасці самі па сабе, колькі рэакцыя на іх з боку героя. «Што і казаць, жыццё атручана, душа забіта. Забіта злой несправядлівасцю, людской подласцю». Далей у сваіх горкіх развагах герой даходзіць да часу сталінскіх рэпрэсій і «Віцебскай справы», дзе пацярпелі нявінныя. Аналогіі напрашваюцца самі.

«Бог карае мярзотнікаў, гэта зразумела. А чаму пакараны ён, Чуйкевіч?» — зноў і зноў недаўмявае і мучыцца пытаннем наш герой, і мы таксама пачынаем недаўмяваць: што ж тут, па вялікім рахунку, лічыць караю? Нават следчаму здалася, што Чуйкевіч залішне нервуеца. «Чалавек ён, канешне, творчы, з тонкай псіхікай, але, калі не вінаваты, дык чаго так ужо тузацца?»

Чытач мімаволі пачынае думаць тое самае. Хай сабе і творца перад намі, асоба далікатнай канстытуцыі, але ж ён найперш мужчына, мужык! Параўнаем рэакцыю на адну і тую ж падзею Чуйкевіча і яго нялюбай жонкі. Вымагальнікі звоняць і па-трабуюць «бабкі». «Чуйкевіч стаяў белы як смерць. У яго држэлі ногі, падступала пад лыжачку мліосць. І — «Бляха-муха!.. — выдыхнула жонка і падціснула вусны». Як бачым, у яе мужнасці і вытрымкі болей.

Апусцім правільныя развагі героя пра падзенне аўтарытэту партыі і яе былую ўладу над людзьмі. Падумаем пра дзіўныя промах прадстаўніцы інфернальных сфер: што яна, Няміла, разумее пад высокай духоўнасцю і ў чым бачыцца ёй небяспека з боку маладушнага, псіхічна няўстойлівага майстра пяра? Так, Чуйкевіч не дурны і начытаны, сучасных веянняў не цураецца /ёгі, напрыклад, і тэорыі біяполя/. Ён уважлівы да сноў і знакаў /што не ўсім уласціва/, яго разважаны не пазбаўлены здаровага сэнсу. Але каб яго існаванне ўяўляла нейкую небяспеку для «княгіні цемры»? Ну дальбог, залішне! Бо сутнасць чалавека вызначаецца не толькі ўвагай да свайго ўнутранага свету і ўменнем слухна разважаць, а найперш — учынкамі, здольнасцю змагацца са злом, і не толькі з тым, што персанальна супраць яго накіравана. Ва ўчынках жа Чуйкевіч якраз і не паказаны. Цяжкавата лічыць учынкам па-беларуску напісаную заяву ў гарадскую тэлефонную

сетку або ліберальную пазіцыю ў адносінах да супрацоўніка, які наведваў забаронены мітынг. Чуйкевіч нават абуралася прывыкцішком, сам-насам і толькі эрэдку дазваляе сабе запярэчыць прадстаўніцы райкома партыі.

Са старонак рамана паўстаюць не забытыя яшчэ, пазнавальныя рэаліі нядаўняга часу — разганы мітынг на «Дзяды», партыйныя сходы і разборкі, выходы-выключэнні... Паміж першай і другой часткамі твора відавочна існуе часавы разрыў, бо апісаная падзея прыпадае на пачатак перабудовы, а іх асэнсаванне і нагнаццанне сацыяльных жахаў больш адпавядаюць сучаснаму перыяду. Нам настойліва ўнушаецца, што пісьменнік Чуйкевіч не створаны для рэзкіх патрасенняў у грамадстве: «Ён быў выхаваны як раб, і перамены, што перавярнулі ідэалы, бязлітасна губілі яго». Тут узнікаюць шматлікія пытанні.

Па-першае, нацыяналы /а такім ёсць Чуйкевіч/ пераменам напачатку радаваліся, бо паслабкі былі і для іх, а не толькі для ўсялякага роду жулля. Акрамя таго, пры ўсім сваім кансерватызме герой усё ж усведамляе, што перамены настелі: «Можна, і на шкоду сабе, але народ хоча паспрабаваць іншага. У новым ёсць заўсёды зародак спадзявання...»

Па-другое, пра якія ідэалы ідзе гаворка? Камуністычны? Дык Чуйкевіч, здаецца, не зацяты камуняка, партыйных функцыянераў, асабліва жанчын, ён бачыць, што называецца, як аблупленых і вобліка іх не прыхарошвае. «Свежы вецер» перабудовы часцей даводзіў да злому, да крызісу людзей сталага веку, а яшчэ тое самае партыйнае — усіх рангаў — начальства. Сціплы сакратар рэдакцыйнай партарганізацыі не адносіцца ні да тых, ні да іншых. Дык чаму ж ён так разгубіўся, так безнадзейна збіўся з трыпу?

Па-трэцяе, ловіш аўтара на лагічнай супярэчнасці: як жа судносіцца паміж сабою дакляраваная высокая духоўнасць, што мае на ўвазе ўнутраную свабоду, і неаднаразова падкрэсленая рабская прырода героя? У адной асобе гэтыя паняцці, мабыць, несумяшчальныя.

Нарэшце спалохліваецца: а пры чым тут жанчына Няміла? Можна, і перабудова яна арганізавала, каб толькі зжыць са свету ворага? На ішчасце, да гэтага прэзізі не дадумаўся. Хаця з усіх заяўленых мне найбольш імпане якраз містычная версія нягод і гібелі Чуйкевіча. Фантастычныя ўстаўкі напісаны займальна і сцісла, чытаюцца з неаслабнай цікавасцю, а сам кірунак

уяўляецца перспектыўным як для У. Рубанава ў прыватнасці, так і для ўсёй нашай залішняе «заземленай» літаратуры. А вось рэтраспектыўныя звароты ў дзяцінства падаліся мне псіхалагічна неабгрунтаванымі і зацягнутымі. Адкінь іх — атрымаецца дынамічная, пругкая аповесць.

Не заплыняючы больш на сюжэтныя перыпетыях, адзначу натуральнасць і пластычнасць мовы прэзізі, уменне праз дэталь стварыць пераканаўчы зрокавы вобраз. «Мядзведжую паслугу», як мне падаецца, аказала пісьменніку жаданне ўсё «разжаваць» і вытлумачыць, і яго гісторыя, замест таго, каб «расказаць сама сябе», рухаецца наперад з рыўкамі і неверагоднай хуткасцю. Парушаючы мастацкія законы, аўтар літаральна валачы свайго героя «на эшафот». Ледзьве не за год Чуйкевіч становіцца алкаголікам і нават апускаецца да ўжывання аджалону «Саша». «Хутка» вязе яго прама ў наркалагічнае аддзяленне. У гэтым «прыгожым свеце», як высветлілася, нельга ні тварыць, ні проста жыць.

Чуйкевіч выразна адчувае, што жыццё скончана, што ён вычарпаў сябе дарэшты. «Па ўсіх кірунках, як трэшчыны па шкле, пайшло разбурэнне». Хваравіты стан душы ўзмацняецца ад думкі, што непатрэбным нікому стаў і творчы набытак — усё раней створанае «на заказ» партыі. /Момант істотны, варта таго, каб быць адзначаным не пад заслону/. Але што дзіўна: ведучы свайго героя па кругах сучаснага пекла, укладваючы ў яго вусны многія ўласныя погляды і перакананні, У. Рубанаў, тым не менш, ставіцца да яго пакутаў з алімпійскім спакоем. Ну, а калі сам аўтар не ўспрымае драматызму падзей, то што застаецца рабіць чытачу? Хіба што з палёкай уздыхнуць, калі нашага «мільянера духоўнасці» нарэшце на вуліцы напаткала смерць. Здзейсніліся найгоршыя яго прадчуванні, адляцела ў лепшы свет душа, згінуў яшчэ адзін Богам дадзены талент.

Падобны фінал, не выключана, чакае і героя апавядання В. Куртаніч. Розніца толькі ў тым, што адзін памірае хоць і дэмаралізаваным, але не страціўшым чалавечага вобліку, другі ж даўно жыве як непрытомны ды сее навокал зло.

Два вобразы. Дзве аблудныя няшчасныя душы, што не могуць знайсці агульную мову з людзьмі і з Сусветам. І адна слабенькая надзея: усваядмленне — ратуе.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Апошняе таксама немалаважна, бо чамусьці так сталася, што ў полі зроку літаратуры знаходзяцца толькі так званыя «дзеці Арбата». Але хіба меншымі былі пакуты людзей простых, учарашніх сялян, рабочых? Яны ж сталіся асабліва безабароненымі перад абставінамі, аніж не маглі разабрацца ва ўсіх складанасцях «класавай барацьбы»...

Герой пераважнай большасці твораў В. Хомчанкі найперш безабаронны. Вось персанаж з апавядання «Баец Лева з Бабруйска». Ён, праўда, меў вялікую фізічную сілу, хоць і сярод сяброў паміраў не вельмі хацеў паказаць гэта. Але як і хто мог бы растлумачыць Лева, за што яго зрабілі «ворагам народа»? Лева, які працаваў байцом на мясакамбінаце, атрымаў восем гадоў за тое, «што забіваў худых быкоў, а не адкормленых! Па ўсёй краіне працаваў свайго роду беспералыны канвеер, які патрабаваў усё новых і новых ахвяр».

Знаходзіліся, аднак, і такія, хто гатовы быў стаць на шляху ўсеагульнага знішчэння. Пра гэта гаворыць і В. Хомчанка: «Сустрэкаліся мне такія людзі і ў лагеры, і пасля лагера. Былі яны ў судах, у тым жа НКУС, і пасля лагера. І калі б кожны, ад каго залежалі лёсы людзей, няхай сабе і ў тыя страшныя гады тэрору, стараўся рабіць як можна меншае зло, а не імкнуўся выбіцца ў перадавікі, вызначыцца актыўным «бавым штыком партыі» — так называлі сябе сталінскія карнікі, — то ці ж было б столькі ахвяр?»

Афіцыйна дакляраваліся роўнасць, свабода, разнаволенне, а на самай справе саджалі ў турмы нават дзяцей. Герой апавядання «Адуванчык» — падлетак. Спраўднага прозвішча яго ніхто не ведаў: «Яго так усе звалі — Адуванчыкам. Ён і быў падобны на адуванчык-кветку — залаціста-рыжы, асабліва калі валасы адрасталі пасля абавязковай стрыжкі. Звычайна ў рыжых валасы пругкія, а ў яго былі мякенькія, як пушок». Узлі Адуванчыка на пачатку трыццаці сёмага, неўзабаве пасля Новага года, яму яшчэ і пятнаццаці не было, за так званую антысавецкую агітацыю і асудзілі на шэсць гадоў. Ды яшчэ дадалі тры гады паражэння ў правах. Што ж злучылае зрабіў Адуванчык?

Выконваючы ў школьным спектаклі ролю Жабрака, пад маской якога хаваецца замаскаваны вораг, прыдумаў, каб падкрэсліць яго сацыяльную сутнасць, частушку:

Як быў Ленін-Троцкі,
То была мука на кліцкі.
А як стаў таварыш Сталін —
Галадаць усё мы сталі.

Не вытрымаў Адуванчык бесчалавечнасці ў лагеры, наладжыў на сябе рукі...

Знаходзіліся і такія, хто ішоў на актыўны пратэст. Як Таня, геранія аднайменнага апавядання: забіла свайго сужыцеля, які здаекаваўся з яе. Казімір жа /«Казімір — чалавек слабы»/ на людзях пастаянна падкрэсліваў сваю памяркованасць: «Слабасць чалавеку не шкодзіць, нават у лагеры... Моцнаму не даступны радасці жыцця, іх можна ацаніць толькі слабы, у якога яны вельмі рэдка бываюць. А моцны растрачвае сябе на барацьбу за радасць у жыцці». Як высветлілася, спатрэбілася Казіміру яго жыццёвая праграма: ён здолеў уцячы з лагера, дабраўся да Масквы, дабіўся справядлівасці.

Перачытваеш апавяданні «Падмена», «Гульня ў карты», «Падснежнік», «Кажушок» і быццам бачыш само грамадства ў яго мікрараэзе. Крыху абасоблена стаіць апавяданне «Матрос». Яно з шэрагу тых твораў /згадаем апавяданні і аповесць «Дзве душы» М. Гарэцкага/, у якіх «салдаты рэвалюцыі» паказаны людзьмі жорсткімі, якія, адстойваючы ўласныя погляды, ні перад чым не спыняюцца. Яны, праўда, раскрываюцца, так сказаць, у дзеянні. Матрос жа ўсё-такі апынуўся ў турме, хоць і не за «рэвалюцыйныя правінанасці». Таму пра сваю дзейнасць вымушаны толькі ўспамінаць. Выхваляючыся, гаварыў, як «рэзаў буржуяў» і як гатовы пасля вызвалення рабіць гэта і далей. Ды, як кажуць, найшла каса на камень: знайшоўся смяльчак, адважыўся на самасуд. Ніхто не пашкадаваў матроса ў лагеры, і ніхто не выдаў забойцу...

Атмасфера, што панавала ў лагеры, вельмі дакладна перададзена ў апавесці «Цар — зэк Сямён Івашкін». Твор вынесены ў пачатак кнігі. І гэта зроблена аўтарам невыпадкова. Відаць, і сам В. Хомчанка адчуваў, што ў згаданых вышэй апавяданнях яму не заўсёды

ўдалося пазбегнуць пэўнай эскізнасці. Пісьменнік часам вельмі прытрымліваўся пэўнаму фактаў, не заўсёды клопочыся аб іх адпаведным псіхалагічным папаяненні. У гэтай жа апавесці характар галоўнага героя выписаны надзіва пераканаўча і выразна.

Перад намі паўстае прывычны воблік аднаго з тых, хто чалавекам жыві і чалавекам застаўся. Знешне лёс Сямёна Івашкіна не такі і кідкі. Як і большасць асуджаных, у лагер трыпаў ні за што: як і ў дзясятках, тысячках, сотнях тысяч выпадкаў спрацавалі звыклыя абвінавачванні. Прытым, Івашкін за краты трыпаў не ўпершыню. Першы раз атрымаў тры гады як «падкулачнік». Але пашанцавала — і не раскулачылі, і «адседзеў менш двух гадоў».

Ды ўжо калі нешта ў лёсе запраграмавана, то нікуды не дзенецца. Пісалі якраз ліст самому Сталіну, запрашалі ў калгас наведвацца: «прыязджай, дарагі мудры айцец, да нас у гасці на новыя бліны». Івашкін разважыў, што запрашаць на бліны, калі вясна ранняя, у вёсцы няшчымыцца, недарэчна. Вось і ляпнуў: «Давайце дарагога айца запрасім на лапуны нашы, а то калі прыедзе, дык мукі не нашкрабом на бліны, засека пустыя». Што такое лапуны, з усёй сваёй неспрэчнасцю Івашкін расказаваў ў лагеры: «А ў нас на Магілёўшчыне ўсе ведаюць. Іх з бульбы пякуць, яны хлеб замяняюць. Такія тонкія ляпешкі. Не ад добрага жыцця пякуць, у бяхлебці».

Івашкін паўстае гэтакім дзіваком, пра якіх кажуць: што з яго возьмеш! Язык у яго — без косткі, мянціца і мянціца. З-за гэтых сваіх розных неверагодных гісторый Івашкін і мянушку атрымаў. Адночы расказаў, як сніў сябе царом, як сядзеў на царскім троне і на стала было столькі смажанага-паранага, што на ўсю кампанію хапіла б, а яго, цара, абслугоўвала ажно тры царзуні і царыцы». Вось і стаў Царом.

Насельнікі лагера нават любілі Івашкіна. Яго шчодрая фантазія прыносіць хоць нейкае святло ў шэрыя будні нявольнікаў. Але ж і мне, чытачу, ён падабаецца ўсё болей і болей. Чаму? Неж падсвядома, унутрана адчуваеш, што Сямён Івашкін душэўна чысты і адкрыты чалавек. Прытым высвятляецца неўзабаве, што даівацтва Цара — не што

іншае, як пратэст супраць несправядлівасці, беззыходнасці становішча, у якім апынуўся, іначай ён не можа выказаць сваё незадавальненне існуючымі парадкамі. А недзе ў самай глыбіні душы Івашкіна выпявае і пратэст адкрыты, рашучасць перайсці да адкрытага дзеяння, дзе ўжо за «хохмачкамі» не схаваецца.

Так і атрымалася. Івашкін даведаўся, што крывадушны Бут і Жугроў, рацзійшыся на ўцёкі, запрашаюць у сваю кампанію студэнта Мардоўкіна, каб, калі скончацца прыпасы, выкарыстаць яго ў якасці «каровы» — прасцей кажучы, з'есці. Даверлівы Мардоўкін не хоча паверыць, якая небяспека падсерагае яго ў дарозе. І тады Івашкін прама выказвае Буту і Жугроў тое, што пра іх думае. І атрымлівае ад апошняга ўдар фінкай...

Адбылося непараўнае, але Івашкін не быў бы Івашкіным, калі б і ў гэты смяротны момант не заставаўся аптымістам: «Не шкаду мяне, я — жывучы, я заўсёды выжываю. А калі памру, дык у рай пападу. Ты не верыш у рай, а ён ёсць. Я ж нікому не рабіў зла і не маю зла...», — кажа ён Мардоўкіну. Паміраў Цар «дзён восем», а адшыоў гэтаксама непрыкметна, як і жыві: «памёр у сне: заснуў і не прачнуўся. Ляжаў з застылай усмешкай, мабыць, бачыў сябе шчаслівым, можа, і багатым, у шыкоўным палацы разам з дочкамі, унукамі і праўнукамі, якія яшчэ народзіліся».

Вось і ўсё жыццё. На такія падзеі былі багаты лагерныя будні. Здавалася б, пра гэта нямагла згадана. Чаму ж тады аповесць не адпускае ад сябе? Таму, што яна глыбока гуманістычная, таму што за расказаным паўстае і душэўная дабрыйна самога аўтара, які пазнаёміў нас з Царом-зэкам Сямёнам Івашкіным. Можна, як ніколі раней, В. Хомчанка здолеў прымусіць нас гэтак суперажываць свайму герою. Як быццам у пісьменніка штосьці ўнутры падказвала: пішы, старайся рабіць гэта як мага лепш, хто ведае, колькі яшчэ лёсам табе адлушчана...

Аказалася — зусім няшмат. Праз некалькі месяцаў пасля гэтай кнігі, што ўспрымаецца сёння яго лебядзінай песняй, Васіля Фёдаравіча не стала.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

ДОБРАЯ СПРАВА — ТАЛАКА

А без яе акурат не абыхлося пры выпуску кнігі Вячаслава Корнева «Казкі пра бабулю», што выйшла ў Гродне. У якасці выдаўца выступае Святлана Несцяранка. Пабачыць свет зборніку дапамаглі Гродзенская аграрна-прамысловая камерцыйная асацыяцыя «Эма», рэгіянальны камерцыйны банк «Комплекс», вытворчае аб'яднанне «Азот», Слонімскае народнае прадпрыемства «Альбярцін». Тым самым дзеткі атрымалі пад адной вокладкай два творы — «Бабуля і вогненны змей» і «Бабуліна шчасце».

ГУМАНІСТУ І РЭФАРМАТАРУ

Выдатнаму беларускаму філосафу, а таксама багаслову, літаратару, прапаведніку і тэарэтыку рэфармацкага руху ў Вялікім княстве Літоўскім прысвечана новая кніга маладога навукоўца, даследчыка гісторыі літаратуры Івана Саверчанкі «Сымон Будны — гуманіст і рэфарматар», выпушчаная выдавецтвам «Універсітэцкае». І. Саверчанка апошнім часам парадаваў не адной цікавай кнігай, са старонак якіх па-новаму прачытаюцца некаторыя перыяды багатай і супярэчлівай нацыянальнай гісторыі. Сярод іх нарысы пра Льва Сапегу і Астафея Валовіча, манаграфія «Старажытная паэзія Беларусі /XVI — першая палова XVII ст./». На падыходзе нарыс пра Язэпа Ружыцкага «Апостал яднання і веры».

У гэтым шэрагу кніга пра С. Буднага ўспрымаецца як звяно аднаго ланцуга, што вядзе з мінуўшчыны ў сёння, паядноўваючы іх. Пра плённасць навуковых пошукаў І. Саверчанкі гаварылася на прэм'еры кнігі «Сымон Будны — гуманіст і рэфарматар», што прайшла ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі.

Перад прысутнымі выступілі дырэктар бібліятэкі Г. Алейнік, загадчык аддзела рукапісаў і старадрукаў Т. Рошчына, начальнік аддзела кнігавядання Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь С. Палякоў, галоўны рэдактар выдавецтва «Універсітэцкае» У. Напрэў, дырэктар Скарынаўскага цэнтра А. Мальдзіс, а таксама Г. Галенчанка, С. Падокшын. І, безумоўна, усе з цікавасцю слухалі самога аўтара.

У пачатку і ў канцы прэзентацыі выступіў хор царквы евангелісцкіх хрысціян-баптыстаў.

БУДЗЕМ ЖЫЦЬ І ЛЮБІЦЬ!

Менавіта з такімі словамі звяртаецца да чытачоў у першым нумары часопіса «Пралеска» галоўны рэдактар А. Сачанка, акцэнтуючы ўвагу на тым, што сёлетні год — Міжнародны год сям'і. А перадусім — гэта, безумоўна, і год далейшага нацыянальнага Адраджэння. Гэтыя праблемы закранаюцца ў большасці матэрыялаў часопіса. Н. Маскаленка ў артыкуле «Літаратура, якая вам дапаможа» аглядае выданні, што спатрэбяцца выхаванцам і бацькам. А. Лозка знаёміць з беларускім народным календаром. А. Сачанка гутарыць з вядомым псіхалагам Я. Каламінскім, якому спаўняецца 60 гадоў — «Навыперадкі з часам». Змешчаны творы С. Шушкевіча, М. Пазнякова, А. Дзеружынскага, Г. Багданавай, казка А. Якімовіча «Першае яечка» /часопіс, дарэчы, адзначае 90-годдзе з дня нараджэння пісьменніка/, іншыя матэрыялы.

ПРАЦУЕ НА АДРАДЖЭННЕ

Беларускім дзеткам прызначана прадукцыя «Майстэрні дыяфільмаў» кінастудыі «Беларусьфільм». Апошнім часам тут з'явілася шэраг каларных дыяфільмаў, якія можна выкарыстаць у яслях-садках і пачатковых школах, а таксама, безумоўна, дома, у сямейным выхаванні. Усе яны беларускамоўныя і пашыраюць круггляд дзетак. Напрыклад, «Падарожжа ў Краіну Матэматыкі», «Едзе Батлейка», «Бабульчын кувэрэ», «Прыгоды лазовых галінак»...

У ДАПАМОГУ ВАЙСКОЎЦАМ

«Беларуская мова» — так называецца дапаможнік для вайскоўцаў, аўтары якога В. Раманцэвіч і У. Танана. Для таго, каб з'явілася гэтая вельмі неабходная і карысная сёння кніга, парупіліся ад Упраўлення выхаваўчай работы Міністэрства абароны Рэспублікі Беларусь. Выданне ж яе ўзяла на сябе рэдакцыя часопіса «Адукацыя і выхаванне».

Паэзія

Віктар ЛУЖКОЎСКИ

ВЯНОК ПЕСЕНЬ

ПАХОДНАЯ ВОЙСКА БЕЛАРУСКАГА

На жыццё не злуйся,
Сцюжна ці спякотна, —
Батальён, шыхтуйся
На пляцы паротна.

Вокал наш
Родны лубы край.
Крокам марш!
Песню па-чынай!

Эх, арліна рушылі,
Хмарай пыл на плёсы.
Толькі ноччу русыя
Зноў сасняцца косы.
Эх,
Добры сон — не грэх!

Сцяг краіны мужнай
Б'ецца над калонай —
Чысты белы кужаль
З паласой чырвонай.

Вокал наш
Родны лубы край.
Цяжкі марш
Слоўцам не карай.
Клятву не парушы я,
Верны бацьку-лёсу.
Дома буду — русыя
Расплету я косы.

Гэй,
Рота, крок шырэй!

ПЕСНЯ КАРАВАЙНІЦ

/Паводле народнага/

Хай асыпле песню гэту
Пухам саннай снежнасці,
Цветам майскай радасці.
Беларусь адкрыта свету —
Цераз поле сцежачкі,
Цераз мора кладачкі.
Не ўгадае,
Ніхто не ўгадае,
Што ў нашым караваі,
Караваі.
А з сямі крыніц вадзіца.
А з сямі кароў масла,
Масла,
Каб чало было красна,
Масла,
А яец паўтараста.
Паспытайце, госці,
Госці-ягамосці!

Хай асыпле песню гэту
Пухам саннай снежнасці,
Цветам майскай радасці.
Беларусь адкрыта свету —
Цераз поле сцежачкі,
Цераз мора кладачкі.
Караваю, божы дару,
Асалода гаспадару,
Божы дару!
Маслен, солен круга,
Круга.
Гарнец мяты-руты,
Руты.
Ярых пчолак мядок
Ды малінавы сок,
Ой жа, сок!
Ліст кляновы слаўся,
Каравай удаўся,
Эх, удаўся!
Спажывайце, госці,
Госці-ягамосці!

ВЕРАСОВАЯ ПАЛЯНА

Верасы на досвітку
Зацвілі ў бары —
Не тапчыце поцілку
Сіняе зары.

Я люблю пасланую
На зямлі зару,
Светлы бор з палянаю
Любай падару.

Верасовая паляна —
Хмель пчаліных сот.
На паляне з губ каханай
Верасовы піць бы мёд!

У зялёным верасе
Павуцінкі ніць.
Залацісты верасень
Водарам хмяліць.

Я люблю пасланую
На зямлі зару,
Светлы бор з палянаю
Любай падару.

Верасовая паляна —
Хмель пчаліных сот.
На паляне з губ каханай
Вып'ю, вып'ю хмельны мёд!

ЛІЛЕЯ

Ружовіцца, гарыць
Зарэчная зары.
Лілея расцвіла —
Чароўная пара!
Чым глыбіня цяжней,
Тым кветка прыгажэй.
Лілея — між імён
Няма мне даражэй.
Лілея... Лілея... Красы
бляюткай звон.
Ці думаў я калі,
што траплю ў палон.
Усмішкі дабрыня.
У шчасці і журбе
Які шчаслівы я,
што напаткаў цябе.

Таёмны позірк твой,
Гарэзлівасць вачэй...
Мне кожны новы дзень
Малоецца ярчэй.
Туды вясна вядзе,
Дзе кветка на вадзе.
Прыстанак дум маіх,
Надзея ўсіх надзей.
Хай музыка гучыць,
Як сон з найлепшых сноў.
Хто сэрцам не глухі,
Тое зведае любоў.
Чым плынь жыцця глыбей,
Тым кветка прыгажэй.
Лілея — між імён
Няма мне даражэй.

ВЕСЯЛУХА

/Паводле народнага/

— А чарэшняя каля ганку
Быццам выйшла на гулянку
Белым голлем страпянуцца...
З-за мяне ўсе хлопцы б'юцца, —
Пабісеся, справа ваша,
Прыгожая, ды не ваша.

— Не жаніўся — было гора,
Сёння гарай, чым учора:
Узяў жонку-малалетку,
Не растопіць печ улетку,
Да работы не ахвоча,
Скача, шэльма, ды рагоча.

— Ой, гармонік каля ганку
Мяне кліча на гулянку,
Толькі выйду, стрэльну вокам —
Хлопцы круцяцца ля вокан.

— Ах, ты жонка-рагатуха,
У мяне на сэрцы скруха:
Куры хату падмятаюць,
Хлопцы ў вокны заглядаюць,
Коміні стыне — чэрці выюць,
А сабакі лыжкі мыюць.

— Пакуль дзежку замаясіла —
Свіння дзверы прыкусіла.
Пакуль дзверы залатала —
Свіння цеста расхватала.
А як хлеб паспеў-удаўся —
Пад скарынкай кот схавався.

— Эх, ты, жонка-рагатуха —
Маё гора, мая скруха.

— Я смяюся, весялуха,
Дождж ідзе, дарога суха.

Проза

ЗІНА

Седзячы ў самалёце, што плыў над белавоблачным морам у Ташкент, яна ўспомніла ўсё тое не раз і не два...

1

«Дазвольце назвацца: старшы лейтэнант Жураўлёў!»

Яна не паспела ні абурыцца, ні ўсміхнуцца, толькі здзівілася: нечакана, нібы з-пад зямлі, паўстаў, загарадзіў дарогу вайсковец, падняўшы правую руку да блакітнага акольша фуражкі. Пакуль яна, запыніўшыся, папраўляла раменьчык ад сумачкі-касметычкі на левым плечу, ямчэй брала ў правую руку пакет з памідорамі, якія толькі што купіла ў вулічным кіёску, і заадно акідвала позіркам гэтага неспадзяванага зуха — высакаватага, стройнага і пагляднага, — той смела сваволіў далей: «Дзяўчына, выходзьце за мяне замуж!»

Цяпер ужо яна прыкінула: перад ёй звычайны юрлівы залётнік, але чамусьці — можа, і таму, што быў добры настрой — не зазлавала, а нават пагарэзавала: «Я — не дзяўчына».

Ён апусціў руку і нібы засмуціўся: «Вы — замужам?»

«Не, — усміхнулася. — Але не тая, што вам трэба воль так адразу...»

«Якраз тая, — сцэпнуўся. — Дазвольце», — і даволі рашуча ўзяў з яе рук пакет з памідорамі, закрочыў побач.

Яна ўжо не зразумела самую сябе: дагэтуль не толькі не дазваляла незнамым мужчынам прычэплівацца, але нават гуляць з ёю вачыма і няшчыра-спакуслівымі словамі, а воль сёння, тут не толькі не адганяе бойкага заляпаку, але нават адчувае да яго нейкую гарэзную цікаўнасць. Што ж, падумала, паглядзім, што будзе далей, наколькі хоць у яго красамоўства і прыстойнасці.

«Вы, канечне, прабачце, — ужо не брала, а славажліва прамовіў той. — Я, мабыць, здаюся вам нахабнікам. На самай справе гэта не так. Я прыехаў сюды з далёкага азіяцкага гарнізона, у мяне ў запасе ўсяго адзін сённяшні дзень, дык воль змушаны...»

«...адрываць падэшвы на хаду...» — Даказала яна і зірнула на яго.

«Здаецца, як і мне, гадоў дваццаць шэсць, лоб высокі, разумны, бровы густаватыя, вабныя, вочы глыбокія, блакітнаватыя, добрыя, нос кірпаваты, але добра падыходзіць да худавацых шчок, а вусны паўнаватыя, лагодныя, форма не новая, але дагледжаная...»

«Зусім не, — збянтэжыўся кавалер. — Паверыце ці не: пакуль вы бралі памідоры, разлічваліся і перакінуліся словам-другім з прадаўшчыцай, я назіраў за вамі і адчуваў: закахайся. З першага позірку».

«І часта такое ў вас?» — пакпіла, бачачы, што і ён пільна азірае яе постаць, твар.

«Я не шмат бачу жанчын-славянак. Некаторыя падабаюцца, але каб закахацца з першага позірку, — дык сёння першы раз».

«Дык я, па-вашаму, красуня? Німфа? Фея? Ці толькі паглядная краля?»

«Навошта вы так? — сумеўся. — Я гавару праўду. Будзьце ласкавы: скажыце хоць, як вас зваць?»

«Вельмі проста: Зіна».

«І ў мяне ўсё простае: Жураўлёў, Міша. Халасцяк, які марыць знайсці не фею ці німфу, а вартную дзяўчыну, ажаніцца і быць добрым мужам ды бацькам. Вы згодныя стаць афіцэравай жонкай? Пакінуць свой утульны Мінск і паехаць са мной у азіяцкі горны гарнізон?»

Зіна здалася, што ён ужо не толькі не зухуе, але шчыры, вабіў і вабіць душэўнасцю, але яна рашыла астудзіць яго: «Я ж казала: я — не дзяўчына. Разведзеная. Ды і не ведаю добра сама, ці як вы кажаце, вартная».

«Дзеці маеце?»

«Не».

«Паслухайце, Зіна, — запыніўся, зірнуў з маленнем ёй у вочы. — Вы — мой лёс. Я ехаў сюды па новы салдацкі набор і адчуваў: гэтыя павінна змяніцца ў маім жыцці. І воль, ідучы па праспекце, зусім выпадкова заўважаю вас. Маё сэрца аж падскочыла: калі гэтая чарнявая, стройная, мілая, з добрымі вачыма незнаёмка незаможная, дык яна — толькі для мяне!»

«Воль як...» — Разгубілася ад яго такога запалу, адчуваючы, што падскоквае ўжо, непакоіцца яе сэрца.

«Вы — настаўніца? Урач?»

«Не. Я чалавек «сухой» прафесіі. Бухгалтар».

«Але вы вельмі жывая, пяшчотная і нейкая цёплая...»
«Я звычайная».

2

Назаўтра, едучы на работу, Зіна не верыла сама сабе, што нібы ў сне, нібы наяве ўтварыла ўчора: паблукаўшы па горадзе, дапусціла незнаёмага чалавека ў сваю аднапакаёўку, выпіла з ім віна, патанцавала пад грампласцінку, а потым, адчуўшы галавакружэнне, аддалася яму. Ды мала сказаць — была блізкая з ім, яны вуркаталі, галубіліся ўсю ноч, яна ніколі дасюль не чула столькі мужчынскага шэпту, пяшчоты і поціску дужых рук, столькі не знемагала ў слодычы і стоме. Ёй здавалася: усяго гэтага не было, як і ранішняга развітання, апошняга дыхаймальнага абдымка і пацалунка, яго клятвы, што яна ўжо яго жонка, а ён яе муж. Каб ушэўніцца, што гэта ўсё так, яна раз за разам адчыняла касметычку і даставала лісток з ягоным адрасам і тут жа, бачачы прыгожы почырк, адчувала, што адмыслова смяляць яе вусны, хараша пачуваюць сябе, здаецца, усё яшчэ

стрыжаных параненых у бальнічных піжамах і белых садлацкіх кашулях ды ў тапачках, нямаючы напужалася: а раптам не пазнае свайго лётчыка: у самалёце ўспамінала-ўспамінала ягоны твар і так не ўявіла добра. Ды баялася, што ў яго, можа, зусім не «драпіна», можа, моцна скалечаны.

Ды трывога яе была дарэмная. Як толькі ўбачыла на лаўцы сярод чарнавалосых русявага, з блакітнымі вачыма і кірпаносага, праўда, схуднелага і белага, дык ажно ўстрапянулася сэрца: ён і, дзякуй богу, з рукамі ды нагамі! І Жураўлёў, трымаючы адну руку на падвязцы, падхапіўся, засвяціўся ўвесь:

— Зіна!

Не зважаючы на люднасць, яны прыпалі адно да аднаго і надоўга замерлі ў душэўным пацалунку. Ёй адважвала руку напакаваная валізачка, але ні яна не злагадвалася апусціць яе долу, ні ён не здаўмеўся ўзяць яе вольнай рукою, якой пяшчотна гладзіў яе па плячых.

Калі разлучылі вусны, яна ўжо заслезненымі вачыма ўбачыла: ён не толькі ззяе, а шчаслівы.

а цяпер, любоўна пазіраючы яму ў вочы, паволі скінула з сябе халат і ўсё астатняе, нічога не саромеючыся і хочучы як мага мілей падырыць яму сябе.

— Ты больш цудоўная і чароўная, чым я ўяўляў цябе, калі вярнуўся да свядомасці, — прашаптаў ён, лашчачы яе позіркам.
— Якая спрытная галоўка! Шыя! Якія пакатыя плечы! Якія стромкія і белыя грудзі, вось з гэтымі задзірыстымі смачкамі! Якія круглыя клубы! Гэта ўсё хараство толькі для мяне?

— Толькі для цябе, — яна нібы купалася ў ягоных захапляльных словах, проста і ў той жа час незвычайна радуючыся.

— Зіна, я не магу стрымацца. Штосьці мацней за маю волю...

— І не стрымлівайся, нам трэба пазнацца якраз цяпер...

Ён быў трапятлівы, але далікатны, пяшчотны, намагаючыся не праяўляць буйнасць страці, не толькі, як той раз, спатолюць сваю пажаданасць. Пазнаўшы пагрозу смерці і цану жыцця, хахаючы яе, ён больш думаў пра яе, і яна адчувала гэта вельмі чуйна, таксама трымцела ад страці, аддавалася ўсім цэлам, ведаючы,

суседа тады, калі ён, Кастусь, быў яшчэ зусім хлапчук/, здаецца, і раней, да яго службы, і цяпер, пасля яе, мела і мае яго за падлетка: усё з тымі ж жартамі і лёгкімі кпінамі. Праўда, сёння, калі сядзелі і размаўлялі, дык яна, ловачы ягоныя позірк і нібы бянтэжачыся, прыкрывала далоняй глыбакаваты выраз на грудзіне, абцягвала падол халата на калені, пунсавела, а пасля, нібы ратуючыся ад няёмкасці, напрасіла, каб ён адзін пасачыў за статкам, а ёй дазволіў падрамаць, бо ёй «вечна не хапае сну». Ён, канечне ж, згадзіўся, але не мог адвесці ад яе позірк, і яна, нават сонная, узбуджала яго, пад'юшчала тое ў ім, з чым ён не мог саўладаць.

Усё больш і больш дваістае пачуццё захліствала ягоную душу: радаснае здзіўленне, узбуджанасць і заадно сорам, што яго так вабіць жаночае цела, змушаючы з кожнай хвілінай часцей біцца сэрца і мацней пугаваць кроў у скроні, што так хочацца працягнуць руку і пагладзіць Броню па маладой назе, павесці яе далей за калена, дзе, як бачыў, белае і туга-поўнае цела. Ад напружання ажно пацягнула ў вачах. Адчуваючы, што, можа, ніколі больш не будзе такіх спрыяльных хвілін, нямеючы, што яго лутка могуць абляяць, а то і ўдарыць локцем па носе, ён па неадольным мужчынскім поклічы ўрэшце перамог сорам і боязь, апусціў трапяткую руку на Бронюна абласканае позіркам калена і павёў яе вышэй ды вышэй, з узрушэннем адчуўшы неўзабаве хвалоючую пяшчотнасць пруткіх сцёгнаў. Броня, хоць спала, усё ж учула штосьці наспярожлівае, уздыхнула, здрыганулася ўсім целам, а рукой абцягнула ніжэй падол халата.

— Броня... — Перарывіста паклікаў ён, нахіліўся над яе тварам і пасунуў касынку ёй на валасы, зусім блізнячка бачачы яе вусны, рэдзенькі і светлы пушок над імі, даўгаваты нос і заплончана-прымружаныя вочы, ужо з трапяткім хваляваннем адчуваючы водар і цяпло жаночага цела.

Броня нечакана адплюшчыла вочы, у іх, вялікіх, шэра-зеленаватых, поўна ўтрапёнага страху — яна рэзка, нібы ад штуршка спадзіла, падхапілася, але толькі ад гэтага трапіла ў ягоныя рукі. Тут жа і моўчкі паміж імі ўскінулася ярасная барацьба.

— Ты — што? — здаецца, апамяталася ўжо ад сну яна. — Не трэба! Чуеш ты ці не?

Сорам і боязь не толькі не паніклі, але яшчэ і пабольшалі. Юр — таксама. Ад гэтай барацьбы, ад лютыку пел. Броня нечакана ўчапілася за ягоныя валасы, адцягнула яго ад сябе, ды валасы кароткія, ёй не ўдаецца адліхніць — ён неўзабаве ўпершыню ў сваім жыцці здолеў падгарнуць на жанчыне халат да грудзей, змусіў прыпадніць-апусціць яе клубы і разамкнуць надзіва дужыя ногі, сцішыцца і моўчкі, глыбока ў душы заўсклікаў ад таго, што паволі іхнія плоні яднаюцца.

Броня, мабыць, ашаломленая, скораная, зморшчылася і цяжка ці адачона застагнала — мабыць, ад ягонай нястрыманай рэзкасці, а то і прычыненнага ёй болю, моцна самкнула вусны і пакорліва ўжо аддала яму ўладу над сабою ды адкінула ўбок галаву. Ён адчуваў, што робіць усё не так, што яна незадаволеная; каб супакоіць, апраўдаць сябе, а то і зноў жа несвядома, па мужчынскім поклічы палаваў яе ў пульсуючую шыю, шчаку, але ўжо брала верх не ягоная развага, а цела, плонь: іх нельга было стрымаць, яны палымнелі і быццам нават шалелі. У вачах паволі ўсё больш цямнела, а то і ўвогуле знікаў увесь зямны альбо нябесны свет; у вухах штосьці чароўна зазвінела — не, не рэзка, не балюча, а вельмі прыемна для сляху. Ды вась зусім нечакана яго асляпіла, велізарным сінопам агню, ударыла па ім маланка, што ён ажно пранізаўся сыходным агнём, болем. У адчай, у знямозе ён утуліў голаў Броні ў грудзі і застагнаў, нібы ад гэтага будзе сцішыцца ад таго невядомага любасна-страшнага, што ён зведаў першы раз, пасля чаго ён з хлапчука павінен стаць мужчынам...

Броня нібы знерухомела, дазваляла яму ўсё, што ён жадае, ды ён пачаў адчуваць, што вяртаецца свядомасці і паўстае неспадзявана нялёгка, што ім час разлучацца цэламі, што выйшла ўсё не так, як ён уяўляў, марыў пра гэта / асабліва ў апошнія месяцы ў вайсковай казарме, калі няспершна чакаў, калі здолее вырвацца ў цывільнае жыццё і трапіць у яго ўжо дарослым/. Калі ён лёг побач, Броня хуценька абцягнула на ногі халат і прыкрыла рукой вочы.

Генрых ДАЛІДОВІЧ

ДВА ПАВЯДАННІ

трапяткія клубы, абласканыя грудзі і спатоленая плонь у парыве маладой старасці, і што сэрца, як ніколі, б'ецца роўна і спакойна пі, лепш сказаць, нячутна. А да ўсяго ёй здавалася, што гэтага Жураўлёва /«Мой залётны птах, журавель!» — шаптала яму ўчора/ ведае ўжо даўным-даўно, нібы на свае вочы бачыла, як ён нялёгка жыве з пакінутай бацькам маці, як падростаў і добра вучыўся, стаў афіцэрам.

«Зіна! — здзівілася ў бухгалтэрыі яе сяброўка, Алеся. — Ты сёння незвычайная!»

«Я, дзяўчаты, — адказала з усмешкай, — зведла каханне з першага позірку, ноч любові ўсёперамагальнай...»

«3 кім?»

«3 лётчыкам».

«Ты выходзіш замуж?»

«Выходжу. Наперадзе ў мяне рамантычнае падарожжа ў азіяцкія горы!»

Але пазней здарылася тое, пра што не дый не часамі думала: лётчык прыслаў ёй толькі адну тэлеграму /«Дзякуй за ўсё. Люблю. Навечна твой»/, а потым заціх, не адказаў ні на першы, ні на другі яе ліст. Праз месяц уведла і іншы сюрпрыз: цяжарная. Усвядоміла: калі народзіцца, дык, канечне ж, ёй прыйдзеца гадаваць дзіця адной. Мусіць, яна была для таго малойца толькі адной са спакусных, і ён узяў сваё. Можа, ён жанаты ўжо чалавек, мае дзяцей.

Насуперак Алеся /тая: «Журавель лятае высока, а лётчык яшчэ вышэй!..», маці /«Дзеўка, з дзіцем табе будзе цяжэй выйсці замуж!»/ не адчалася і не засмуцілася: ёй далос тое, з чаго яны развяліся з мужам. Ёсць у яго з іншай дзіця, цяпер вась будзе яно і ў яе ад іншага. Яна будзе маці, жанчына як жанчына. Можа, нават і добра, што бацька яе дзіцяці будзе далёкі чалавек, дык яна не хваліла яго, але і не кляла. Хопіць сіл, здароўя і ўсяго іншага, каб падняць сваю крывіну на ногі, а там...

А там, праз месяцы тры, нечаканая тэлеграма ад Жураўлёва: «Ляжу пасля невялікай драпіны ў тапшкенцкім шпіталі. Калі кахаеш, прыйзджай. Я толькі твой».

Усё перавярнулася ў яе душы: ён — зусім не такі, як яна падумала пра яго ў сваёй сумоце, а, канечне ж, быў у Афганістане і вась там паранены — тады ўжо другі год ішла грамадзянская вайна ў той далёкай краіне і адтуль, як чула і сама бачыла, часта прывозілі труны і з маладымі забітымі мінчукамі...

3

Шпіталь яна знайшла хутка.

Але калі ішла пад спякотным, вельмі ж плаўкім і яркім паўднёвым сонцам, бачыла на аляях на лаўках кароткапа-

— Хлопцы, — апырэдзіў яе, паварочваючыся да чарнавалосых. — Мая жонка. Зіна.

— Возьмі чэмадан у супругі, дорогой, — усміхнуўся адзін з іх.

Жураўлёў борздка ўзяў яе валізку.

— Можа, табе няможна падымаць цяжар? — занепакоілася яна.

— Хутка буду насіць цябе на руках! — радасна шапнуў ён на вуха.

Пасля, калі яны апынуліся адны ў ягонай палаце, калі дзверы былі замкнёныя на аддалены «жураўлю» чарнавалосымі хлопцамі ключ, а за вокнамі паволі ўжо гусціліся цені, ён, скупа расказаўшы, як іхнюю частку нечакана перакінуў ў Афганістан, як быў там збіты ў небе і прастрэлены навалёт з аўтамата, калі спускаўся з пакінутага самалёта на зямлю на парашутце, паказаў ордэн, калі яна не раз і не два заходзілася ад страху і плакала, — дык вась ён, тулячы яе, ужо ў кароткім халаціку і ў тапачках, пацешыўся:

— А ты яшчэ папрыгажэла! І папаўнела крыху.

— А чаму ж мне не папаўнець? — усміхнулася, ладуючы голаў на яго грудзіне. — Было ж ад чаго...

— Ды ты цяжарная?

— Цяжарная.

— Ад мяне?

— Больш ніхто не апусціўся перада мной проста з неба і не пакахаў з першага позірку!

Ён і адной рукою спіснуў так, што яна ажно крактанула.

— Я шчаслівы. А ты?

— І я, герой мой.

— Які я герой, любая мая. Гэтая вайна страшная, і не трэба было нам туды лезці, распальваць яе. Нічога мы там не даб'емся, будзем толькі вінаватыя за пралітую іхнюю і сваю кроў...

Ён, вайсковец, гаварыў пра тое, пра што зусім інчай талдычылі з Крамля і пісалі ў газетах, пра што інчай думала і яна, ёй нават было вусцішна, але яна слухала і не перапыняла: гэта гаварыў той, хто быў там і, канечне ж, цудам ацалеў, хто ўрэшце бацька яе дзіцяці.

— За адно я герой, — усміхнуўся. — За тое, што заваяваў цябе. Хоць, наадварот, заваявала мяне ты.

— Герой, мілы, — папалавала яго ў шчаку. — Зухаваты, смелы, дужы, пяшчотны...

— Ты не кляла мяне за тое наша, не асуджала сябе?

— Можна сказаць шчыра, амаль не. Сама цяпер скажу табе: я хачу цябе.

— Але ж...

— Я ведаю, што кажу, — нядаўна, калі пераапрадалася, змусіла яго адварнуцца,

што ёй патрэбен якраз ён, яе «журавель». Міжволі пацёк час, у вухах звінелі чароўныя званочкі, а ў заплончаных вачах успыхвалі слепкія маланкі, а калі ён знясілена, з асаблівай пяшчотай прыпаў да яе грудзей, і ў яе плоні пайшлі-пакаціліся вогненныя хвалі, узгараючы і лашчачы ўсё цела, яна адчула тое, чаго не зведвала раней: ужо не толькі плонь, але і душа яе злучаецца з душой гэтага дарагога ёй чалавека...

4

Зіна і Міша жывуць цяпер у Мінску, маюць двухпакаёвую кватэру, дваіх дзетак, радыя і шчаслівыя, хоць у іх, як і ва ўсіх, хапае сваіх клопатаў і турбот.

1993

БРОНЯ

3 расказу Кастуса Ю.

...Высакватае неба лёгка і прыемна імгліць блакітным, крыху падбеленым ад сонца мроівам; зялёны, сям-там з павялы і паджоўклым лісцем альхова-бярэзавы прылесак і трохі далейшы хвойнік ціхі, без ніякага шалаху; на парыжэлым, з высокімі зялёнымі купінамі лузе спакойна пасецца статак, а каля яго важна і задуменна стаіць высокі, мабыць, стары бусел; навокал жнівеньская яскасць і цепенля, што, аднак, ужо на спадзе лета і гэтага залацістага дня, навяваюць пчымлівы неспакой. Як і ластаўкі, якія нечакана амаль вынырнулі аднекуль плоймаю, накружыліся над лугам і статкам, а затым апалі і паселі ў доўгі шнурочак на блізім электрычным дрэце.

Кастусь /ён тыдзень таму вярнуўся з войска, гасцюе ў бацькоў, а сёння вась, пасля поўдня, падманіў маці і стаў пастухом/, абапёршыся на левай руцэ, сядзіць на адной назе, бачыць усё гэта зняёмае, роднае і не бачыць: ён больш і пільна пазірае на суседку — з ёю цяпер адбывае іхнюю пастухоўскую рату. Яна, Броня, на гадоў сем-восем старэйшая, не сказаць каб красуна пісаная, але багатая на цела і сілу, паглядная маладзіца, пагаманіўшы з ім, нацягнула на вочы белую касынку і зараз спіць, лежачы на спіне на сваёй куртцы. Дык вась ён прагна азірае яе загарэлыя шчокі, поўныя вусны, вузкаваты падбародак, белую пад ім, а далей таксама парудзелую ад сонца шыю і лапкі цела ніжэй, дзе за выразам у халаце песняцца ў бялюткім станіку высокія грудзі, што ўзьдымаюцца-апускаюцца пры дыханні, а таксама аспакайнальня на жываце рукі і загарэлыя спрытныя ногі ў мяккіх тапачках. Гэтая Броня /яна прыйшла нявесткай у дом іхняга

(Працяг на стар. 10-11)

З маляўнічым сувенірам параўноўваюць гледачы новую прэм'еру Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі. Тут пастаўлены ўзор колішняй савецкай класікі — аперэта А. Стрэлнікава «Халопка». Бадай, толькі старэйшаму пакаленню публікі помніцца гэты твор — дзякуючы хоць бы мастацкаму філму «Прыгонная актрыса» з Тамарай Сёмінай у галоўнай ролі. Увогуле ж на слыху, мабыць, некалькі фрагментаў, тыпу застольнай гусарскай песні ды прыпеву «Не выходіць песня из ума — хороша ты, матушка-зима!» Ну, а тое, што можна сёння пачуць у нашым тэатры, — сапраўдная прэм'ера, бо ўпершыню музыка «Халопкі» выконваецца без купюр, паводле ўзноўленага аўтарскага рукапісу. Спектакль атрымаўся маштабны, шматнаселены, працяглы па часе, маляўнічы вонкава. Пра ўсё астатняе паразважаем у нашых будучых публікацыях. Музычны кіраўнік новай пастаноўкі — А. Сасноўскі, рэжысура В. Цюпы, сцэнограф — У. Жданаў. У ролях — Л. Станевіч, А. Ранцанц, У. Пятроў, Г. Казлоў ды іншыя вядучыя артысты тэатра.

Фота В. СТРАЛКОўСКАГА

ЗАСТАЛОСЯ НА ЎСЁ ЖЫЦЦЁ...

Ад яго работ сыходзіць цеплыня. Можна, уся справа ў колеры жывапісных палотнаў — карычневым, чырванаватым. Можна, гэта вобразы — чыстыя, жаночыя. Ці ўлюбёна апрацаванае дрэва — твары, поўныя болю, задуманнасці ці суровага пакаяння. Але галоўнае, што ўсё гэта не знешняе, а народжанае душою. Магчыма, праз колькі год Яна Кузьміцкага назавуць другім Шагалам. Але ён так і застаецца шведскім мастаком, змігрантам, выгнаннікам сваёй радзімы.

Нялёгка Яну Кузьміцкаму дасталася цяперашняя слава ды спакой творчасці. Нялёгасцівай да яго была бацькаўшыня, да мастацтва ішоў самавукам, а матэрыяльная стабільнасць стала заваёвай толькі апошніх дзесяцігоддзяў. Многія гады ён, дарослы ўжо чалавек і вядомы мастак, насіў у душы крыўду: «Усё было супраць мяне: і людзі, якія ненавідзелі мяне, і мая натура ішла супраць мяне — усё вяло да майго сканчэння. Але мая жорсткая прырода не паддалася гэтай звар'янаму глуку, ува мне не змаглі забіць пачуццяў і эмоцыі, не змаглі вырваць усё прыгожае з мае душы — усё, чым надарыў Бог. Гэта засталася ўва мне на ўсё жыццё».

Н. Ш.

На здымак: На адкрыцці выставы: Ян Кузьміцкі /справа/ і дырэктар Мастацкага музея Юрый Карачун.

Фота В. СТРАЛКОўСКАГА

ЦУД СПРЫЧЫНЕНАСЦІ ДА НАДЗЕІ

Спектакль Рускага тэатра Беларусі «Хрыстос і Антыхрыст» летась 24 красавіка быў уключаны ў праграму хрысціянскай вечарыны з выпадку Праваслаўнага Вялікадня; яму папярэднічалі царкоўныя хваласпевы, яны і падрыхтавалі залу... І калі пасля перапынку чорную пустэчу сцэны працяў самотны голас чалавека — хрыпаты, вольны, голас гэты адразу паланіў залу, прыкаваў да сябе ўвагу, змусіў суперажываць. Без спяваючага царэвіча Аляксея і, адпаведна, Аляксея Шэдзкі, яго выканаўцы, гэтага спектакля я не ўяўляю; з ім — не магу забыць.

Мінуў амаль год. Першае памкненне пісаць пра спектакль не спраўдзілася, — столькі ўсяго міма прабягае, нават не ўспомніш: ці то выбары, ці то рэфэрэндум мусілі адбыцца ў Расіі на другі дзень пасля нашага спектакля, і гэта своеасабліва падсвечвала ўбачанае, бо на сцэне вырашалі тое ж самае: як жыць далей? якім шляхам ісці? Выканаўца ролі царэвіча А. Шэдзкі ўзяў запытальную ноту і, як камертонам, настроіў слых гледачоў: грэшны, нізкі чалавек імкнецца да святла, мы — таксама...

Пасля спектакля, перачытваючы вядомы раман Д. Меражкоўскага, які стаўся грунтам для сцэнічнай інтэрпрэтацыі /аўтары — рэжысёр спектакля Б. Луцэнка і У. Рудаў/, зрабіўся зразумелым і пункт гледжання на Пятра: палову рамана займае дзённік царэвіча, яго сумненні, яго змаганне перадусім з самім сабой, а не з бацькам. У спектаклі гэты дзённік замяніла песня. Тое, што безумоўна расцягнецца ў словах, увабраў у сябе тэмбр голасу, яго хрыпата прыгажосць. Таму антаганіст і, адначасова, кумір Аляксея — Пётр успрымаўся залай праз любоў царэвіча...

Спектакль, жыўчы сваім жыццём, пасабліваму вылучае цяпер цара Пятра ў выкананні Расціслава Янкоўскага, прыгожага /асабліва ў першых выхадах/, мажнога, буйнога — нават партрэтнае падабенства з арыгіналам можна ўлавіць, — і тэмпературу не бракуе, і саліднасці — ужо сыграны Кароль-Сонца ў «Мальеры» М. Булгакава. Адчувальны маштаб асобы, а яго не выявіць на пустым месцы...

Аляксея ў спектаклі — закаханы, забытаны з жанчынамі — і жонку, нямецкую прынцэсу Соф'ю губіць, шкадуе, кахае, і шалёную сваю Афроську любіць, штурхаючы ў бездань; такой гібельнасцю павявае ад яго з першага кроку, з першага позірку: жанчыны проста ліпнуць да такіх. Але галоўнае ўсё-такі — яго страх-любоў да бацькі... Праўда, прысутнасць дублёраў, маленькага Аляксея /Ягор Фядотаў/ і маладога Пятра /Аляксандр Суцкавер/ — прыём наіўны, ён даўно сябе жывіць, скампраметаваў, але ён пэўна працуе на агульную рэжысёрскую задуму, без яго складаную дынаміку адносінаў сына і бацькі паказаць амаль немагчыма: як і калі перайшла любоў у процістаянне? Два шляхі перад Расіяй, і кожнае стагоддзе паслядоўна вяртае краіну на тыя самыя ростані-расцірбы: заходнікі і славянафілы, Хрыстос і антыхрыст — шалі вагаў здаюцца ўраўнаважанымі, напружанне спектакля гэтым утрымліваецца — на чыю шалю падкіне аўтар найслушны аргумент? Звернемся да сучасных тлумачальнікаў трылогіі Меражкоўскага: спецыялісты-міфалагісты знаходзяць у тэксце евангельскія сімвалы, непарыўную аднасць і гранічную роднасць Бацькі і Сына /спашлюся

на публікацыю З. Мінца ў «Тартускім зборніку» 1979 года/...

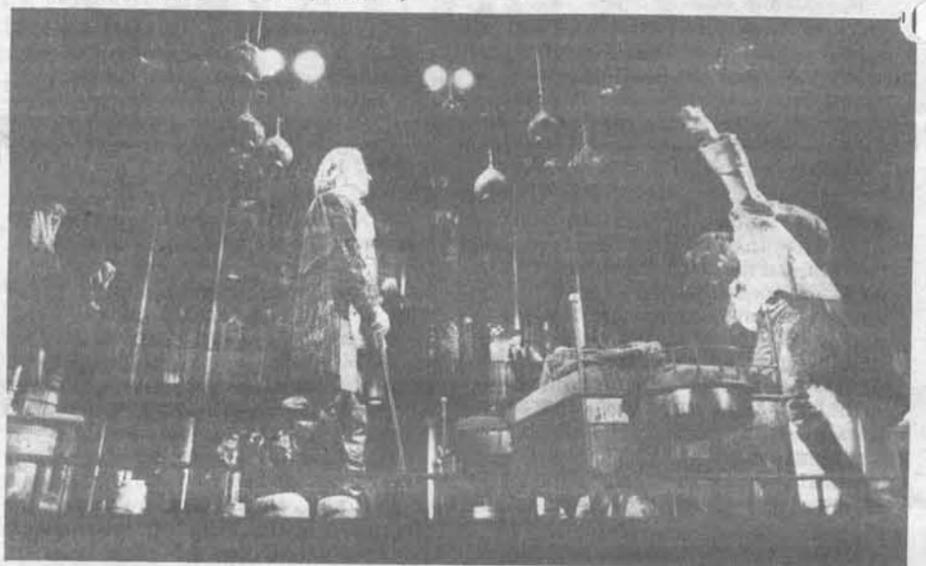
... А на сцэне шалёная стыхія ў якой раз выйшла з-пад кантролю розуму, здэкуюцца страшныя маскі і не зразумець дзе хто — сябры альбо ворагі, папленнікі альбо здраднікі? Вось яна, слаўная карнавалізацыя паводле Бахціна, старанна прачытанага ўсёй нашай творчай інтэлігенцыяй — і не толькі ў пастаноўках Б. Луцэнка /а «Джардана Бруна» Картэса ў оперным, дзе цудоўна, маштабна выкананыя маскі апраўдалі не толькі вырашэнне сцэнічнае прасторы, але і поўную адсутнасць дзеяння?/. І ўжо не музыка чутна, а злавесны жалезны скрыгат, набірае сілы бура, гайдае д'ябал арэлі — не бацька і сын насупраць адзін аднаго, а заклятыя ворагі; за кожным нагаворшчыкі, майстры звады, заплечных спраў майстры. Пагібель Аляксея непазбежна, здаецца, ён сам да яе імкнецца, — таму што не дапускае ў душу голасу «Забі бацьку!». Мы ведаем, што адбудзецца, але ўзнікае аднекуль дзіўная, дзівосная надзея: раптам зараз, менавіта сёння на спектаклі адбудзецца цуд, верх возьме міласэрнасць, і забойства не надарыцца... Але тады ўся руская гісторыя паверне ў іншае рэчышча, адно памілаванне зменіць яе хаду.

Мне думаецца, і ўжо даўно, што калі Б. Мікалай І не пакараў пецярых дэкабрыстаў, то і Мікалай ІІ свайго гібельнага лёсу пазбегнуў бы. Але вось яшчэ больш ранні пункт адліку —

Ганна МАЛАНКІНА /Афроська/ і Аляксей ШЭДЗКА /царэвіч Аляксей/.

нейкая! — яна пачынае мне абурана распавядаць, як у Мінску пайшла ў Рускае тэатр з унукам на студзеньскі спектакль «Хрыстос і Антыхрыст», але пасля першай дзеі пакінула залу: агульнаадукацыйнага, асветніцкага ў гэтым спектаклі, бадай, няма, хоць спектакль па рамане — на гістарычную тэму!.. Са свайго боку я адказвала, што здаралася мне трапіць у тэатр

Сцэна са спектакля.

спектакль даў магчымаасць адчуць, што прысутнасць твая ў зале ў гэты момант для ходу ўсёй далейшай гісторыі ракавая — раптам уратае? Ці не для такіх хвілін і існуе тэатр, які дае магчымаасць адчуць спрычыннасць да таго, што адбываецца? Вось гэтае імгненне выбару, удзелу ў спектаклі каштоўнае! І калі Пётр усё-такі забіў Аляксея, стала так прыкра, так млосна, быццам гэта цябе самога забілі, і бязмерны цяжар наваліўся на сэрца. Як перажыць гэта яшчэ раз — ведаючы?..

Сядзела за машынкай: друкавала рэцэнзію — раптам званок знаёмай дамы, старой жыхаркі Пецярбурга ды старой тэатралкі — і містыка

на спектаклі сапраўды музейныя, напрыклад, у сямідзесятых гады ў МХАТе была рэканструявана пастаноўка «Трох сяцёр» — перадваенная, пастаўленая яшчэ Неміровічам-Данчанкам, і спектакль быў надзвычай сумны, без наймайлой прыкметы жыцця... Хацела б я вярнуцца і да колішняй лімаўскай рэцэнзіі на гэты спектакль — выдатнай, глыбокай, інтэлектуальнай. Барыс Тух — здымаю капляюш! — піша пра тое, што рэжысёр Барыс Луцэнка паўтарае ў гэтай рабоце свайго «Гамлета»; а варта вярнуцца яшчэ раней, да «Расціданага гнязда» Купалы ў Нацыянальным Акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы: многія прыёмы амаль тыя ж. У

ДВА АПАВЯДАННІ

(Пачатак на стар. 8-9)

«Яна пакрыўдзілася! — апякла яго ўжо халодная, як лёд, думка. — Я яе абразіў. Але як супакойце яе, што я не хацеў яе ні пакрыўдзіць, ні абразіць?»

— Ну, што скажаш? — сама падала голас Броня і, як пачулася, яе голас быў зусім не такі, як раней, а чужы, можна сказаць, варожы.

Ён — ні слова.

— Ты ж — сіламожап! Гвалтаўнік! Я магу аддаць цябе пад суд!

Невыносная пакута: няма для яе і для сябе таксама паратавальных ці проста ўдала ці хітра прыдуманых слоў. Яму было не так страшна, што яна яго пасадзіць, як тое, што яна можа яго зненавідзіць.

— Чого маўчыш? Гавары!

— Выбачай... — Нарэшце прамовіў дрыготкім голасам, адчуваючы, што на вочы нагортваюцца зусім няпрошаныя слёзы. — Я першы раз такое...

Яна тут жа адхінула руку і зірнула на

яго ўжо, здаецца, з цікаўнасцю. Ён жа апусціў галаву і затуліў вочы складзенымі ў кулакі рукамі — і каб не плакаць, і каб яна не бачыла, што ён слабкі як мужчына.

— Ты зажадаў жанчыну? — ягоныя вусны чуюць яе ўжо лагодны голас. — Вельмі зажадаў?

Броня ўзяла яго за рукі, адвядла іх ад твару.

— Так?

Ён па-ранейшаму маўчаў, не могучы падняць на яе вачэй. Яна ж сагнуўшы пальцам выцерла яму слёзы на шчоках, ціха і яшчэ больш лагодней запытала:

— Чаму ж ты не папрасіў? Па-добраму?

— Я саромеўся... — Нарэшце падаў ён голас.

Броня нечакана пацягнула яго да сябе, паклала галаву сабе на грудзі, заласкала яе:

— Ты — і мужчына ўжо, і хлапчук яшчэ...

Затым, праз хвіліну:

— Я хоць падабаюся табе? Ён хітнуў галавою ў знак згоды.

— Ці, можа, па-твойму, я нават прыгожая?

Ён зноў паўтарыў тое ж.

— Пакахаў? Ну, не маўчы. Будзь мужчынам. Скажы смела і ясна.

— Кахаю.

— І хочаш, каб была я тваёй любай?

— Хачу.

— Завабіў і ты мяне, Кастусёк... —

Нечакана прызнаецца яна. — Каб ты не быў мне любы, дык ніколі я не паддалася, як не паддалася іншым. Я і сілу маю, і не толькі адбывацца, але і добра біцца магу. Ды, кажу, не супраціўлялася вельмі... Не люблю, ледзь толькі цярылю свайго п'яніцу. Жыву з ім найперш з-за дзяцей. Але хачу ласкі, любові, пяшчоты: я ўсё ж жанчына і яшчэ, як бачыш, не старая...

Броня адхінула ягоную галаву, доўга, пільна і з кожным мігам усё цяплей і лагодней пазірала яму ў вочы, нібы хацела адчуць, што ў яго там, у тайніках душы, а пасля павабіла да сябе і сама дала паўраскрытыя вусны. Нават, здаецца, зусім нязмушана паказала, як трэба палавацца, і ён быў пакорлівы, упершыню адчуваючы адмысловыя слодыч і галавакружэнне.

— Будзеш са мной далікатны, ласка-

афармленні, у арганізацыі сцэнічнай прасторы, але той незабыўны, хваляючы спектакль быў сутнасцю беларускай, калі так можна сказаць, і сутнасць была не ў зрэб'і і лапцях: спектакль паводле Меражкоўскага — рускі па сутнасці, па самой стыхіі, па светаадчуванні. І калі ў гэтым самапаўтор рэжысёра, то ён і важны, і каштоўны: і там, і тут быў знойдзены слушны тон, гук. Для нас жа важна, мне здаецца, не тое, наколькі спектакль верны духу рамана, а тое, што аўтар даў магчымасць сёння, паважаючы Дзмітрыя Сяргеевіча Меражкоўскага, казаць пра самае важнае для нас, і мы яму вельмі за гэта ўдзячны.

Пасля катавання Аляксея крычыць у трызненні: «Божа мой, Божа мой, навошта ты мяне пакінуў», тэкст прашыты адсылкамі да «малення пра чашу»: значэнне таго, што адбываецца, — і ў сцвярдзэнні пакорлівасці Сына, і ў адзінай сутнасці Сына і Бацькі. Меражкоўскі ўвогуле любіць спалучаць неспалучальнае, злучаць незлучальнае, і думае дыхатамічна — у артыкуле пра Лермантава проціпастаўляе яго Пушкіну як начное бачанне — дзённаму, і бачыць ратунак рускай культуры ў сінтэзе, а пакуль /г. зн. да моманту напісання артыкула — 1909 г./ — занадта шмат у ім яснага, дзённага, «пакорлівага» Пушкіна і мала дэманічнага Лермантава. А вось у яго ж п'есе «Павел I», памятнай мінскім тэатрам па пастаноўцы Л. Хейфеца, паказанай у час гастролі Тэатра Савецкай Арміі на сцэне БДТ01Б, канфлікт паміж бацькам і сынам вырашаецца якраз наадварот — бацька забіваецца са згоды сына, — якая тут працуе міфалагема? Магчыма, больш да месца разгледзець падобную канфліктную сітуацыю з пункту гледжання сацыяльнай эталогіі — помніце, у французскім фільме «Мой амерыканскі дзядзечка» праводзіцца аналогія паміж паводзінамі пад-доследных пацукі, якія трапілі ў пастку, і чалавекам у стрэсе? З гэтага пункту гледжання «Хрыстос і Антыхрыст» і «Павел I» даюць два варыянты развязкі непазбежнага супрацьстаяння старога «важак» маладому: каб утрымаць уладу, важак або павінен загрызці маладога саперніка, або быць забітым. /Пры дынастычным наследаванні ўлады непазбежным будзе саперніцтва сына і бацькі — няхай памятаюць пра гэта тыя, хто марыць пра адраджэнне манархіі! /А Аляксея штурхаюць на гэты шлях, аднак хрысціянскі Аляксея перамагае Аляксея царэвіча, прымаючы крыжовыя пакуты. Гэткі фінал і дазваляе ўвесці ў назву спектакля імя Хрыста...

Ёсць у спектаклі адзін шматзначны эпізод, — калі жонка Аляксея Соф'я /Аксана Перавожкіна/ заспела ў яго палюбоўніцу Афроську /Ганна Маланкіна/, але паводзіць сябе незвычайна: не па-бабску, не па-савецку — ці то па-нямецку, ці то як прынцэса, а мо проста як хрысціянка? Афроська пашкадавала яе, і сама сябе засаромелася... Шкада, што гэтай сцэны няма ў рамана, шкада, што папрокі шаноўнага Барыса Туха абышлі самае разуменне хрысціянскіх учынкаў у спектаклі...

«Хрыстос і Антыхрыст», як мне цяпер уяўляецца, яшчэ ў летах красавіку меў прадказальную сілу, і крывавы падзеі пачатку кастрычніка ў Маскве ў ім можна было ўгадаць — ці не таму спектакль так зачэпіў мяне тады і не адпуская. А тым, каго ён раздражняе, мне няма чаго запярэчыць... Значыць, проста глядзім мы на адно, а думаем і адчуваем зусім парознаму... І ўдзячнасць да аўтара рамана яднаецца з удзячнасцю да рэжысёра: напісанае ў даўнія скрутныя гады дало магчымасць паставіць і падумаць пра тое, што цяпер важнай за ўсё, — як песня Аляксея — душа спектакля, душа народа, апошняя — перад пагібельлю — надзея на ўратаванне...

Любоў ТУРБИНА

Фота Уладзіміра КРУКА

Анонс

«МАГУТНЫ БОЖА» — СВЯТА ЯДНАННЯ

Да ліпеня яшчэ далёка, але ў аргкамітэце Міжнароднага фестывалю духоўнай музыкі «Магутны Божа» гэты месяц ужо расплываецца літаральна па днях. Дый выканаўцы — будучыя ўдзельнікі фестывальных праграм — турбуюцца: ці змогуць яны патрапіць у Магілёў, на якіх умовах.

Як паведамілі нам з аргкамітэта, у II Міжнародным фестывалі «Магутны Божа» могуць удзельнічаць салісты і ансамблі, хоры і г. д., якія падалі заяўку ў аргкамітэт да 30 красавіка 1994 г. У заяўцы неабходна даць пісьмовую згоду на ўдзел у фэсце, прозвішчы кіраўніка і ўдзельнікаў, паведаміць дату і месца іх нараджэння, дэтальны хатні або службовы адрас. Трэба таксама паведаміць назвы трох конкурсных твораў, пазначыўшы аўтараў слоў і музыкі. Адначасова з заяўкай удзельнікам фестывалю неабходна высласці і касету з запісам выступлення калектыву або саліста.

Атрымаўшы заяўку, аргкамітэт вышле ўдзельнікам ноты абавязковага, адзінага для ўсіх калектываў, конкурснага твора. Арганізатары фестывалю будуць рады атрымаць і новыя ідэі, прапановы наконт яго правядзення.

Магілёў пачне прымаць гасцей з 11 ліпеня. Удзельнікаў фестывалю арганізатары забяспечаць гукаўзмацняльнікамі, музычным абсталяваннем, арганам, пры неабходнасці — акампанементам камернага аркестра. Харчаванне ды начлег таксама забяспечваюцца.

Падчас фестывалю адбудзецца т. зв. «Евангелізацыя-2000» пад назваю «Ісус учора, сёння і заўтра». Удзельнікі фестывалю атрымаюць магчымасць выехаць са сваімі праграмамі ў наваколле Магілёва.

З 11 па 13 ліпеня плануецца рэпетыцыі канцэртаў, адпрацоўка харэаграфіі, рэжысуры, сцэнаграфічнага афармлення. У наступныя дні — ранішнія малітвы ў хрысціянскіх цэрквах /па жаданні/, удзень — выступленні на вуліцах горада і ў навакольных мясцінах, вечарам — конкурсныя канцэрты.

Запланаваны таксама размаітыя імпрэзы: тэатралізаваныя прадстаўленні, мастацкія выстаўкі, фотавернісажы і да т. п., мяркуецца ладзіць чытанні, дыскусіі на духоўную і рэлігійную тэматыку.

Фестываль «Магутны Божа» адкрыты для новых ідэй, і аргкамітэт прапануе ўсім, хто прачытае гэтую інфармацыю, запрашаць у Магілёў людзей, здатных паказаць на фестывалі свае мастацкія работы: карціны, фатаграфіі, скульптуру, паэтычныя творы на духоўную і рэлігійную тэматыку.

Аргкамітэт шукае спонсараў і рады ўсім, хто жадае дапамагчы ў правядзенні фестывалю матэрыяльна.

Куды звяртацца?

Магілёў, вул. Камсамольская, 4, аргкамітэт фестывалю «Магутны Божа». Тэлефоны: для аргпытання і для выканаўцаў акадэмічных твораў — у Магілёве /8-0222/ 25-73-67, 22-19-93. Для аргпытання і для маладзёжных выканаўчых калектываў — у Бабруйску /8-02512/ 7-42-41. Прэс-цэнтр у Магілёве: 25-24-77. Факс у Магілёве /з указаннем адраса фестывалю/ — /7-0222/ 22-55-18.

ВАНДРОЎКА ВЕЧНАГА ЖЫДА

Паводле бельгійскага часопіса «Figeuro» /ён друкуецца на фламандскай мове/, пасля Беларускай міжнародных фестывалю тэатраў лялек і апошняга мікрафестывалю ў Дотрэхце мінулым летам, тры званыя ў ляльчым свеце асобы вырашылі аб'яднаць свае намаганні: Даміет ван Дальсум /Нідэрланды/, Крыстоф Бахданьскі /Аўстрыя/ і Аляксея Ляляўскі /Беларусь/. Падставаю для іх сумеснае творчае працы зрабілася легенда пра Вечнага Жыда, як вядома, асуджанага на вечнае жыццё, вечныя блуканні і пошукі сэнсу свайго існавання. Тры ляльчыкаў мяркуе спраецываваць гісторыю Вечнага Жыда на сучаснае жыццё. Паводле бельгійскага часопіса, гісторыя будзе пададзена ў сямі сцэнах, кожная з якіх мае адпаведнасць з днём тыдня. На пляцоўцы мусяць працаваць Даміет і Крыстоф, Аляксея Ляляўскі ажыццяўляе рэжысёрскае вырашэнне спектакля, ім запрошаны для ўдзелу ў праекце і мастак Аляксандр Вахрамееў /бельгіец падаюць яго як дызайнера/. Музыка таксама мусіць быць з Мінска. Рабочая

назва спектакля — «Дзень пасля», г. зн., што пасля паўстання з памерлых Вечны Жыд усё яшчэ ў дарозе, у пошуках, у мітрэнгах між самацвярдзэннем і сама-разбурэннем: кат ён ці ахвяра? Бельгіец ставяць пытанне крыху прасталінейна, але тлумачаць проста: штотраза Вечны Жыд змагаецца з праявай сілы і тым самым ці не штотраза ці сам робіцца ахвяраю, ці стварае гэтую ахвяру сабе.

Спектакль будзе выконвацца на адным узроўні з глядачамі — не на звычайнай сцэне, а ў так званым коле: гэты прыём вымагае тэхнічнай бездакорнасці і разнастайнасці лялек.

Дадамо, што ўсё спектакль будзе пастаўлены за дзесьць дзён, а прэм'ера запланавана на наступны мікрафестываль у чэрвені 1994 года. Дваццаць разоў спектакль маюць намер сыграць у Нідэрландах, а потым гастралюваць з ім па Беларусі ды Аўстрыі.

Напрыканцы часопіс паведамляе, што нават калі група ляльчыкаў не прычакае дапамогі ад дзяржавы, субсідыі на спектакль мяркуецца атрымаць ад розных арганізацый.

Аляксея ЛЯЛЯЎСКІ на рэпетыцыі.

Фота Генадзя СЛАБОДСКАГА

вы? — пасля запытала шэптам. Нават больш — душою. — Будзеш мяне галубіць, мілаваць? Як самую-самую прыгожую, добрую, жаданую і дарагую табе?

— Буду.

— Але я патрабавальная. Калі ўлюблюся як след, дык запатрабую і ад цябе ўлюбіцца як след. Насуперак усім. Май-му апівошу, яго і тваім бацькам, нават насуперак усёй вёсцы. Я змушу цябе хадзіць за мной цемем, нікога іншага не бачыць. Можна, нават ажаню на сабе. Не баішыся?

— Не.

— Я люблю мілавацца. Ты толькі расцяляй мяне, дык цяпер пяшчотна паласкай, скажы мне чароўнае слова. І не адно, — гаварыла і сама пяшчотліва яго галаву, шыю, плечы, сама паказала, дзе і што рабіць ягонай руцэ. — Ну, кажы мне, любі, чароўнае слова!

— Якое? — асмелела здзівіўся ён, сіскаючы далоняй яе белыя тугія грудзі.

— Няўжо ні адной дзяўчыне яго яшчэ не гаварыў?

— Не.

— Нікога не любіў?

— Не.

— А мяне любіў?

— Люблю.

— Дык і кажы, не, адмыслова, хораша шапчы пра гэта! Ласкай, пяшчоты і шап-

чы, каб я забылася пра ўсё на свеце, каб хацела быць толькі тваёй і каб я адкрылася табе ўся. І целам, і душой.

— Люблю... Моцна, хораша... Усёй душою... — Шаптаў ён, адчуваючы, што ўжо не толькі шугае яму кроў у скроні, але палымнее, усё больш трыміць і яна, а пасля прыпадае да ягоных вуснаў, моцна і ўтрапена цалуе, піхенька і нібы жаласна альбо адчайна войкае і ахкае, звываецца ўсім целам, становячыся зусім безразважлівай, а калі безразважлівасць пачынае агортваць і яго, Броня ўладарна вабіць, і яны несвядома, але разам з тым па магутным поклічы зноў пазнаюць адно аднаго.

Хоць Кастусь да сённяшняга дня не ведаў вольна так блізка жанчыны, але цяпер неяк ці міжволі па мужчынскай здагалшы адчуў, што цяпер Броня не проста яго, але адкрылася яму ўся, па-сапраўднаму жадае якраз яго, дык ён павінен быць асцярожным, пяшчотным, даваць моц не юру і сіле, а летуценнасці. Броня нічога не прамаўляе, маўчыць — не, не зусім так, яна не маўчыць, яна цалуе, звываецца, жаліцца, адчайна, выдыхае іначай, і гэтак інакш без слоў проста паказвае, што ён ёй любі, жаданы, што яна радаасная, ішчаслівая, разам з ім спявае дзівосную і чароўную песню закаханых, і што гэтая песня ма-

гутнейшая за ўсякі разважлівы і мудры гімн...

...Галоў пятнаццаць таму гэта было. Праўда, не доўга, усяго некалькі месяцаў, пакуль не ўведаль пра гэта ў вёсцы. І ў Броніным, і ў Кастусевым доме ўскіпелі разлад і вайна; выяўленыя Броніным ламагачелем і агалошаныя па ўсёй вёсцы жаночымі шэптам, яны казалі ў сваіх сем'ях: мы кахаем адно аднаго, калі вы лічыце, што мы грэшнікі, дык мы гэты грэх змыем тым, што мы пажэнімся.

Але іх разлучылі — не так Бронін муж, які больш поўзаў і плёўся адзічэлы каля платоў, чым хадзіў і свядома думаў і гаварыў, не так ягоныя даволі прыстойныя бацькі, як Кастусевы маці і бацька, паўстаўшы сцяной супраць таго, каб ён, хлопца, «раскідваў чужую сям'ю і сіраціў дзяцей, якія маюць бацькоў».

Кастусь, хоць і кахаў Броню шчыра і самааддана, не пераламаў на сваё. Скарыўся ад таго, што, як казалі бацькі, Броня і муж памірацца, будуць разам гадаваць сваіх сына і дачку, пакінуў вёску, Броню і з'ехаў у горад.

Броня час ад часу вырываўся і прыязджала да яго; у пакоі, дзе ён кватараваў, плакала, што «цяпер ёй нямілі ўсё свет і не хочацца жыць»; ён глыбока разумее, што вінаваты перад ёю, без яго

яна жыла б усё ж лягчэй, супакойваў, прасіў дараваць яму, але не зрабіў таго, пра што шаптаў ёй у хвіліны апалам-ляльнага любоўнага шалу. Бедная, Броня супакойвала яго: «Такая ўжо наша доля...»

Паволі, месяц за месяцам, яны сустракаліся ўсё менш і менш, а пасля перасталі бачыцца ўвогуле. Ён ажаніўся; Броня, як яму расказвалі, нейкі час пахадзіла наўмысна вясёлая, на мяжы нейкага дзіўнага ці лепш сказаць нездаровага смеху, а пасля пачала піць, а п'янай змянялася, была грубая, лялася альбо плакала... Летась яна памерла ад раку...

Кастусь жыўе, жонка і два сыны здаровыя, дагледжаныя, задаволеныя ім, але ён не можа не ўспомніць і не падакараць сябе за тое, як павёўся тады, калі высакаватае неба лёгка і прыемна імгліла блакітным, крыху падбеленым ад сонца мроівам, калі лес быў ціхі, зялёнападжоўчаны, калі пасвіўся статак, а каля яго думаў свае думы стары бусел, калі было ясна і цёпла, а ён, хлапчук-мужчына, са здзіўленнем, з радасцю, з хваляваннем і пажаданасцю пазіраў на маладую і вабную маладзіцу, якая не проста побач спала, а хораша і велічна ляжала на зямлі, выпраменьваючы здароўе, сілу і красу...

Прэм'ера 8 лютага ў Інсбрукскім драматычным тэатры /Аўстрыя/ супала для рэжысёра Рыда Таліпава з прэм'ераю Беларускага тэлебачання: калі ўсхваляваная аўстрыйская публіка вітала пастаноўку Мрожжава «Стрыптызу», беларускія глядачы мелі магчымасць пераканана ў поспеху ўвасобленага Рыдам «Кантрабаса» П. Зускінда на леташнім фестывалі ў Карлсруэ /Германія/ і падзяліць уражанні выканаўцаў Віктара Манаева ды Таццяны Яршовай /здымкі ажыццяўляў Уладзімір Траціцкаў і Мая Гарэцкая/. Трэба заўважыць, што інсбрукская прэм'ера вось ужо два тыдні не знікае са старонак тамтэйшых выданняў; з публікацыяй, перададзеным рэжысёру, можна, бадай, працітаваць наступнае: «Маладая і незнаёмая нам рэспубліка Беларусь — радзіма новага тэатральнага кірунку»: «Прадчэрадзе будзённасці — да святла вызвалення»: «Спектакль прадстаўляе самыя патаемныя перажыванні чалавека»; «Дзейная сцэнаграфія з дзвярыма, якім накіравана танчыць, дзейная музыка, што прадстаўляе змаганне жыцця і смерці, святло, якое перамагае цемру, як у палотнах Рэмбранта, і бліскучая гульня зорак аўстрыйскай сцэны Аляксандры Крысмер і Клеменса Аўфдэжлана робяць спектакль падзей...» /газеты «Цірольшопінг», «Кур'ер», «Аўстрыйскі штотыднёвік»/. Трэба дадаць, што Рыд Таліпаў не капіруе сваю колішнюю мінскую пастаноўку, — ідэя ды задума, натуральна, набываюць развіццё, але ў прынцыпе ён не адыходзіць ад напраўленага на беларускай сцэне, хоць ролю злавеснай Рукі /лёсу, накіравання, прысуду і да т.п./, якая кіруе дзеяннямі двух людзей на пляцоўцы, вылучае ў самастойную /яе выканаўца Норбер Аўэр/.

На здымку: Віктар МАНАЕВ у спектаклі «Кантрабас» П. Зускінда. Дыялогічная, адметная праца...

Фота Уладзіміра ПАНАДЫ

ЭРАТЫЧНА-ПСІХАДЭЛІЧНЫ

За пяць гадоў існавання «Ксэракс беларускі» прайшоў эвалюцыю ад падпольнай адраджэнскай брашуры да андэграунднага літаратурнага альманаха. А летась выданне нарэшце атрымала трывалы грунт — апекавацца ім пачало Таварыства вольных літаратараў.

На пачатку студзеня ў Полацку выйшаў у свет пяты нумар альманаха. Пасля таго, як ТВЛ заснавала свой часопіс «Калоссе», функцыі «Ксэракса беларускага» канчаткова акрэсліліся — ён стаў пляцоўкай для літаратурнага пошуку і эксперыменту. Гэта дазволіла рабіць нумары больш чэласнымі, тэматчнымі. Пяты нумар атрымаўся эратычна-псіхадэлічным. Дастаткова пачытаць творы Сержука Сокалава-Воюша, Ігара Сідарука, Сяргея Патаранскага, Вінцэся Мудрова, Алеса Аркуша, Сяргея Шыдлоўскага, Славаміра Адамовіча і Сяргея Мінсквіча, каб упэўніцца ў гэтым. Вокладку для альманаха намалюваў пяцігадовы «мастак-авангардыст» Антон Козік.

А. К.

ДОН КІХОТА... ПРЭМІЯВАЛІ

Інфармацыя, змешчаная ў расійскай газеце «Культура», усцешвае і вымушае задумацца. Аказаецца, сярод лепшых расійскіх журналістаў, адзначаных прэміяй іх творчага саюза за публікацыі мінулага года, апынулася загадкава аддзела музыкі «Культуры» Н. Шчадрына. Калектыў рэдакцыі радуецца не толькі за калегу, чые талент і намаганні ацэнены паводле заслуг. Радуецца яшчэ і — цытуем — «за тых нямногіх «профі», за донкіхотаў пара, якія ў цяперашні дзеляць час прысвячаючы свае радкі не палітыцы ды бізнесу, а вечным музам». Вось так...

Віншуем!

3 ДОБРЫМ СЭРЦАМ

Рыгору ШКРАБУ — 75

«... Пазнаю сябе вунь у тым хлапчуку, што ідзе з маці па вузкай сцэжцы сярод жыта. У маці на плячы серп, у адной руцэ гаршчок у трапачках, а другою цягне за руку мяне. Навокал жыве і віруе заліты сонцам свет, на ўсе лады звоняць конікі, гудуць на ўзможках чмялі, спяшаюцца з узяткам пчолы.

У памяці многа такіх малюнкаў. Кожная пара года мела свае адметныя, тыпова вясковыя рысы. Вясна гудзела снежавымі водамі. На вуліцы ўтваралася сапраўднае возера, ну проста хоць пуская човен...»

Не магу адолець спакусы цытаваць і цытаваць далей.

Ну, сапраўды ж. Хіба не меў маральнага права аўтар вышэйпрацаванага тэксту, які так многа помніць і мае такі відавочны літаратурны талент, услед за сваімі блізкімі землякамі Максімам Лужаніным, Аркадзем Чарнышэвічам, Аляксеем Кулакоўскім пісаць сапраўдную прозу — перажыта ж за адносна доўгае жыццё столькі, што хапіла б не на адзін раман.

Колькі іх, аўтараў нашых бясконцых, неадольна доўгіх дыялогі, трылогія і г. д., «перакананыя» /можна, нават і шчыра/, што крытыкаю «займаецца» той, хто на інашае не здольны...

Што ж, бывала і сярод нас такое.

Але дазвольце працітаваць яшчэ:

«Стаяла залатая восень. Дарослыя ўзялі мяне з сабою ў лес па грыбы. Я павінен быў сядзець на возе і час ад часу падаваць голас, каб грыбнікі вельмі далёка не адыходзілі. Едучы дадому, мне далі лейцы кіраваць канём. На драўляным мосціку ля вёскі воз падскочыў і мне паказалася, што ў левую нагу як бы калнула. Назаўтра нага ў забарні зачыраванелася і распухла. Потым прыкінулася гарачка. Што толькі ні рабілі — і шаптуны лячылі, і націралі рознымі лекамі, і ў раён вазілі да доктара, нічога не памагло. Нагу падкорчыла, пачаўшы нечалавечы боль. Толькі лёг зазімак, мяне павезлі ў Слуцк.

У той жа вечар я ачуняў ад каменнага сну пад хлараформам на руках у медсястры. Першае, што мяне ўразіла, нага была правая і вельмі прыгожая ў бінтах — беленькая-беленькая, як лялька.

Калі трохі паджыла, я падумаў высока-высока і паказаў усім з радасцю. Аўтар в гэтага не рабіў, да

нагі прывязалі мяшчок з пяском».

Ужо гэты невялікі ўрывац з аўтабіяграфіі Рыгора Шкрабу, якая пісалася праз сорок гадоў і якое за дзесяць гадоў напісалася нейкіх там шаснаццаць староначак ледзь не за сем гадоў /1965—1972/, сведчыць, што меў гэты чалавек маральнае права даводзіць увесь час таварышам па пры, што ж гэта ўсё — такое — гэтыя мудрагелістыя «характар, стыль, дэталі» у мастацкай творчасці.

«Калі б мяне папыталі, чаму я стаў крытыкам, то мне цяжка было б адказаць на гэтае пытанне. Мабыць, адбылося гэта не стыхійна, але не магу сказаць, што я свядома рыхтаваў сябе да гэтай прафесіі», — заяўляе ён у тых жа сваіх аўтабіяграфічных нататках «Людзі на дарогах».

А тым часам дзесяцігодку ён закончыў з пахвальнаю граматаю і ў 1939 годзе паступае на беларускае аддзяленне філагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Кожны дзень з раніцы да вечара ён — на лекцыях, а пасля ў чытальнай зале Ленінскай бібліятэкі. Нават вайна застала яго ў чытальнай зале...

З такою нагою пешкам дайшоў аж да Магілёва. А што ўжо далей было...

У 1944 годзе вярнуўся ў Мінск. У 1946 — скончыў БДУ.

Вучобу ва ўніверсітэце спалучаў з працай літаратурным кансультантам у газеце «Звязда». Адзінаццаць гадоў /1946—1957/ працаваў у «Літаратуры і мастацтве», дваццаць два гады /1957—1979/ — у «Полымя».

Колькі кніг можна было выпусціць у свет за гэты дзесяцігодку. Выйшла ж у свет толькі чатыры: «Сіла слова» /1958/, «Характар. Стыль. Дэталі» /1965/, «Літаратура і мова» /1969/, «Энергія слова» /1988/. У 1973 годзе выйшла кніга выбранага «Скарбы», а ў 1989 годзе — «Моваю вобразаў». У 1987 годзе сумесна з дацхою Ірынай выпусціў у свет кнігу беларускіх прыказак і прымавак «Крынічнае слова» — гэта была першая спроба даць тлумачальны слоўнік беларускіх прыказак і прымавак, скарыстаных у мастацкіх творах.

Што ж, сапраўды, кажучы словамі Д. Бугаёва «ў колькасных адносінах — гэта, зразумела, зусім небагата».

Але ж Рыгору Шкрабу ведаюць, бадай, як нікога ў гісторыі нашае крытыкі і літара-

турознаўства, многія і многія тысячы тых, хто пасля 1972 года скончыў дзесяцігодку. Менавіта ў той год яму была прысуджана першая прэмія на рэспубліканскім конкурсе школьных падручнікаў па беларускай літаратуры для дзевятага і дзесятага класаў /а ў 1978 годзе ён стаў заслужаным работнікам культуры Беларускай ССР/.

На маім рэдакцыйным сталле ляжыць адзінаццаце, дапрацаванае і дапоўненае выданне падручніка для 10-га класа. Ужо цяпер магу заявіць як шчырым прыхільнікам — а іх жа большасць, так і яго надобразычліўцам: на многіх старонках дапрацоўка вельмі сур'ёзная, варта самых шчырых слоў нашае ўдзячнасці. Якім, скажам, трагічна-вельмічым паўстане перад сучасным дзесяцікласнікам Янка Купала. Ды і пра многае іншае пры нагодзе будзе што сказаць. Хоць мне здаецца, што дзе-нідзе аўтар падручніка не тое, што перапужаўся, а як бы стаіўся ад палемікі з некаторымі нашымі «адраджэнцамі» і «перабудоўшчыкамі». Магчыма, як адказны за выпуск, у нечым і я змагу «аказаць маральную падтрымку», хоць нічога навязваць я не буду.

Што ўжо што, а школа рэдагавання Рыгора Шкрабу, на якую ён аддаў самую большую частку свайго жыцця, памагла мне як ніякая іншая. /А ці толькі ж мне?/.

Вось ужо і чвэрць веку прайшло з таго дня, як у 1969 годзе, у свае 33 гады нідзе не апублікаваўшы ніводнага радка, менавіта ў «Полымя» па настойлівай просьбе Юліяна Сяргеявіча Пшыркова я панёс сваю рэцэнзію на кнігу Фёдара Куляшова «Іван Мележ» /1968/. Прачытаная і ўхвалена Уладзімірам Дамашэвічам, яна легла на стол Рыгора Васільевіча і адразу была пастаўлена ў чарговы нумар. Потым пайшлі рэцэнзіі, артыкулы і ледзь не ўсе — у «Полымя». Ажно на цэлую кнігу ў 12 аркушаў назбіралася.

А колькі ж нас такіх, да чыйго лёсу ён непасрэдна дачыніўся...

Ён не ўсёдаравальны. Перачытваю гэтымі днямі яго кнігі і не раз чытаю: «Хочацца праспрачацца...»

Якія, аднак, гэта вартыя пераймання спрэчкі — карэктныя, паважлівыя, доказы ў пераважнай сваёй большасці.

Што ж. Бывае. Усё-такі хочацца даспрачацца з ім за іншых.

Мала таго. Перачытваю яго «Сіла слова» /1958/ і не магу часам, хай сабе і дабрадушна, не ўсміхнуцца — сіла слова, бывала, трацілася не на тое, на што б цяпер хацелася.

Але яму ніякай патрэбы і цяпер іраваць на сваёй галаве апошнія валасы і публічна каляцца, як гэта робяць некаторыя нашы «гулагаўцы», што яшчэ ўчора так пранізіла-шымліва, з трапятаннем усё душы, аж да самазбыцця славілі ўсё тое, што цяпер з такім балючым энкам а то і з невывыносным лямантам бэсцяць. Як не трэба, скажам, адхрышчывацца /што ён, дзякаваць Богу, ніколі, думаю, не будзе рабіць/ і ад сваёй першай кніжачкі, складальнікам якое ён быў — «Пад сцягам Кастрычніка. Творы для мастацкага чытання» /1957/. /Першыя артыкулы і рэцэнзіі надрукаваў яшчэ ў 1940 годзе/.

Там было тое, што тады трэба было. Але ж быў літаратурны густ, быў талковы адбор, былі творы, якія назаўжды застануцца ў нашай літаратуры.

... Жывём мы побач, праз адзін прыпынак, а бачымся рэдка апошнім часам. Не можам пры сустрэчы нагаварыцца. Як шкада, што нам, асабліва яму, цяпер недаступная наша незабыўная «Ісчач», якая ўжо будзе не Домам творчасці, а санаторыем-прафілакторыем з неверагодным для нашага брата коштам.

Што нас яднае? Ды тое, што Рыгор Васільевіч некалькі публічна выказаў: «Не разумею, як гэта можна маўчаць, калі пісьменніку напалатна поспех і стрымголю кідацца на яго, калі спасцігла нядушча?»

Некалькі так сталася, што ён падпісаў мне толькі адну кніжку — «Крынічнае слова»: «Генадзю Шупеньку — з добрым сэрцам».

Хай жа Бог дае, каб яму надоўга яшчэ хапіла мужнасці і мудрасці пры любых абставінах заставацца з добрым сэрцам.

Генадзь ШУПЕНЬКА

Міхасю КЛЕБАНОВІЧУ — 60

Часам бывае дастаткова аднаго твора, каб пра пісьменніка загаловаць. Менавіта так сталася з Міхасём Клебановічам пасля таго, як ён напісаў аповесць «Іван Аляксеевіч» /1980/. Вельмі ўдаўся аўтару вобраз галоўнага героя, звычайнага вясковага настаўніка, пра якога ён раскажаў з тонкім, па-сялянску дадзістым, гумарам. Ёсць у аповесці рэтраспекцыя, ёсць успаміны, самае ж галоўнае — ёсць у ёй

жыццё, лёгка ўгадаецца сама атмасфера пасляваеннага часу. Аповесць «Іван Аляксеевіч» сваёй новай назвай «Ранішняе сонца» дала назву і кнізе прозы М. Клебановіча, што выйшла ў 1981 годзе. У лепшыя апавяданні пісьменніка, як і аповесць, прывабліваюць гэтай самай непрыдуманасцю жыцця, уражваюць назіральнасцю аўтара.

Міхась Клебановіч — родам

са Слуцчыны, нарадзіўся ў вёсцы Грэск. У 1957 годзе скончыў Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт. Акрамя прозы, піша сцэнарыі. Дзякуючы М. Клебановічу выйшлі дакументальныя фільмы «Вясёлка над полем», «Размова пра зямлю», «Салдаты Перамогі» і іншыя.

Віншум Міхасю Іванавічу з 60-годдзем! Няхай і надалей яму хараша пішацца!

«УСЕ МЫ ПРЫНАЛЕЖЫМ ЕЎРОПЕ...»

(Пачатак на стар. 5)

ляны грамадзяне Польшчы, што жадалі выехаць з СССР, атрымлівалі такую магчымасць. У выніку і многія беларусы, ратуючыся ад сталінскіх эканамічных эксперыментаў і палітычных рэпрэсій, з'ехалі ў Польшчу і былі паселены на землях, каторыя палякі называюць «земі адзыханна»; землі, якія ў свой час былі пад усходняй Германіяй, а цяпер сталі заходняй Польшчай. На сённяшні дзень на мяжы з Германіяй на тэрыторыі Польшчы жывуць нашы суайчыннікі. Нас цікавіць думка нямецкага боку, як можна паспрыць на гэтых землях адраджэнню колішніх культур-

ных традыцый і ў той жа час улічваць інтарэсы прышлага насельніцтва, якое пасяла пусціць там карані.

— Як захаваць самабытнасць польскіх грамадзян беларускага паходжання і нямецкіх традыцый на тэрыторыі заходніх польскіх абласцей, я не ведаю. Я ж акрэдытаваны ў Мінску, а не ў Варшаве. Я думаю, што жыццё знойдзе адказы на многія пытанні, магчыма, не так, як мы сабе ўяўляем. Каб гісторыя скончылася, які сумным быў бы свет.

— І апошняе. Скажыце, на які нямецкі горад падобны Мінск, калі ўвогуле падобны?

— Калі гаварыць пра вонкавае аблічча, такога няма. Цэнтр Мінска, пабудаваны ў 50-я

гады, першыдчына змяняўся, чаргаваліся архітэктурныя стылі будынкаў. Я не магу назваць ніводнага горада, з якім можна было б параўнаць Мінск. Я б сказаў так, мы не маем аналагічнага горада, дзе цэнтральная частка была ўзведзена пасля вайны цалкам у новым стылі. Але можна разглядаць Мінск і з пункту гледжання духоўнага і культурнага жыцця. У гэтым сэнсе Мінск можна параўнаць з многімі гарадамі Федэратыўнай Рэспублікі Германія. Возьмем, напрыклад, балет — як галіну мастацтва. Тут Мінск выглядае надзвычай хараша.

Увогуле, я хачу бліжэй пазнаёміцца з рэспублікай, з гарадамі, але пакуль што на гэта ў мяне не хапала часу.

— Дзякуй, спадар пасол, за гутарку.

Шчымплы ўспамін далёкага маленства...

Заплаканы і пакрыўджаны, я прыбег з выгана, дзе з сябрамі гуляў у пікара, уткнуўся ў матулін падол:

— Мама, чаму дзеці абзываюць мяне амерыканцам?

— Бо твой дзед некалі жыў у Амерыцы, — спакойна і ласкава адказала мама.

— Дык гэта не мянушка?

— Не, — яе пшчотная ўсмешка ўміг растапіла маю дзіцячую крыўду.

Жыццё дзеда ўвайшло ў маю сьвядомасьць таямнічым і прыгожым міфам. Яшчэ ў школе я пачаў шукаць матэрыялы пра яго амерыканскую адьсею. На жаль, ніякіх дакументаў у сямейным архіве не засталася. Дапамаглі ўспаміны бацькоў, дзядзькоў і цётка, вяскоўцаў. Па крупінках я аднаўляў вобраз дзеда, вяртаў з небыцця казку дзіцячых гадоў...

Войска Польскага 78-ы Слуцкі пяхотны полк, у якім ён служыў, адбіваў наступленне немцаў пад Мулавай, бараніў Варшаву... Пасля капітуляцыі Польшчы бацька трапіў у палон і толькі дзякуючы Міжнароднаму Чырвонаму Крыжу вырваўся адтуль і вярнуўся ў Пранчакі. Там ужо гаспадарылі саветы. І для яго Амерыка засталася нязбытнай марай, ён паўтарыў лёс свайго бацькі.

Менш чым праз два гады пажар вайны перакінуўся і на Беларусь. У вёску прыйшлі немцы. Язэп цяжка перажываў акупацыю, турбаваўся за лёс дарослых дзяцей, баяўся, каб, крый Бог, не ўлезлі ў якую палітыку. «Мо нам так не шанцуе, што душа мая жыве не тут, а ў Нью-Йорку. Мусіць, я хутка памру...» Прадчуванне не падманула яго: неўзабаве ён прастудзіўся і злёг. У 1945 годзе яго не стала. Пражыў дзед усяго 57 гадоў.

Леанід ПРАНЧАК

ТАМ Я НЕ АДЧУВАЎ СЯБЕ ЭМІГРАНТАМ...

ПАСЛЯСЛОЎЕ ДА ЦЫКЛА МАТЭРЫЯЛАЎ

«БЕЛАРУСКАЕ ЗАМЕЖЖА: ЖЫВЫЯ ГАЛАСЫ», НАДРУКАВАННЫХ У 1992-93 ГГ. У «ЛІМЕ»

Дзед Язэп нарадзіўся ў Пранчакіх у 1888 годзе. Раптоўна захварэў і памёр яго бацька — Пранцішак Пранчак, пакінуўшы ў смутку жонку і пяцёра малых дзяцей. Холадна і голадна жылося без бацькі, нават хлеб не кожны дзень гасцяваў на асірацелым сталі. Беспрасветная галечка чакала ў будучыні дзяцей Пранцішка. Гэта разумеў старэйшы — Язэп. Ад шматлікіх агентаў, якія шасталі па навакольных вёсках і ўгаворвалі беззямельных сялян падацца на пошукі шчасця за акіяна, ён даведаўся пра Амерыку. Бабуля Ганна прадала каня, карову, залезла ў даўгі, але сабрала неабходныя для падарожжа грошы і купіла сыну білет на параход. У 1909 годзе ён пакінуў Пранчакі і выехаў у Лібаву, каб адтуль дабрацца да жадаанага Нью-Йорка...

Магу толькі здагадацца аб думках і пачуццях, з якімі мой будучы дзед выправіўся ў далёкую вандроўку. Дасюль ён не быў нідзе далей Вядзьмы — суседняй вёскі і Снова — бліжэйшага ад дому кірмашу. А тут такая далечыня, новыя людзі!.. Ды ўсё гэта нішто ў параўнанні з тым, што ў Пранчакіх, акрамя родных, ён пакінуў сваю нявесту — дзевятнаццацігадовую Ганну Бяльмач. Яны збіраліся ехаць разам, але бацькі не пусцілі Ганну, і яна засталася чакаць Язэпа...

Параход з Лібавы да Нью-Йорка ішоў амаль месяц. Каюты 3 класа без ніякіх выгод, і марское падарожжа было сапраўднай пакутай, асабліва калі параход трапіў у шторм. Шмат нечаканасцяў і небяспечных прыгод падліноўвала новых эмігрантаў на шляху да доўгачаканага амерыканскага берага. Нездарма ж у 1912 годзе таварыства апекі над эмігрантамі ў Вільні выдрукавала спецыяльныя парады для эмігрантаў, якія едуць у Амерыку: «У часе падарожжа морам трэба акуратна пільнавацца карабельных парадкаў, не піць лішне спіртных напіткаў, асцерагацца ўсякіх сварак і спрэчак з таварышамі падарожжа або службай карабельнай... Большыя грошы лепей за ўсё аддаваць на шхову капітану карабля ў запячатаным канверце... Хто ўмее чытаць — замест таго, каб маркоціцца і пазяхаць цэлымі днямі, — няхай лепей вучыць мову таго краю, у каторы едзе...»

Па прыездзе ў Амерыку кожны эмігрант павінен быў прайсці шэраг фармальнасцей і атрымаць дазвол на жыхарства. Па ўсім бачна, ніякіх праблем з гэтым у дзеда не было, і ён хутка ўладкаваўся і знайшоў працу. Якраз набліжалася жніўе, і мясцовы фермер наняў дзясатка беларускіх хлапцоў для працы ў полі. Кантракт быў часовы, праца — цяжкая, заробкі — малыя. Але іх хапіла, каб на першым часе стаць на ногі. Дзед перабраўся ў Нью-Йорк, стаў працаваць на будаўніцтве, а ў час жніва адпраўляўся на заробкі да знаёмага фермера. Ён ашчаджаў кожны доллар, каб пераслаць іх Ганне на дарогу. Язэп марыў аб тым дні, калі нявеста прыедзе да яго і яны зажывуць разам. Вобраз каханай асвятляў яго самотныя дні. Зрэдку з Пранчакіх прыходзілі пісьмы. Ганна ўсё настойлівей клікала яго назад. І на пятым годзе свайго эмігранцтва Язэп, стомлены доўгім расстаннем і журбай па каханай,

кідае новы свет і вяртаецца ў Пранчакі. «Прыехаў ажаніцца», — сказаў ён маці. І на Пятра Ганна стала яго жонкай. Маладыя пачалі збірацца ў далёкую зваротную дарогу. Але нейкі злы рок праследаваў Язэпа. За некалькі дзён да ад'езду гримнула вайна, яна перакрэсліла ўсе мары: Язэпа забілі ў царскую армію і ён апынуўся на фронце. Што ж, чалавек — раб абставін. Дзедаў лёс — яшчэ адно пацвярджэнне гэтай проста і ісціны. Дзякуй Богу, ён застаўся жывы і непакалечаны. Не думаю, што ён разбіраўся ў тых эпахальных патрасеннях, якія перажывала тады Расія. Пасля багатай Амерыкі тутэйшае жыццё можна было параўнаць хіба што з пеклам. Але самае страшнае было наперадзе...

Калі дзед вярнуўся з вайны, беды адна за адной, як з дзіравага меха, пасыпаліся на яго галаву. Грошы, адкладзеныя ім на дарогу ў зямельным банку, пралалі разам з расейскім самадзяржаўем падчас Лютаўскай рэвалюцыі. Пранчакі, знаходзячыся за некалькі вёрст ад лініі расейска-германскага фронту, тройчы пераходзілі з рук адных акупантаў да другіх: зimoй 1918 года вёску занялі салдаты кайзераўскай Германіі, вясной таго ж года іх выбілі саветы, а праз два гады Пранчакі апынуліся пад Польшчай...

Нейкі час Язэп лічыў сваё жыццё скончаным. Больш за чатыры гады катаржнай працы за акіянам пралалі дарам. Ні пра якую Амерыку цяпер не магло быць і размовы. Трэба было думаць, як выжыць, як пракарміць сям'ю. Дзед дастаў з кufра адзін з двух шыкоўных касцюмаў, што прывёз з Амерыкі, загарнуў яго ў палатно і панёс у Клецак на базар. Касцюм быў, відаць, сапраўды шыкоўны, бо нейкі польскі шляхціц даў за яго вялікія грошы. Выручаных злотых хапіла, каб набыць дзве дзясціны зямлі. Дзед атрымаў купчую і заплакаў — ці то ад радасці, ці то ад гора... «Амерыканец асцепеніўся», — казалі ў вёсцы. Пакуль ён узбіўся на жыццё, паставіў свой дом, завёў гаспадарку, — як гарох пасыпаліся дзеці. Усё было б няблага, каб не настальгія па Амерыцы. Дзед сумваў. Мог сесці ля акна і гадзінамі глядзець на дарогу. На святыя ля Язэпавай хаты збіраліся мужчыны, курылі тытунь і слухалі дзедавы байкі пра заморскае жыццё. Свае ўспаміны ён канчаў адной і той жа фразай: «Я там ніколі голай вады не напіўся...» Што гэта значыла, мала хто ведаў. Але фраза тая пайшла, як кажуць, у народ, і цяпер, бывае, бацька жартуе пры народзе: «Ты, як дзед, голай вады не п'еш...»

У Язэпа і Ганны нарадзілася сямёра дзяцей. Старэйшы, Янка — мой бацька. Калі ён падрос, дзед з бабуляй і вырашылі, каб хоць неяк паправіць фінансавае становішча сям'і, паслаць яго на заробкі за акіяна. «Мо хоць ты выб'ешся ў людзі», — казаў Язэп сыну. «Я думаю, што так яно і будзе, — успамінаў бацька, — бо Амерыка была ці не адзіным шанцам вырвацца з вечнай нястачы».

Але чалавек мяркуе, а Бог робіць. Дзед-вым марам зноў не суджана было збыцця. І верасня пачалася новая сусветная вайна, і ў яе пекла цяпер трапіў мой бацька. У складзе

Хавалі яго ў шыкоўным амерыканскім касцюме, які ён прывёз яшчэ ў 1914 годзе і хаваў сабе на смерць. З сабой дзед забраў і тугу па Амерыцы. Адзіны амерыканскі фотаздымак больш за 60 гадоў зберагаўся ў яго дачкі Шуры. Незадоўга перад смерцю цётка Шура перадала мне сямейную рэліквію. Здымак выдатна захаван. Матавая картка наклеена на цвёрдым кардоне. Пад ёй подпіс майстра і адрас: Нью-Йорк, 85 авеню. 1911 год. Дзед сфатаграфаван разам са сваім сябрам-эмігрантам з суседняй вёскі. Цяпер той партрэт стаіць на маім рабочым сталі. Глыбокія Язэпавы вочы пазіраюць спакойна і пранікнёна. Бацькі кажуць, што я падобны на дзеда Язэпа. Мне прыемна гэта чуць, бо дзед заўсёды выклікаў у мяне вялікую сімпатыю.

Менавіта з яго пачалося маё зацікаўленне Амерыкай. Гэта краіна з маленства вабіла мяне сваёй таямнічасцю і недасягальнасцю. Вобраз, які паўставаў з дзедавых успамінаў, не размывала нават савецкая прапаганда — я верыў дзеду. Амерыка была майёй казкай, — прыгожай і добрай, як і ўсё ў дзіцінстве. Дзіцячае зацікаўленне перарасло ў сталае захапленне. Я пачаў збіраць выразкі з газет і часопісаў пра ЗША. Памятаю, якое вялікае ўражанне зрабілі на мяне нататкі «Якая ты, Амерыка?», надрукаваныя ў беластоцкай «Ніве» ў 1988 годзе. Іх аўтар — беларускі паэт, загадчык кафедры Варшаўскага ўніверсітэта Алякс Барскі, можа, першы ў беларускім друку напісаў пра амерыканскіх беларусаў праўдзіва і спакойна. Тады яны былі як глыток свежага паветра ў атмасферы затхласці, зашоранасці, нацыянальнага нігілізму. Да прыкладу, вось як пісаў ён пра вядомых грамадскіх дзеячаў Кастуся Калюшу і Сяргея Карніловіча: «Здаецца мне, што яны ў беларускім руху ў Кліўлендзе адыгрываюць такую ролю, як апосталы Пётр і Павел у раннім хрысціянстве або, скажам, святыя Барыс і Глеб на Русі. Калі б гэта залезла ад мяне, я б іх кананізаваў. Колькі ахвярнасці і альтруізму ў гэтых постацях!» З такой жа эмацыянальнасцю і захапленнем Алякс Барскі пісаў пра Антона Шукелойца, Вітаўта Кіпеля, Антона Адамовіча, спадарства Бартулёў, Пятра Кажуру. Ён дэталёва і падрабязна абмаляваў беларускае жыццё ў Нью-Брансвіку, Кліўлендзе, даў агляд беларускіх друкаў, якія выходзяць там, прадставіў найбольш вядомых паэтаў і пісьмнікаў. Нататкі былі для мяне сапраўдным адкрыццём беларускай Амерыкі. Пісьменнік яшчэ не мог казаць на поўны голас усю праўду пра сваіх суродзічаў, але, дзякуючы А. Барскаму, беларускія чытачы ўпершыню атрымалі інфармацыю, якая кардынальна рознілася ад той, што тыражывалася выданнямі тыпу «Голас Радзімы».

Пасля рэпартажаў А. Барскага я пайшоў у Дзяржаўную бібліятэку Беларусі і паспрабаваў знайсці некаторыя эміграцыйныя выданні. Іх там не аказалася. Знаёмая журналістка параіла звярнуцца ў Акадэмічную бібліятэку. Прышоў туды. Папрасіў у бібліятэкаркі што-небудзь са свежай эміграцыйнай перыёдыкі, і яна выняла з

металічнай шафы кастрычніцкі 1988 года нумар газеты «Беларусь» з Нью-Йорка. Рэдка якое выданне я раскрываў з такім хваляваннем. Хіба што ляхавіцкую раёнку, дзе друкаваліся мае першыя вершы. Я разгарнуў «Беларусь» і прабегаў вачыма па загаловах, стаў чытаць першае, што трапіла пад руку: «Беларусам быць, як і чалавекам, трэба несціхана, штокрок і штодзень. Як немагчымы свет па-за чалавекам, так немагчыма Беларусь без беларусаў. Наша бацькаўшчына — не адно зямля паміж Дняпром і Дзвіною, Нёманам і Прыпяццю. Беларусь усюды там, дзе жыве беларус. Бо мы частка чалавецтва: а Беларусь — адна з ягоных тысячных айчынаў...» Ад гэтых слоў у мяне сцяло дыханне. Так мог напісаць толькі вялікі патрыёт Беларусі, яе адданы і ўлюбёны сын. Гляджу на подпіс: Сакрат Яновіч. Гэта было з яго прамовы на 18-ай сустрэчы беларусаў Паўночнай Амерыкі. «Першай справай пасля абароны жыцця як такога павінна быць абарона айчыны. Жывому нічога не можа быць важнейым за жывую Беларусь, за яе душу. На гэтым свет трымаецца, каб не было ў ім сіроцых народаў...» Як сугучны былі мае адчуванні гэтым простым і мудрым ісцінам Сакрата Яновіча!

На старонках «Беларуса» я знайшоў звесткі пра Наталлю Арсенневу, Масея Сяднёва, Яна Пятроўскага, Міколу Прускага, іншых славуцых беларусаў Амерыкі. У шафах акадэмічнай бібліятэкі пыліўся даволі прыстойны збор эміграцыйных выданняў. Акрамя перыёдыкі, там знайшлі прытулак творы беларускіх пісьмнікаў, забароненых у БССР. Многія кнігі яшчэ ніхто не браў у рукі. Некаторыя былі з аўтарскімі прысвячэннямі Міколу Ермаловічу, Георгію Штыхаву, Янку Брылю, іншым беларускім пісьмнікам. Аказалася, гэтыя кнігі мытня канфіскавала з бандэроляў і пасылае, як забароненыя, і перадала ў бібліятэку. Тыя, каму кнігі прызначаліся, мабыць, за сцяна не ведаюць пра гэта.

У той час з'явіліся першыя публікацыі пра беларускую эміграцыю і ў беларускім савецкім друку. Пры ўсёй свайой цікавасці і навізне яны не былі пазбаўлены ідэалагічных штампаў і ярлыкоў. У адрозненне ад расейскай і ўкраінскай перыёдыкі, у беларускай не было ніводнага выступлення саміх эмігрантаў. У мяне нарадзілася ідэя правесці завочнае інтэрв'ю з нашымі суайчынікамі. Яно давала магчымасць пачуць жывыя галасы суродзічаў, параскіданых па свеце, даведацца праўду з першых вуснаў. Мне ўдалося адшукаць амаль усіх пісьмнікаў, якія жылі і працавалі на чужыне. Я падрыхтаваў анкету і разаслаў яе сваім адрасатам, папрасіўшы іх расказаць пра свой творчы лёс, пра жыццё-быццё на эміграцыі.

Першым адгукнуўся Масей Сяднёў са Злучаных Штатаў, якога ў Беларусі мала хто ведаў. Спадар Сяднёў даслаў вельмі цікавы ліст з адказамі, а ўдагонку — яшчэ адзін з далаўненнямі. У нас усталявалася трывалае ліставанне, і я вельмі ўдзячны гэтаму выдатнаму пісьменніку за даламогу і падтрымку майёй працы.

Пазней свае адказы даслаў Ян Пятроўскі, Алякс Змагар, Мікола Прускі, Мікола Панькоў, Янка Золка, Міхась Каваль, Іна Рытар, Наталля Арсеннева — з ЗША, Кастусь Акула, Сяргей Хмара — з Канады, Юры Жывіца — з Нямеччыны, Зінаіда Кадняк /удава Алякс Салаў / — з Аўстраліі.

Прышлі лісты з Англіі, Ватыкана, Польшчы, Аўстрыі, Бельгіі... І ўсё да адзінага — на цудоўнай беларускай мове. Неаднойчы, разрываючы чарговы канверт, я прыгадваў выдатную прамову Сакрата Яновіча, прачытаную ў «Беларусе»: «Беларусы разышліся па б'лым свеце, робячыся як бы пасланцамі свайго народа ў чужой старане, рэпрэзэнтантамі яго інтарэсаў. Спрыяючы далучэнню Бацькаўшчыны да агульначалавечай радзіны, учыняць Беларусь прысутнаю сярод іншых, прыдбаць ёй сяброў, захавачь ад крыўды...»

За час трохгадовага ліставання я адкрыў для сябе новую краіну — Замежную Беларусь. Краіну без візаў і межаў, краіну любові і смутку. Над ёй лунаў беларускі дух, які дзясцігоддзямі вынішчаўся на бацькаўшчыне. Яго збераглі, захавалі, яму маліліся беларускія эмігранты.

Найбольш актыўна дзеляў беларускія згуртаванні ў Амерыцы. Мо таму, што яны найбольш шматлікія. Адно з іх — беларуска-амерыканскі грамадскі цэнтр — у чэрвені 1992 года запрасіў да сябе групу беларускіх артыстаў: Іну Афанасьеву, Мікалая Скорыкава, Дзмітрыя Яўтуховіча і аўтара гэтых радкоў. Мы выступалі з канцэртамі ў беларускіх асяродках, Арганізацыі Аб'яднаных Нацый. Наша знаходжанне ў Амерыцы якраз супала з 20-ай сустрэчай беларусаў. І мы прынялі ўдзел у гэтай цікавай акадэміі, якая праходзіла недалёка ад Нью-Йорка — у Нью-Брансвіку. Свае прывітанні і пажаданні плённай працы амерыканскім беларусам перадалі Прэзідэнт

(Працяг на стар. 14-15)

НЕ ПРОСТА
ВЫКАНАЎЦА...

Аматары фартэпійнай музыкі, добра знаёмыя з выканаўчым майстэрствам піяністкі Ірыны Шумілінай /на здымку/. Заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь выступае з сольнымі канцэртамі не толькі ў Мінску. Геаграфія яе гастрольных паездак шырокая. Яна іграе з сімфанічнымі і камернымі аркестрамі, з вядомымі дырыжорамі Ф. Мансуравым /Масква/, В. Георгіевым /Санкт-Пецярбург/, Н. Ярэ /Талін/, Кацуа Ямада /Японія/, Ю. Дамаркасам /Вільнюс/. Ігру Беларускай піяністкі слухалі ў Германіі, Італіі, Індыі.

У рэпертуары Ірыны Шумілінай, акрамя твораў рускіх і замежных класікаў, вялікае месца займаюць сачыненні беларускіх кампазітараў розных пакаленняў: М. Аладава, Я. Глебава, Г. Вагнера, І. Лучанка, В. Будніка і іншых. Часта піяністка з'яўляецца першым выканаўцам многіх твораў гэтых аўтараў.

Захапленне фартэпійнай імправізацыяй абудзіла ў І. Шумілінай цікавасць да сачынення музыкі. Ёю напісаны шэраг песень, інструментальных п'ес, фартэпійных транскрыпцый.

Фота Уладзіміра ВІТЧАНКІ, БЕЛІНФАРМ

ДЭБЮТ МАЛАДЫХ

Пленэр, які прайшоў у Гомельскай вобласці, у месцах, асвечаных гісторыяй і прыроднай прыгажосцю, натхніў да працы разам з вопытнымі майстрамі і пачынаючых аўтараў. Іх работы былі паказаны на выставе ў Гомелі, пазней гэта экспазіцыя адкрыецца ў Тураве.

На здымках: Іван ПАПΟΥ, выпускнік Мінскага мастакоўскага вучылішча імя Глебава. Адна з работ І. ПАПОВА «Восень манарха»
Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БЕЛІНФАРМ

ТАМ Я НЕ АДЧУВАЎ
СЯБЕ ЭМІГРАНТАМ...

(Пачатак на стар. 13)

ЗША Джордж Буш і Старшыня Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь Станіслаў Шушкевіч. Удзельнікі сустрэчы радзіліся, што яны змогуць зрабіць, каб дапамагчы сваёй бацькаўшчыне на яе шляху да незалежнасці. На сустрэчы панавала атмасфера шчырасці, узаемаразумення і заклапочанасці за лёс радзімы. Цікавым і ўрачыстым быў канцэрт, які падрыхтавалі вядомыя на эміграцыі беларускія артысты, а таксама госці з Менска. Я з хваляваннем чакаў свайго выхаду: пасля Мікалая Скорыкава, які выконваў песню «Даставай, Язэп, гармонік!», прысвечаную дзеду Язэпу. Я вельмі хацеў, каб яна прагучала ў Амерыцы. Песню сустрэлі бурнымі воплескамі. Я дастаў з пакета дзедаў партрэт, які прывёз з сабой. Здалося, дзедавы вочы пацяплелі і ранейшая туга непрыкметна растала ў лёдз бачнай усмешцы вуснаў. Напэўна, у той момант нашы душы сустрэліся. Я выканаў волю дзеда: праз 80 гадоў ён вярнуўся ў Амерыку. Хоць бы ў песні свайго ўнука. Песню «Даставай, Язэп, гармонік!» М. Скорыкаў выконваў па ўсёй Амерыцы. І ўсюды яе сустракалі на «ўра».

Пасля канцэртаў да нас падыходзілі дзесяткі людзей, каб павітацца, сказаць дзякуй, пазнаёміцца, запрасіць у госці, напісаць аўтаграф. Было прыемна, што беларускае слова, беларуская песня хваляюць амерыканцаў. Яны былі ў захапленні. Такія сустрэчы нікога не пакідалі раўнадушнымі. Спявачка Іна Афанасьева гаварыла мне: «Амерыка дапамагла мне адчуць сябе беларускай!» І гэта не перабольшванне. У Амерыцы Іна з Міколам Скорыкавым упершыню ў сваім жыцці так доўга размаўлялі па-беларуску.

Нашы гастролі праліцелі імгненна, мае сябры вярнуліся дамоў, а я застаўся, каб напісаць кнігу пра нашых землякоў, якія жывуць у Амерыцы. Была мара праехаць праз усю краіну і з поўначы — ад Наталлі Арсеневай да Поўдня Фларыды — да Яны Пятроўскага. За сто дзён вандроўкі я сустрэўся не з адным дзесяткам амерыканскіх беларусаў, запісаў на магнітную стужку больш за 150 гадзін іх успамінаў і споведзяў, адзняў сотні фотакадраў. Маімі суразмоўцамі былі палітычныя і эканамічныя эмігранты, невяртанцы, уцекачы, дысідэнты, грамадскія дзеячы, пісьменнікі, вучоныя. Сярод іх і тыя, хто ў свой час знаходзіўся па другі /ад савецкага/ бок ідэалагічнага і нават ваеннага фронтаў. Адных з іх вымуслі, другія самі вымушаны былі пакінуць бацькаўшчыну, каб захаваць жыццё.

Беларускія амерыканцы не згубіліся ў свеце, захавалі сваю адметнасць і самавітасць, самаахвярна і цяроліва пранеслі па жыцці сваю беларускасць. Амерыка стала ім радзімай, але сваёй бацькаўшчынай яны паранейшаму лічаць Беларусь. Пра гэтых людзей у нас сказана і напісана шмат. Іх агулам называлі здраднікамі і нацыяналістамі, абвінавачвалі ў магчымым і немагчымым грахах. Але іх ніколі не выслухалі, не паспрабавалі разабрацца ў прычынах добраахвотнага ці вымушанага выгнання. Столькі гадоў Беларусь адмахваўся ад іх. Маўляў, не былі б вінаватымі — не ўцякалі б, вярнуліся б назад. З гэтай прычыны беларуская эміграцыя амаль сорак гадоў аказалася адрэзанай ад бацькаўшчыны не толькі акіянам, але і жалезнай заслонай, сцяной варожасці і недаверу.

Дзякуй Богу, той час, мабыць, мінуў. Сёння ўсім відавочна, што не ўсё так проста і адназначна, як пераконвалі нас дагэтуль. Бо ў кожнага эмігранта свае прычыны, якія калісьці вымуслі яго пакінуць родную зямлю. І якія б яны ні былі, тыя прычыны, у іх аснове заўжды — вялікая чалавечая трагедыя. У Амерыцы я не сустрэў ніводнага беларуса, якога б абмінулі беды і няшчасці бацькаўшчыны. Я сустракаўся з беларусамі, якія працавалі ў беларускай адміністрацыі, нямецкіх гэбіткамісарыятах, у паліцыі і вайсковых падраздзяленнях, якія змагаліся супраць партызанаў. Я імкнуўся зразумець, што вымушала іх пайсці на такі крок, што рухала іх учынкамі і думкамі. Я не збіраюся нікога абараняць ці абяляць. І ў той жа час я не судзіў гэтым людзям і не мая справа — выносіць прысуд. Мне бяспрэчна адно, што іх аповяды і споведзі раскрываюць новую праўду пра вайну, яе невядомыя старонкі. Гэта погляд з іншага боку. Многія мае субяседнікі з жахам і болей канстатавалі факт, што ў Беларусі падчас нямецкай акупацыі распачалася

сапраўдная грамадзянская вайна, калі брат ішоў на брата. Паваенныя эмігранты адчулі ўвесь жах той вайны, як кажуць, на ўласнай скуры. Таму варта выслухаць іх хаця б дзеля таго, каб аб'ектыўна ўяўляць рэальны стан рэчаў.

Амерыканскія беларусы — людзі шчырыя, памяркоўныя, гасцінныя. Яны любяць бяседу і ўмеюць распавядаць. Аднак не заўсёды і не ўсе мае суразмоўцы былі адкрытымі. Некаторыя асцерагаліся, каб, крыў Божа, неасцярожным словам не нашкодзіць родным, якія засталіся ў Беларусі. Былі і такія, хто па 2-3 разы адкладваў сустрэчу, а пасля адмаўляўся ад размовы: «Яшчэ не час. У вас там так усё няпэўна...» Некалькі чалавек прасілі не называць іх імёны і прозвішчы... Не буду аб'ектыўным, калі не скажу, што не сустракаў людзей, злосных на Беларусь. Сустракаў двух ці трох пажылых людзей, якія ў пачатку размовы абрушвалі ўсю сваю злосць на мяне. Але, сплахпаіўшыся, цішэлі, змаўкалі і прасілі прабачэння...

Большасць свядомага беларускай эміграцыі — людзі даволі сталага веку. Многім з іх 70—90 гадоў. Кожны год на беларускіх могілках з'яўляюцца новыя і новыя магільні. Толькі ў апошні час не стала М. Міцкевіча, П. Кажура, У. Бычкоўскага... Літаральна на некалькі гадзін я не паспеў да Ігара Шчорса. Мы дамовіліся сустрэцца ў абыд, а ў 10 гадзін раніцы яго сэрца спынілася. Шкаду, што не паспеў запісаць яго цікавейшыя аповяды пра саюз студэнцкай моладзі ў Вільні, пра Я. Коласа, К. Езавітава, якога ў 1945 годзе аперыраваў яго старэйшы брат — доктар Мікалай Шчорс. Са смуткам і болей успрыняў я вестку аб раптоўнай смерці цудоўнага чалавечка Сяргея Карніловіча.

Не з усімі славутымі землякамі ўдалося спаткацца асабіста. Шмат гутарыў па тэлефоне, як жартавала Наталля Арсенева, — вуха ў вуха, — з доктарам Янам Пятроўскім, Янкам Южаўцом, Масеем Сяднёвым, жонкай Уладзіміра Глыбіннага — Ірынай Сядура...

На вялікі жаль, не даехаў ці не знайшоў Алеся Змагара, Анатоля Бярозку... Затое пашанцавала ўзяць першае інтэрв'ю ў Старшыні Рады БНР доктара Язэпа Сажыча, кампазітара Пятра Нядзвецкага, беларускага дысідэнта Янікі Ханенкі, грамадскага дзеяча Кастуся Мерляка...

Вандруючы па Амерыцы, размаўляючы з эмігрантамі, працуючы ў беларускіх архівах, я штотраз вяртаўся да адной і той жа высновы: самае вялікае і дарагое, што мы, беларусы, маем, — гэта Беларусь, наша радзіма. Дзе б мы ні жылі, — мы яе дзееці. Яна адна, можа нас памірыць, з'яднаць, парадніць, напоўніць сэнсам наша існаванне на гэтым свеце. Ад нас, беларусаў, патрабуецца толькі адно: любіць сваю маці-радзіму. Каб быць людзьмі, каб заставацца Беларусамі.

... Сто дзён, праведзеных у Злучаных Штатах, вельмі кароткі тэрмін, каб зразумець гэтую вялікую краіну. Але дастатковы, каб палюбіць яе. Я адлятаў з Нью-Йорка ў апошні дзень восені. На душы, як і ў прыродзе, было сумна і хмура. Развітвацца заўсёды цяжка.

За некалькі гадзін да рэйса прыехалі госці — Вітаўт Кіпель і Антон Шукелойць, каб перадаць лісты і прывітанні сваім сябрам на бацькаўшчыне, пажадаць шчаслівай дарогі.

— Мы толькі на хвілінку, — папярэдзіў доктар Кіпель.

Але хвілінка зацягнулася, і ў душы я быў рады правесці апошнія гадзіны на амерыканскай зямлі ў кампаніі гэтых знакамітых беларусаў. Слухаў іх жывую, непакалечаную ніякімі рэформамі гаворку і ў чарговы раз пачынаў сумнявацца, што я ў Амерыцы. Усе сто дзён я не пераставаў здзіўляцца і захапляцца, што сярод дзесяткаў народаў, якія жывуць тут, беларусы пачуваюць сябе вольна і натуральна; што сярод дзесяткаў моў, якімі паслугоўваюцца на гэтым стракатым кантыненте, беларуская мова гучыць напеўна і нязмушана. Амерыканскія беларусы ніколі не адракаліся ад сваёй бацькаўшчыны. Усведамленне сябе беларусамі надало іх жыццю гармонію і сэнс. Магчыма, у гэтым усведамленні і ўвесь сакрэт феномена беларускага замежжа...

З такімі думкамі я пакідаў Амерыку. Тут я па-новаму адчуў і зразумеў вечную настальгію дзеда Язэпа. Тут я шукаў Беларусь і знайшоў яе.

Безумоўна, сярод эмігрантаў ёсць людзі розныя. У жыцці яны належаць да розных партый, асяродкаў, цэркваў. Сябруюць, кан-

тактуюць, варагуюць. Але ўсе яны — беларусы. І гэтым цікавым для нас. Іх духоўны вопыт выжывання і нязломнасці мне падаўся каштоўным для ўсёй нашай нацыі. Асабліва цяпер, калі Беларусь стала незалежнай і суверэннай.

Успамінаючы амерыканскія сустрэчы, я шчыра шкаду, што размінуўся з Галінай Русак, Юркам Станкевічам, Ірынай Рагалевіч, Мікалаем Шчорсам, Анатолем Лук'ячыкам... Гутаркі з імі — яшчэ наперадзе. Гэтаксаме, як і з Галінай Мінкевіч і Чэславам Найдзюком. Спадарыня Галіна — дачка былога Прэзідэнта БНР Радаслава Астроўскага. Я прасіў яе напісаць успаміны пра бацьку. «На жаль, я нічога не магу дадаць да біяграфіі майго бацькі да таго, што ўжо было надрукавана ў беларускіх, а таксама ангельскіх выданнях...», — напісала мне спадарыня Мінкевіч. Шкада. Успаміны дачкі дапоўнілі б наша ўяўленне аб постаці Р. Астроўскага, яго ролі ў гісторыі Беларусі.

Чэслаў Найдзюк — родны брат вядомага гісторыка Язэпа Найдзюка, які ў акупаваным немцамі Менску выдаў кнігу «Беларусь ўчора і сёння». «Успаміны пра брата напісаць мне цяжка, бо не маю спрыяльных варунаў», — адказаў мне спадар Чэслаў. Замест успамінаў ён даслаў матэрыялы пра жыццё і лёс Язэпа. Сярод іх — і невялікая зацемка Сакрата Яновіча «Не першыя і не апошнія», якая пралівае святло на пасляваенны лёс Я. Найдзюка. Ён жыў у Польшчы і памёр у горадзе Інаўроцлаве 15 лютага 1984 года як Язэп Александровіч. «Як сказала б мая бабуля, — піша С. Яновіч, — за сваё цяжкае жыццё меў затое лёгкую смерць. Сеў за стол дома нешта прагледзець і раптам перастала біць яго сэрца. Можа быць, занадта перажыў нядаўняе пахаванне ў Торуні Мар'яна Пеціокевіча, беларускага адраджэнца і катаржана на Варкуце... Гэтак жа пераехаўшага ў Польшчу пасля славутага Дваццатага з'езда. Горка думаць, што не знайшоўся ім месца на Бацькаўшчыне. Тыя натоўпы палкаў, якія праводзілі іх на вечны шлях, з'явіліся жывым сведчаннем таго, што адышлі ад нас індывідуальнасці рэдкія па сваёй таленавітасці. Пакінулі свой выразны след у здыбках братняга народа; не першыя і не апошнія гэтак з беларусаў».

Прыдзе час, калі імя Язэпа Найдзюка, як і імёны дзесяткаў іншых беларусаў, вярнецца на Беларусь і будзе сімвалам служэння бацькаўшчыне і беларускай ідэі.

Летам 1993 года я зноў спаткаўся з многімі амерыканскімі беларусамі. Яны прыехалі ў Менск на Першы з'езд беларусаў свету. Я спаткаў іх на летнішчы і на ўласныя вочы бачыў, з якім хваляваннем ступалі яны на родную зямлю. Некаторыя з іх прыехалі ў Беларусь праз 40 і болей гадоў. Два тыдні амерыканскія беларусы вандравалі па славутых мясцінах сваёй былой бацькаўшчыны і ўсюды шукалі рысы былой радзімы. Яны збераглі Беларусь у сабе. А цяпер хацелі ўбачыць яе наяве. І шчыра радаваліся, калі гэта ўдавалася. Вялікая радасць спаткання нярэдка азмрочвалася горчычу расчаравання і неразумення. «Чаму так мала беларускага ў Беларусі?» — у аднаў пыталі мяне амерыканскія суродзіцы. Яны шукалі Беларусь у Беларусі і не заўсёды знаходзілі яе. Гэта выклікала ў іх здзіўленне і смутак.

Пасля вяртання ў Амерыку адзін з дзедатаў з'езда Міхась Сенька пісаў мне: «Паездка на Беларусь, спатканне з роднымі і новымі знаёмымі ніяк не выходзіць яшчэ з галавы. Чамусьці маё роднае мястэчка Новы Сверхань стала не тым, якім я яго пакінуў у сваім уяўленні. Усё зрабілася мініяцюрным, нават, здаецца, і вуліцы парабіліся вузенькімі, а комін у тартаку не высокім, а як на капліцы. Найбольш сумнае ўражанне на мяне зрабіла пагібель ракі Нёман. Дзе былі бухты і віры, там цяпер па калена вады і то загаджанай. У маю памяць нават старыя нямішчы /так называлі былыя рэчывы ракі Нёман/ былі паўнаводнымі і рыбнымі».

Пытаўся падчас зваротнае дарогі ў Пятра Нядзвецкага і ў другіх, хто наведваў родныя мясціны, якія яны іх успрынялі? Усе гавораць, што ўсё выглядае маленькім і нават тыя самыя хаты, у якіх яны калісь жылі...»

Прачытаў Міхасёў ліст і стала сумна. Ад горкай праўды, ад безвыходнай рэчаіснасці. Нейкі дзіўны парадокс і толькі: чаму людзей з Беларусі Амерыка ўражае і здзіўляе прысутнасцю ў ёй беларускага духу, беларускага жыцця? Чаму амерыканскія беларусы палюхае сваёй антыбеларускасцю рэальная Беларусь? Няўжо, каб быць беларусам, трэба жыць у Нью-Йорку альбо ў Фларыдзе? Прынамсі, там я не адчуваў сябе эмігрантам...

3 ССЫЛКІ НЕ ВЯРНУЎСЯ

(Пачатак на стар. 4)

ных пачаў будаваць свой кут, каб не жыць у агульным бараку. Ведаючы слабое здароўе свайго таварыша, пасля работы ўсе ссільныя ішлі да нашай будоўлі і кожны хацеў хоць чым дапамагчы. У гэтых людзей была незвычайная чалавечнасць у адносінах паміж сабою. Усе нам дапамагалі ахвотна і дружна, і таму наша засыпушка расла, як грыб. Неўзабаве перайшлі ў яе жыць. Мы былі шчаслівыя, але здароўе Барыса Міхайлавіча /у яго была язва страўніка, нажытая ў канскіх лагерах/ усё пагаршалася і пагаршалася. Прыйшлося рабіць аперацыю. Аперыраваў яго ссільны ўрач з Ленінграда — Наймушчанка. Слабое сэрца Барыса не дазвала аперыраваць пад наркозам. Чатыры гадзіны цягнуліся гэтыя пакуты. Выразалі язву і палавіну страўніка. Ад болю Барыс працёр руку аб кут стала. Як ён гэта вытрымаў, не ведаю. Дома я карміла яго з лыжачкі, пакуль не загінуў страўнік.

Трэба было неяк жыць. Я ўладкавалася бракерам на шпалазавод. А Барыс Міхайлавіч шмат працаваў та дома. Апрача таго, ён увесь час нешта пісаў, потым іраваў і зноў пісаў. Звяртаўся ў Вярхоўны Савет, што ён ні ў чым не вінаваты. Ён марыў зноў сустрэцца са сваёю любою радзімай. А як шмат і з кім замілаваннем ён расказаў пра сваю Беларусь. Казаў: «Я столькі перажыў, Маша! Адзінае жаданне цяпер — рэабілітацыя. Я паказаў бы табе маю Беларусь. А пасля, дзе ты захочаш, там і будзем жыць».

Пасля аперацыі Барыс перастаў хадзіць у клуб і кіраваць драмгуртком, але ўгаворваў мяне загадаць клубам, бо на шпалазаводзе была двухзменная работа і люты холад. Вядома, шпалазавод работа не жаночая, і я гадзілася. Ну, пратое, як літаральна віравала культурнае жыццё Машукоўкі, шмат пісалі ў друку. Я толькі папоўню ўспаміны. Клубная работа не спынялася. Барыс Міхайлавіч усё ж працягваў у вольны час вясці драмгурток. Эстрада кіраваў вясёлы малады артыст з Львова Жэня Талубяк. Балерына Ада Бармавец вяла танцавальны гурток. Літовец Іва Вабалас вельмі добра спяваў оперныя ары. Джазавы аркестр, уявіце, і такі быў у Машукоўцы, стварылі немцы — браты

Зінгеры. Саша Мацвееў /былы рэжысёр/ стаў кінамеханікам. Клуб заўсёды быў поўны. Кожны вечар было цікава і весела.

Дома Барыс Міхайлавіч рыхтаваў матэрыял для рамана пра леспрамгас. Казаў: «Я ведаю чатыры мовы, а думкі выказваць магу лепш за ўсё па-беларуску». У новым творы ён збіраўся расказаць аб перажытым, аб знявагах і пакутах, перанесеных за гадзі выгнання. Першае сваё зняволенне ён адбываў у Краслагу г. Канска. Працаваў нарміроўшчыкам. З зоны на работу прывозілі, а з работы зноў пад канвоем у лагер.

У ссільцы ён працаваў дыспетчарам леспрамгаса. На работу прыходзіў у 5 гадзін раніцы, начама шмат пісаў. У апошні свой дзень увечары ён доўга чытаў кнігу. Не памятаю якую. Перад сном я спытала: «Ну, што там у канцы?» Ён адказаў: «Яна памерла». А ранічкаю, збіраючыся на работу, сказаў: «Бачыў жахлівы сон». Расказаць не захачеў, ведаючы мой неспакойны характар. У канцы вёскі ў маленькай хацінцы — дыспетчарскай ён выпісаў пуцёўкі, выпускаў на лінію машыны. Кажуць, пры запаўненні чарговай пуцёўкі на стол бездапаможна схілілася галава. Калі прысутныя спыхаліся, ён ужо быў мёртвы...»

На гэтым заканчваецца ліст Марыі Іванаўны Смеляковай. Далей расказвае карэспандэнт газеты «Ангарский рабочий» Л. Ламаева:

«Так 17 чэрвеня 1954 года ад параліча сэрца ў Машукоўцы памёр беларускі пісьменнік Барыс Міхайлавіч Мікуліч. Марыя Іванаўна ўспамінае, як праводзілі на могілкі ўсёй вёскай яе мужа. Народ ішоў суцэльным патокам ад дома да могілак. Іграў духавы аркестр. Шпалазавод спыніў работу. Усе пайшлі праводзіць у апошні шлях свайго таварыша. Адзін з прамоўцаў сказаў: «Спі спакойна, наш любімы Барыс Міхайлавіч! Прыйдзе час, калі твой прах з гонарам перавяжучу на радзіму». Доўга гудзеў заводскі гудок. А пасля пахавання рабочыя завода прадоўжылі рабочы дзень на дзве гадзіны».

І яшчэ ёсць незвычайная публікацыя ў N 155 «Ангарского рабочего». 27 снежня 1988 года старшыня Машукоўскага сельсавета атрымаў такі ліст:

«Паважаны Анатоль Іванавіч! Пішуць Вам

бацька і сын Логінавы Дзмітры Дзмітравіч і Віктар Дзмітравіч з пасёлка Матыгіна. З артыкула ў газеце «Ангарский рабочий» даведаліся, што ў пас. Машукоўка пахаваны беларускі пісьменнік Мікуліч Барыс Міхайлавіч. Просім даць нам пісьмовы дазвол зрабіць помнік і агароджу. Усё будзе зроблена за нашы ўласныя сродкі, нашымі рукамі. Ваша дапамога спатрэбіцца толькі ў тым выпадку, калі ў нас будуць цяжкасці ў чым-небудзь нязначным. Калі патрэбна, мы прыедем да Вас у Машукоўку ў канцы снежня або ў пачатку студзеня. Трэба спяшацца да 17 чэрвеня 1989 года, да 35-годдзя з дня смерці пісьменніка, усё зрабіць».

Вось што адказаў старшыня Машукоўскага сельсавета: «Паважаны Дзмітры Дзмітравіч і Віктар Дзмітравіч! Прачытаўшы Ваш ліст, быў глыбока ўсхваляваны. Не збыднела яшчэ сібірская зямля на добрых людзей. Ваша жаданне зрабіць помнік беларускаму празаіку, пахаванаму ў нас у Машукоўцы, сапраўды высакароднае. Прывяджайце да нас у любы час. Абмяркуем гэтую справу ў выканком. Упэўнены, жыхары п. Машукоўка не застануцца ўбакі і прымуць удзел у пабудове помніка. Матэрыяламі дапаможа Машукоўскі леспрамгас».

Л. Ламаева так заканчвае сваю пранікнёную публікацыю: «Помнік ужо ёсць. Яго зрабілі ў тым самым леспрамгасе, дзе калісьці працаваў Мікуліч. Напэўна, гэты помнік мог бы стаць помнікам усім ахвярам сталінскіх рэпрэсій, якіх прыняла на вечны супакой зямля нашага Паўночнага краю».

Публікацыю падрыхтаваў
Сяргей ГРАХОЎСКИ

P. S. У маі 1993 года па ініцыятыве і намаганнямі загадчыка аддзела культуры Лагойскага раёна Антоса Навіцкага ў в. Церахавічы на доме Вінцэса Мікуліча, дзе часта жыў і працаваў Барыс Мікуліч, у яго памяць адкрыта мемарыяльная дошка. Варта было б такою дошкай адзначыць працу Мікуліча ў Бабруйскай бібліятэцы імя Пушкіна.

С. Г.

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Квартал на праспекце Скарыны, былым Ленінскім, былым Сталінскім. Яшчэ Мінск ляжаў у руінах, а квартал ужо стаў. Еду праспектам памяці, новай нібыта краінай, а ў мяне па-ранейшаму цэліцца канвойны квартал. «Не бойцеся, — кажучы, — цяпер ён ужо не расстрэльны, хіба што прыстрэльны».

Пра рэвалюцыю, камуну, пляцігодкі, пра камунізму блізкі надыход... Якімі казкамі кармілі наш народ! «Вось новыя парадкі ўсталююць»... А ці не новымі нас казкамі гадуюць?

Рупімся аб моладзі? З поўняй маладзік. Дрэмле дуб у жолудзе, ды пад дубам — дзік...

Дзяўчынка ў бацькі спытала: «Мільён гэта многа ці мала? Калі гэта многа нуль, чаму тады мала рублёў?» — «Ат, — бацька мацней засмаліў, — нішто цяпер тыя нулі».

У выдавецтве вісёў партрэт старажытнага друкара-асветніка. Ніхто не мог сказаць, каго менавіта намалюваў мастак, але наведвальнікі нязменна знаходзілі ў партрэце падабенства з кожным новым дырэктарам — такі таленавіты папаўся мастак.

Слухаючы Жванецкага. Зірнуць глыбей, кундуць мацней наўрад ужо ці зможам мы, у нас сатырыкі драбней, не кракадзілы — вожыкі.

— Што можна сказаць пра беларускую эстраду пасля «Песняроў»? — спытала карэспандэнтка Алу Пугачову.

— Скандалаў мала, — адказала Ала.

У адным СП нейкі аўтар вельмі хацеў абскакаць другога, каб у пераліках ягонае прозвішча стала перад прозвішчам другога. Не выходзіла, бо прозвішчы пачыналіся на адну літару і нават другая ў іх была аднолькавая. Нейкі час славалюб, праўда, пахадаў у перадавіках, але хутка пераканаўся, як гэта цяжка — пісаць лепш за другога. Тады ён патрабаваў, каб у пераліках давалі не прозвішчы аўтараў, а назвы твораў, тут у яго была перавага па алфавіце. Кажуць, барацьба працягваецца, бо ў дакладах усё па-ранейшаму, ды наш аўтар падрыхтаваўся ўжо — паслаў п'есу на конкурс пад дэвізам «ААА».

Верш у паэту як лясны пажар — вакол сушняк, і досыць часам іскры... Празаік доўга носіць свой цяжар, абдумвае ўсё — з канца да першай рыскі... Будуць звернуць будуюць знізу — мяркуй тады сваё, структуралізм.

Раз, два... раз, два... Тыя, што прапануюць больш складаныя сістэмы лічэння, толькі збіваюць строй і блытаюцца пад нагамі.

Чалавек эвалюцыяніруе: у статку ён ужо малпа.

Конкурс

«ЧАРНОБЫЛЬ У МАІМ ЛЁСЕ»

Сачыненне на такую тэму прапанавалі для школьнікаў Сацыяльна-экалагічны саюз «Чарнобыль» і газета «Набат».

Прапанова абмеркавана і падтрымана Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь. Да справы падключаны абласныя ўпраўленні.

Тэрмін конкурсу да 26 красавіка. На разгляд журы ў Мінску будуць прымацца конкурсныя сачыненні, прачытаныя і ацэненыя спецыялістамі ў раённых і абласных органах адукацыі. Мова беларуская ці руская — на выбар.

Мяркуецца, што вучні будуць пісаць сачыненні як на ўроках, так і дома, па заданні настаўнікаў, а таксама і самастойна, калі ў тым ці іншым раёне конкурс не будзе арганізаваны.

Самастойна напісаныя сачыненні дазваляецца перасылаць проста на адрас журы ў Мінску.

Аўтары лепшых сачыненняў будуць адзначаны каштоўнымі падарункамі і пуцёўкамі ў прэстыжныя санаторыі.

Лепшыя сачыненні плануецца выдаць асобным зборнікам.

Да ўдзелу ў падвядзенні вынікаў конкурсу запрошаны Дзяржкамчарнобыль.

Адрас журы: 220048, Мінск, вул. Мяснікова, 39 «Набат» /на канверце павінна быць метка: «На конкурс»/. Тэл. /0172/ 27-84-20.

Поспехаў!

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Міхасю Плякрату з прычыны напатакушага яго гора — смерці брата Мікалая.

Калектыў рэдакцыі часопіса «Нёман» выказвае глыбокае спачуванне работніцы рэдакцыі Пархімовіч Валяціне Уладзіміраўне з прычыны напатакушага яе гора — смерці бацькі.

ЛІМ

Заснавальнікі:

Саюз пісьменнікаў Беларусі і Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі
Х.Дунец (1932-35)
І.Гурскі (1935-41)
А.Куляшоў (1945-46)
М.Горцаў (1947-49)
П.Кавалёў (1949-50)
В.Вітка (1951-57)
М.Ткачоў (1957-59)
Я.Шарахоўскі (1959-61)
Н.Пашкевіч (1961-69)
Л.Прокша (1969-72)
Х.Жычка (1972-76)
А.Асіпенка (1976-80)
А.Жук (1980-86)
А.Вярцінскі (1986-90)

Галоўны рэдактар
Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Андрэй ГАНЧАРОЎ
(першы намеснік галоўнага рэдактара),
Юрась ЗАЛОСКА,
Міхась ЗАМСКИ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Барыс ПЯТРОВІЧ
(намеснік галоўнага рэдактара),
Юрась СВІРКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарова, 19.

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі 332-461
намеснікі галоўнага рэдактара
332-525, 331-985

аддзелы:

публіцыстыкі 332-525

пісьмаў і грамадскай думкі
331-985

літаратурнага жыцця 332-462

крытыкі і бібліяграфіі 332-204

паэзіі і прозы 332-204

музыкі 332-153

тэатра, кіно і тэлебачання
332-153

выяўленчага мастацтва і аховы
помнікаў 332-462

навін 332-462

мастацкага афармлення
332-204

фотакарэспандэнт 332-462

бухгалтэрыя 268-640

Пры перадруку просьба
спасылацца на «ЛІМ».

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае
і не рэцензуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа
не супадаць з думкамі
і меркаваннямі аўтараў
публікацый.

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня «Беларускі Дом друку»

Індэкс 63856. Наклад 19.000.

Нумар падпісаны 17.03.1994 г.

Аб'ява

БЕЛАРУСКИ ИНСТИТУТ ПРОБЛЕМ КУЛЬТУРЫ
АБ'ЯЎЛЯЕ КОНКУРС

на замяшчэнне пасада прафесарска-выкладчыцкага складу /для тых, хто мае мінскую праліску/:

дацэнта /0,5 стаўкі/ кафедры псіхалага-педагагічных дысцыплін і культурнага ведаў

дацэнта /0,25 стаўкі/ кафедры кіравання.

Тэрмін падачы заяў — адзін месяц з дня апублікавання аб'явы. Заявы і дакументы накіроўваць на імя рэктара на адрас: 220086, г. Мінск, вул. Каліноўскага, 12, тэл. 64-50-96.

ПАНЯДЗЕЛАК, 21.03

Беларускае тэлебачанне

11.50 Пад купалам Сусвету
12.00 Пяць хвілін на жарты
12.05 «Вялікі Ух», «Муравейка Ціпа», мульт
12.25 «Выдатныя маркі аўтамабіляў», с. 7
12.55 Ю. О'Ніл. «Журба — лёс Электры», ч. 3
13.30 Навіны
16.15 «Бацькі і дзеці», м/ф, с. 1
17.30 Тэлебачанне — школе. Цэнтральная Беларусь як прыродна-гаспадарчы раён
18.00 «Не забудзьцеся ўключыць тэлевізар»
18.10 Навіны /Браст/
18.25 Навіны Бі-бі-сі
19.00 Аэробіка
19.35 Ю. О'Ніл. «Журба — лёс Электры», ч. 4
20.10 Свята ў будні дзень. Фірма «Амкадор»
20.30 Кантакт
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 Пяць хвілін на жарты
21.40 «Квенцін Дарвард», с. 6
22.40 Студыя «Тэлесябрына»
22.45 Спартыўны тэлекур'ер
23.05 Пад купалам Сусвету
23.15 Надвор'е
23.25 Ніка
23.40 «Што на свеце пачуваецца...»

Канал «Астанкіна»

17.00, 20.00, 23.00 Навіны
17.25 Гол
17.55 Документы і лёсы
18.00, 20.35 Надвор'е
18.05 «Дробязі жыцця»
18.35 Мініяцора
18.50 Мы. Праграма У. Познера
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.45 М. Гогаль. «Ігракі». Спектакль тэатра «Арцель артыстаў». /У перапынку /21.40/ — Прэс-экспрэс/
23.05 MTV

Канал «Расія»

6.00, 13.00, 19.00, 22.20 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Новая лінія
7.20 Час дзелаўх людзей
7.50 Мульці-пульці
8.00 Навіны Эй-бі-сі
12.40 Сялянскае пытанне
13.25 «Толькі адзін раз сключышы», м/ф
14.55 Тэлегазета
15.00 Бізнес у Расіі
15.30 Там-там навіны
15.45 Мульці-пульці
15.55 Новая лінія
16.30 «Салом, наўруз»
16.50 Выратаванне 911
17.45 Руская віза
18.15 «Няглядчык», д/ф
18.45 Свята жожы дзень
19.25 Падрабязнасці
19.35 «Закінутая шахта» /«Эр-кюль Пуаро»/
20.35 У свеце аўта- і мотаспорту
21.10 Момент ісціны
22.05 «Калючкі і ружы», мульт
22.40 Аўтаімгненне
22.45 Зоркі гавораць
22.50 Спартыўная карусель

Санкт-Пецярбург

17.05 Адкрываю для сябе Расію
17.35 Чалавек на зямлі
18.05, 20.40, 0.35 Музычны момант
18.10 Вялікі фестываль
18.30, 22.45 Інфарм ТБ
18.55 Музычныя партрэты. І. Ліпа
19.40 Спорт, спорт, спорт...
20.00 Сёння
20.35 Тэлемагазін
20.45 «Брыльянтавая рука», м/ф
22.25 «Прыёмшы бусла», мульт
22.35 Ваш стыль
23.05 Тэніс. Кубак Пятра

АўТОРАК, 22.03

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Пад купалам Сусвету
8.20 Надвор'е
8.30 Пяць хвілін на жарты
8.35 «Школа памочнікаў», «Дадабай і будзільнік», мульт
9.00 Тэлебачанне — школе. Цэнтральная Беларусь як прыродна-гаспадарчы раён
9.30 «Квенцін Дарвард», с. 6
10.30 «Што на свеце пачуваецца...»
12.30 «Хроніка часоў вайны», д/ф, с. 1
13.40 Навіны
13.40 Дзелявая хроніка
15.15 «Бацькі і дзеці», с. 2
16.25 «Нов і К»-топ-10
17.25 Тэлебачанне — школе. Культура Беларусі ў XIV—XVI стст.
17.55 Зачытайце маё пісьмо...
18.00 Дзелявая хроніка
18.10 Навіны /Віцебск/
18.25 Навіны Бі-бі-сі
19.00 Крымінальная хроніка

19.20 Эжамічная хваля. Шляхі выхадз да крывізі. Прымаюць удзел народныя дэпутаты Беларусі і вучоныя. Прамая лінія.
20.05 «Ніл Гілевіч», д/ф, прэм'ера
20.25 Пяць хвілін на жарты
20.30 Кантакт
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 «Нікто, акрамя цябе»
22.20 На сесіі ВС РБ; Пад купалам Сусвету; Надвор'е; «Асвальда Леўцы збірае сяброў»

Канал «Астанкіна»

5.15 Ранішняе размінка
5.30 Раніца
7.45 Агляд рынку нерухомасці
8.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 23.00 Навіны
8.20 «Проста Марыя»
9.10 «Дробязі жыцця»
9.40 «Корцік», м/ф, с. 1
10.50, 22.05 Прэс-экспрэс
11.20 «Гарача і іншыя...»
13.00 Фігурнае катанне. Чэмпіятат свету.
15.15 «Том Соер»
15.40 Джэм
16.10 Клуб-700
16.40 Футбол. Зборная Ірландыі — зборная Расіі
17.45 Документы і лёсы
18.50, 20.35 Надвор'е
18.55 Пад музыку Вівальдзі. Праграма С. Разанова
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.45 «Ваенны ўрач», м/ф /Францыя/
22.40 Фігурнае катанне. Чэмпіятат свету

Канал «Расія»

6.00, 13.00, 19.00, 22.20 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Новая лінія
7.20 Час дзелаўх людзей
7.50 Мульці-пульці
8.00 Навіны Эй-бі-сі
8.25 Момент ісціны
12.40 Сялянскае пытанне
13.25 «Санта-Барбара»
14.15 «Маска, я цябе ведаю»
15.00 Мульці-пульці
15.10 Тэлегазета
15.15 Паралелі
15.30 Там-там навіны
15.45 Студыя «Рост»
16.15 Новая лінія
17.00 Бар'ер
17.30 Калі вам за...
18.00 М-трэст
18.15 Я — лідэр
18.45 Свята жожы дзень
19.25 Падрабязнасці
19.35 «Санта-Барбара»
20.25 Арт-абстрэл
21.10 Ціхі дом
22.05 ЭКС
22.40 Аўтаімгненне
22.45 Зоркі гавораць
22.50 Спартыўная карусель

Санкт-Пецярбург

6.30, 11.30, 14.30, 18.30, 22.45 Інфарм ТБ
6.50 «Сонечны зайчык», мульт
7.00 Актуальная экалогія
7.30 Чалавек на зямлі
8.00 «Хранограф»
8.55 «Варатар», м/ф
9.40 Кідайка
10.20 Тэлемагазін
10.30 Хуткая дапамога
11.00 Канцэрт па заяўках
11.40 «Сёння ў праграме», канцэрт
12.00, 14.25, 18.05, 20.40, 1.35 Музычны момант
12.05 «Чорная Гара», м/ф
13.30 Спявае В. Андрэева
13.50 Новыя часы
14.40 «Д'Артаньян і тры мушкетёры», м/ф, с. 1
16.05 Танцуй, Іспанія!
17.15 Тры колы, фаліант і іншыя...
17.35 Новы Пецярбург
18.10 Вялікі фестываль
18.55 Фестывальная мазаіка
19.40 Спорт, спорт, спорт...
20.00 Сёння
20.35 Тэлемагазін
20.45 «На парозе ночы», м/ф
21.35 Блеф-клуб
22.15 Валейбол. «Аўтамабіліст» — «Іскра»
22.40 Ваш стыль
23.05 Тэніс. Кубак Пятра
0.35 Еўрапейскі калейдаскоп
1.05 «Чорны кот», муз. фільм

СЕРАДА, 23.03

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Пад купалам Сусвету
8.20 Надвор'е
8.30 Пяць хвілін на жарты
8.35 «Рамансы на вершы М. Цвятаевай», канцэрт
9.00 Тэлебачанне — школе. Культура Беларусі ў XIV—XVI стст.
9.30 «Нікто, акрамя цябе»
10.15 Аэробіка
10.50 «Сем'я». Фестываль сямейных ансамбляў
12.20 «Хроніка часоў вайны», д/ф, с. 2
13.20 «Цудоўныя лекі», мульт
13.30 Навіны
15.25 Відзьма-нявідзьма
16.25 «Бацькі і дзеці», с. 3
17.40 Майстарыя. Беларуская графіка 20-х гадоў
18.10 Навіны /Гомель/

18.25 Навіны Бі-бі-сі
19.00 «Крок»: «Пяць зорак»
20.00 ТА «Рэха». Крэда
20.25 Пяць хвілін на жарты
20.30 Кантакт
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 «Нікто, акрамя цябе»
22.20 На сесіі ВС РБ; Пад купалам Сусвету; Надвор'е; Акадэмічная гадзіна ў Акадэмічным тэатры

Канал «Астанкіна»

5.15 Ранішняе размінка
5.30 Раніца
7.45 Агляд рынку нерухомасці
8.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 23.00 Навіны
8.20 Сарока
8.40 Клуб падарожнікаў
9.25 Мульціфільм
9.40 «Корцік», с. 2
10.50, 22.30 Прэс-экспрэс
11.20 «Гарача і іншыя...»
13.00 Фігурнае катанне. Чэмпіятат свету.
15.15 «Том Соер»
15.40 Джэм
16.10 Клуб-700
16.40 Футбол. Зборная Ірландыі — зборная Расіі
17.45 Документы і лёсы
18.50, 20.35 Надвор'е
18.55 Пад музыку Вівальдзі. Праграма С. Разанова
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.45 «Ваенны ўрач», м/ф /Францыя/
22.40 Фігурнае катанне. Чэмпіятат свету

Канал «Расія»

6.00, 13.00, 19.00, 22.20 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Новая лінія
7.20 Час дзелаўх людзей
7.50 Мульці-пульці
8.00 Навіны Эй-бі-сі
8.25 Момент ісціны
12.40 Сялянскае пытанне
13.25 «Санта-Барбара»
14.15 «Маска, я цябе ведаю»
15.00 Мульці-пульці
15.10 Тэлегазета
15.15 Паралелі
15.30 Там-там навіны
15.45 Студыя «Рост»
16.15 Новая лінія
17.00 Бар'ер
17.30 Калі вам за...
18.00 М-трэст
18.15 Я — лідэр
18.45 Свята жожы дзень
19.25 Падрабязнасці
19.35 «Санта-Барбара»
20.25 Арт-абстрэл
21.10 Ціхі дом
22.05 ЭКС
22.40 Аўтаімгненне
22.45 Зоркі гавораць
22.50 Спартыўная карусель
22.55 «Дні каханьня», м/ф

Санкт-Пецярбург

6.30, 11.30, 14.30, 18.30, 22.45 Інфарм ТБ
6.50 «Сонечны зайчык», мульт
7.00 Актуальная экалогія
7.30 Чалавек на зямлі
8.00 «Хранограф»
8.55 «Варатар», м/ф
9.40 Кідайка
10.20 Тэлемагазін
10.30 Хуткая дапамога
11.00 Канцэрт па заяўках
11.40 «Сёння ў праграме», канцэрт
12.00, 14.25, 18.05, 20.40, 1.05 Музычны момант
12.05 «Шукальнік шчасця», м/ф
13.35 Сам-насам з музыкой
14.40 «Д'Артаньян і тры мушкетёры», с. 2
16.15 Да юбілею АВДТ імя Г. Таўстаногова
16.55 «Шчэня і сям'ера гусяня», мульт
17.05 Ваша права
18.10 Вялікі фестываль
18.55 Да юбілею АВДТ імя Г. Таўстаногова /працяг/
19.40 Спорт, спорт, спорт...
20.00 Сёння
20.35 Тэлемагазін
20.45 «На парозе ночы»
21.35 «Пецярбург Андрэя Белага», д/ф
21.50 «Вячэрні зван»
22.35 Ваш стыль
23.05 «Вячэрні зван»
0.40 «Адсыя Аляксандра Вярцінскага», ч. 1

ЧАЦВЕР, 24.03

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Пад купалам Сусвету
8.20 Надвор'е
8.40 Пяць хвілін на жарты
8.45 ТА «Рэха». Крэда
9.05 «Сенсацыя», фільм-опера
9.35 «Нікто, акрамя цябе»
10.20 Арт-клуб: бэнефіс Паўла Кармуіна
12.20 «Хроніка часоў вайны», д/ф, с. 3
13.30 Навіны
15.45 «Бацькі і дзеці», с. 4
16.55 Сімвал жывой вады
17.55 Фальклор-тэатра «Госціца»

18.10 Навіны /Тродна/
18.25 Навіны Бі-бі-сі
19.00 Зачытайце маё пісьмо...
19.05 Роднае слова
19.35 Дзелявая размова. Сустрэча з дырэктарам Беларускага металургічнага завода Ю. Феакістамым
20.10 Пазіцыя ўрада
20.25 Пяць хвілін на жарты
20.30 Кантакт
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 «Нікто, акрамя цябе»
22.20 На сесіі ВС РБ; Пад купалам Сусвету; Надвор'е; «Тэлесябрына»

Канал «Астанкіна»

5.15 Ранішняе размінка
5.30 Раніца
7.45 Агляд рынку нерухомасці
8.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 22.45 Навіны
8.20 Паглядзі, паслухай...
8.40 «Проста Марыя»
9.30 «Эх, Таптыгін, Таптыгін», мульт
9.40 «Корцік», с. 3
10.50, 22.35 Прэс-экспрэс
11.20 «Гарача і іншыя...»
13.00 Фігурнае катанне. Чэмпіятат свету
15.05 Як дабіцца паспеху
15.20 «Том Соер»
15.50 Музограф
16.10 ...Да 16 і старэйшым
16.50 Тэхнадром
17.25 Лабірынт
17.50 Документы і лёсы
18.00, 20.35 Надвор'е
18.05 «Проста Марыя»
18.55 Каб памяталі... Праграма Л. Філатава. «Воляга Бган»
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.45 Лато «Мільён»
21.15 «Зводная сястра», м/ф, прэм'ера
22.50 Фігурнае катанне. Чэмпіятат свету

Канал «Расія»

6.00, 13.00, 19.00, 22.20 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Новая лінія
7.20 Час дзелаўх людзей
7.50 Паехалі
8.00 Навіны Эй-бі-сі
12.40 Сялянскае пытанне
13.25 «Санта-Барбара»
14.15 Сусадзі па планеце
14.45 Паралелі
15.00 Канцэрт
15.15 Там-там навіны
15.30 Студыя «Рост»
16.00 Новая лінія
16.25 «Падарожжа ў краіну дзяцінства»
16.45 «Не быць дыназаўрам-забойца», с. 4
22.40 Аўтаімгненне
22.45 Зоркі гавораць
22.50 Спартыўная карусель
22.55 Тэлешоу артыстаў эстрады

Санкт-Пецярбург

6.30, 14.30, 18.30, 22.45 Інфарм ТБ
6.50 «Шчэня і сям'ера гусяня», мульт
7.00 «Танцуй, Іспанія!»
8.10 Новы Пецярбург
8.40 Спявае К. Плужнікаў
12.10, 14.25, 18.05, 20.40, 1.30 Музычны момант
12.15 «Брыльянтавая рука», м/ф
13.55 О-ля-ля!
14.40 «Д'Артаньян і тры мушкетёры», с. 3
15.50 Падарожжа па Усходзе
16.10 Урок нямецкай мовы
16.25 Казка за казкай
17.15 Вынікі XX стагоддзя
18.10 Вялікі фестываль
18.55 Спартыўная праграма
19.45 Спорт, спорт, спорт...
20.00 Сёння
20.35 Тэлемагазін
20.45 «На парозе ночы»
21.35 «Пецярбург Андрэя Белага», д/ф
21.50 «Вячэрні зван»
22.35 Ваш стыль
23.05 «Вячэрні зван»
0.40 «Адсыя Аляксандра Вярцінскага», ч. 1

ПЯТНІЦА, 25.03

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Пад купалам Сусвету
8.20 Надвор'е
8.30 Пяць хвілін на жарты
8.35 «Сенсацыя», фільм-опера
9.35 «Нікто, акрамя цябе»
10.20 Арт-клуб: бэнефіс Паўла Кармуіна
12.15 «Крок»: «Пяць зорак»
13.15 Пазіцыя ўрада
13.30 Навіны
13.40 Дзелявая хроніка
16.35 Еўрапейскі калейдаскоп
17.05 Педагагічны экран. Формы і метады работы ў гімназіі N 1 г. Мінска

17.35 Тэлеclub «Пошук»
18.25 Дзелявая хроніка
18.10 Навіны /Магілёў/
18.25 Навіны Бі-бі-сі
19.00 «Беларусь — мая шпіншына», д/ф
19.45 Кампазітары Беларусі. Э. Наско
20.10 «Тэлесябрына»
20.25 Пяць хвілін на жарты
20.30 Кантакт
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 «Нікто, акрамя цябе»
22.20 На сесіі ВС РБ; Пад купалам Сусвету; Надвор'е; «Лінія смерці», м/ф; «Будзь разам з намі». Рок-гурты Беларусі, ч. 1

Канал «Астанкіна»

5.15 Ранішняе размінка
5.30 Раніца
7.45 Агляд рынку нерухомасці
8.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00, 23.00 Навіны
8.20 «Малінаўка і мядаведзь», мульт
8.30 На шляху да Уэмблі
9.30 «Вяртанне Робін Гуда», м/ф
10.50, 22.40 Прэс-экспрэс
11.20 «Двое». Н. Касаткіна і В. Васілеў
13.00 Фігурнае катанне. Чэмпіятат свету
14.55 Бізнес-клас
15.10 «Казка пра цудоўную Ай-сулу», м/ф
16.35 С. Васіленка. Накцюрні тарангэла з «Італьянскай сімфоніі»
16.50 Азбука ўласніка
17.25 Навіны культуры
17.40 Чалавек і закон
18.10, 20.35 Надвор'е
18.15 Сітуацыя
18.45 Поле цудаў
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.45 «Каплан», с. 4
22.25 Чалавек тыдня
22.50 Фігурнае катанне. Чэмпіятат свету
23.50 Музагляд
0.30 Праграма «Х»
0.45 Аўта-шоу

Канал «Расія»

6.00, 13.00, 19.00, 22.20 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Новая лінія
7.20 Час дзелаўх людзей
7.50 Паехалі
8.00 Навіны Эй-бі-сі
8.30 Зваротны адрас
12.40 Сялянскае пытанне
13.25 «Санта-Барбара»
14.15 Мульці-пульці
14.25 Бізнес у Расіі
14.55 М. Равэль. «Чароўныя гісторыі»
15.50 Там-там навіны
16.05 Новая лінія
16.50 «Дысней запрашае ў палёт», м/ф
17.45 Тэлегазета
17.50 Пецярбургскія сезоны. У. Співакоў
18.45 Свята жожы дзень
19.25 Падрабязнасці
19.35 «Санта-Барбара»
20.30 Манера
21.00 ЭКП
21.15 «Шчыры мастак, праўдзівы артыст, сапраўдны забойца», с. 5
22.10 «Нікто не забыты»
22.40 Аўтаімгненне
22.45 Зоркі гавораць
22.50 Спартыўная карусель
22.55 «Твар у натоўпе», с. 2

Санкт-Пецярбург

6.30, 11.30, 14.30, 18.30, 22.45 Інфарм ТБ
6.50 «Дадабай і будзільнік», «Як Ешка пераадолеў страх», мульт
7.05 Еўрапейскі калейдаскоп
7.35 «На парозе ночы»
8.30 Адкрываю для сябе Расію
9.00 «Партрэты». І. Шварц
9.40 Казка за казкай
10.30 Хуткая дапамога
11.00 «У. Высоцкі. Песні-аналогі»
11.15 Урок нямецкай мовы
11.40, 18.05, 20.40, 1.45 Музычны момант
11.45 «Шыньель», м/ф
13.05 Гістарычны альманах
14.00 Тэніс. Кубак Дэвіса
16.05 Крыжыкі-нулікі
16.45 Фільмы Л. Станюкінас. «Андрэй Пятроў»
17.05 Кірмаш вакансій
17.20 Рэпартаж
17.35 «Там, дзе бы бывалі»
18.10 Вялікі фестываль
18.55 «А даўжэй за ўсе пратрымалася душа». Памяці М. Ліпы
19.40 Спорт, спорт, спорт...
20.00 Сёння
20.35 Тэлемагазін
20.45 «Дваццаць мінут з анёлам», м/ф
21.50 Тэніс. Кубак Дэвіса
22.35 Ваш стыль
23.05 «Д'ябальскі наезнік», м/ф /ЗША/
0.35 «Адсыя Аляксандра Вярцінскага», ч. 2

СУБОТА, 26.03

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Пяць хвілін на жарты
8.15 Пад купалам Сусвету
8.25 Надвор'е
8.35 «Нікто, акрамя цябе»

9.20 Здароўе
9.50 Паказвае Магілёў
10.20 «Цэнтр» у Германіі, ч. 3
10.50 Тыздзень планеты
11.05 «Лінія смерці», м/ф
12.45 «Сталіца»
13.05 Шматгалоссе
14.05 Асілак
15.10 «Мой маленькі поні»
15.40 Дзесьці запаведзю, ч. 1
16.10 «Супраць пльні». Фестываль сучаснай харэаграфіі ў Віцебску
17.05 Памяці сябра... Ю. Новікаў
17.35 «Выдатныя маркі аўтамабіляў», с. 8
18.05 «Крок»: «Залатая дзясця»
19.30 «Нов і К»-топ-10
20.30 Пяць хвілін на жарты
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 Пад купалам Сусвету
21.45 «Кароткі подых каханьня», м/ф
23.35 Ніка
23.45 «Рэйтынг»
0.05 «Каскад»
0.10 Відзьма-нявідзьма

Канал «Астанкіна»

6.40 Ранішняе размінка
6.55 Суботняя раніца дзелявога чалавека
7.30 У свеце матораў
8.00 «Марафон-15»
8.30 Кампанія «Мір»
9.55 Ранішняе пошта
10.25 Смак
10.40 Медыцына для цябе
11.10 М. Рымскі-Корсакаў. «Пскавіцкая». Спектакль Марыінскага тэатра
14.00, 20.00, 23.00 Навіны
14.25 «Рынальда Рынальдані — атаман разбойнікаў», м/ф
14.50 Жыццё і палітыка
15.20 Служэнне муз не церпіць мітусні
15.50 Фігурнае катанне. Чэмпіятат свету
16.35 У свеце жывёл
17.15 Цудоўная сям'ёрка
18.05 Рэха тыдня
18.35 Акадэмія
18.50 «Цудоўная пара», м/ф
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.35 Надвор'е
20.45 «Галіяф чакае», м/ф
21.45 Новы панядзелак у суботу
23.05 Жыццё зорак. М. Мацье

Канал «Расія»

8.05 Наш сад
8.35 Парламенцкі тыдзень
9.00 Студыя «Рост»
9.30 Пілгрым
10.15 «Як жыць будзем?»
11.00 «Аліса ў краіне цудаў», м/ф /Англія/
12.35 Тэлеэрудыт
12.40 Сялянскае пытанне
13.00, 19.00, 22.20 Весткі
13.20 XX стагоддзе ў кадры і за кадрам
14.15 Футбол без межаў
15.10 «Рускі скульптуры партрэт XVIII стагоддзя»
15.25 «Дарогу адолее той, хто ідзе», с. 2
15.55 Футбол. «Спартак» — «Тэкстыльшчык». У перапынку /16.45/ — Фільм-прэм'ер
17.50 Залатая шпора
18.20 Вуснамі дзіцяці
18.50 Тэлеэрудыт
19.25 Свята жожы дзень
19.35 «Оскар-93». Уручэнне прэміі Амерыканскай акадэміі кінамастацтваў
21.25 Зусім сакрэтна
22.40 Аўтаімгненне
22.45 Зоркі гавораць
22.50 Спартыўная карусель
22.55 Праграма «А»

Санкт-Пецярбург

7.00, 18.30, 22.30 Інфарм ТБ
7.20 «Рагатка-нягодніца», мульт
7.30 «Пецярбург Андрэя Белага», д/ф
7.45 «Д'ябальскі наезнік», м/ф /ЗША/
9.15 Фільмы П. Когана. «Паўстанне ў Сабіборы», с. 2
10.30 Хуткая дапамога
11.00 Канцэрт па заяўках
11.30 Тэледоктар
11.45 «Гросмайстар», м/ф
13.25 Фестываль «Віртуозы 2000 года»
14.00 Сярэбраная нітка
14.30 Дзесьці пра зверанят
14.50 Па сакрэту ўсяму свету
15.00 Храм
15.45 Гістарычны альманах
16.35 Тэніс. Кубак Дэвіса
18.10 Вялікі фестываль
18.55 Камертон
19.40 Экспрэс-кіно
20.00 Надоечы
20.35 Ваш стыль
20.40 «На парозе ночы»
21.30 «У кампаніі»
22.45 «Людзі і страсці». Спектакль тэатра імя Ленсавета, ч. 1
0.30—1.35 «Карамбаліна-Карамбалета», аперэта

НЯДЗЕЛЯ, 27.03

Беларускае тэлебачанне

8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Пад купалам Сусвету
8.20 Пяць хвілін на жарты

8.25 Слова да чалавека
8.55 Справа вайсковая
9.40 «Кароткі подых каханьня», м/ф
11.30 MTV. Лепшыя хіты
12.00 Аэробіка
12.35 Вас выклікае Спартландыя
13.55 ABC-клуб
14.10 Азбука для бацькоў
14.40 Працістанне. «Сам-